

RP 91/2002 rd

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av rättegångsbalkens bestämmelser om anförande av besvär hos hovrätten och om behandlingen av besvärssärenden i hovrätten

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att rättegångsbalkens bestämmelser som gäller anförande av besvär hos hovrätten och behandlingen av besvärssärenden i hovrätten skall ändras. Enligt propositionen skall den allmänna obegränsade rätten att söka ändring kvarstå. Besvär behandlas i den omfattning som rättskyddsbehoven förutsätter.

Enligt förslaget utreds det först i fråga om samtliga besvär om besvären vid en jämförelse med tingsrättens avgörande kan rubba tilltron till detta. Om hovrätten enhälligt kon-

staterar att besvären saknar möjligheter till framgång, upptas de inte till vidare prövning. De övriga besvären prövas i ett fullständigt hovrättsförfarande som liksom i dag är antingen skriftligt eller muntligt.

Det föreslås en möjlighet till s.k. motänderingssökande, varvid motparten till den som söker ändring kan ännu en kort tid efter att besvärstiden har gått ut själv anföra besvär hos hovrätten.

Lagen avses träda i kraft omedelbart.

INNEHÅLLFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
ALLMÄN MOTIVERING.....	4
1. Inledning.....	4
1.1. Hovrättens uppgifter	4
1.2. Utvecklandet av hovrättsförfarandet.....	5
1.3. Hur behandlingen i hovrätten inriktas	6
1.4. Olika system för ändringssökande	8
1.4.1. Fullständig prövning i samtliga mål och ärenden.....	8
1.4.2. Besvärs- eller prövningstillstånd	8
1.4.3. Differentiering av behandlingen av besvär	10
2. Nuläge och bedömning av det	11
2.1. Lagstiftning och praxis.....	11
2.1.1. Omfattningen av ändringssökandet och begränsningar i det.....	11
2.1.2. Behandlingen av besvär i hovrätten.....	11
2.1.3. När svaranden i ett brottmål uteblir.....	11
2.1.4. Användningen av bevisinspelningar i hovrätten.....	12
2.2. Synpunkter som gäller de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna vid ändringssökande.....	12
2.2.1. Grundlagsutskottets ställningstaganden gällande rätten att söka ändring som en grundläggande rättighet.....	12
2.2.2. Det muntliga förfarandet i besvärsinstansen och den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna	14
2.2.2.1. Rätten att söka ändring.....	14
2.2.2.2. Tillämpningen av konventionens 6 artikel vid ändringssökande.....	14
2.2.2.3. Behovet av ett muntligt sammanträde i besvärsinstansen	15
2.2.2.4. Innehållet i behandlingen vid sammanträde.....	17
2.2.2.5. Slutsatser	19
2.3. Internationell jämförelse.....	20
2.3.1. Sverige.....	20
2.3.2. Norge.....	21
2.3.3. Danmark.....	23
2.3.4. Tyskland	24
2.3.5. Frankrike och Förenade kungariket.....	24
3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen	24
3.1. Målet att den fullständiga prövningen skall inriktas på rätt mål och ärenden samt medlen för att uppnå detta mål.....	24
3.2. De viktigaste förslagen	26
3.2.1. Differentieringen av behandlingsordningen för mål och ärenden	26
3.2.1.1. Grunderna för beslutet om behandlingsordningen	26
3.2.1.2. Kriterierna för valet av behandlingsordning.....	26
3.2.1.3. Avgöranden i bevisfrågor	27
3.2.1.4. Beslutet om behandlingsordningen.....	27

3.2.1.4.1. Förslag till beslut eller omedelbart domarbeslut.....	27
3.2.1.4.2. Hovrättens sammansättning.....	28
3.2.1.4.3. Beslutet skall vara enhälligt.....	28
3.2.1.4.4. Partiell differentiering av behandlingen.....	28
3.2.1.4.5. Motivering av beslutet.....	28
3.2.1.5. Fortsatt ändringssökande	29
3.2.2. Motändringssökande	29
4. Propositionens verkningar	30
4.1. Ekonomiska verkningar	30
4.2. Verkningar i fråga om organisation och personal.....	32
4.3. Verkningar för medborgarna	32
5. Tidigare beredning i saken	32
6. Andra omständigheter som inverkat på propositionens innehåll	34
6.1. Samband med andra propositioner	34
6.2. Samband med internationella fördrag och förpliktelser.....	34
DETALJMOTIVERING.....	35
1. Lagförslag.....	35
2 kap. Om domförhet	35
16 kap. Om processinvändningar	35
22 kap. Tingsrättens protokoll och dokumentering av bevisningen	36
25 kap. Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt.....	36
26 kap. Om behandlingen av besvärssökande i hovrätten	39
2. Ikraftträdande.....	49
3. Lagstiftningsordning	50
LAGFÖRSLAGEN.....	51
om ändring av rättegångsbalken.....	51
BILAGA.....	56
PARALLELLTEXTER.....	56
om ändring av rättegångsbalken.....	56

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

1.1. Hovrättens uppgifter

I grundlagen och i de internationella konventionerna om de mänskliga rättigheterna garanteras var och en rätt till en rättvis rättegång inför en oavhängig och opartisk domstol när det gäller att pröva hans rättigheter och skyldigheter eller anklagelser mot honom för brott. Inom domstolsväsendet i Finland behandlas tvistemål och brottmål i allmänna domstolar. Tingsrätterna är allmänna underrätter, hovrätterna överrätter och högsta domstolen högsta instans.

I sina avgöranden ger domstolarna rättsskydd i tvistemål och ansökningsärenden och prövar åtal för brott samt ersättningsyrkanden som grundar sig på sådana åtal. Från samhällets synpunkt bidrar domstolarna som helhet på detta sätt till att främja rättssäkerheten och upprätthålla samhällsfreden.

En rättegång förverkligar rättssäkerhetsmålen genom att en tvistig sak kan avgöras eller ett åtal för brott prövas i ett rättvist förfarande, som också är relativt snabbt och inte orsakar oskäliga kostnader. Förfarandet skall också vara sådant att saken så ofta som möjligt kan avgöras i den första rättsinstansen, så att parterna även om de inte direkt kan godkänna avgörandet åtminstone kan övertygas om grunderna för det så att underrättens avgörande blir slutligt. Med tanke på sådana situationer då detta dock inte är möjligt skall ändring kunna sökas i avgörandet.

När ändring söks i ett avgörande av en lägre rätt förs avgörandet till en högre domstol, som prövar om det är riktigt. Denna möjlighet utgör en garanti för att partens rättsskydd förverkligas. Samtidigt får de högre domstolarna tillfälle att genom sina avgöranden styra tillämpningen av lagen i motsvarande fall. Detta främjar rättssäkerheten och därigenom jämlikheten vid rättstillämpningen.

Tingsrätterna behandlar så gott som alla tvistemål och brottmål som första rättsinstans. Underrättsförfarandet i tvistemål reviderades 1993 och underrättsförfarandet i brottmål 1997. Vid reformerna övergick man

från en muntlig och protokollarisk rättegång till ett förfarande som indelas i förberedelse samt muntlig, omedelbar och koncentrerad huvudförhandling med bl.a. omedelbar mottagning av bevismaterialet. Utvecklandet av tingsrättsorganisationen och -förfarandet pågår fortfarande.

Kvaliteten på tingsrätternas avgöranden kan i dag betraktas som god. Utgångspunkten för systemet för ändringssökande bör också vara att tyngdpunkten inom rättsvården ligger på tingsrätterna. I normala mål och ärenden bör huvudregeln vara att det motiverade avgörande som tingsrätten meddelar efter behörig behandling blir slutligt.

En parts rättsskydd förutsätter dock att parten har rätt att söka ändring i domstolens avgörande åtminstone en gång. Ändringssökandet är ett rättsmedel som kompletterar rättegången i första instans. Rätten att söka ändring tryggas i grundlagen och beträffande brottmålen också i konventionerna om de mänskliga rättigheterna.

En hovrätt avgör som andra rättsinstans besvär som har anförts över avgöranden av tingsrätterna inom dess domkrets. Hovrätterna har också vissa andra rättskipningsuppgifter. Denna proposition gäller endast hovrättens verksamhet som regelmässig besvärinstans.

Hovrättens viktigaste uppgift är att med anledning av att en part har sökt ändring kontrollera om underrättens avgörande är riktigt. Hovrätten skall granska om tingsrättens avgörande är riktigt och, om detta inte är fallet, ändra eller upphäva avgörandet. Hovrätten kontrollerar samtidigt att förfarandet i tingsrätten har varit korrekt och särskilt att kraven på en rättvis rättegång har uppfyllts. På detta sätt tillgodoser hovrätten parternas rättsskydd i enskilda mål och ärenden. Hovrättens avgörande blir oftast slutligt, eftersom ett överklagande till högsta domstolen förutsätter besvärstillstånd. Tillstånd beviljas i allmänhet endast när ett prejudikat behövs på grund av att saken är av mera allmän betydelse. Den slutliga kontrollen av att tingsrättens avgörande är riktigt sker således vanligtvis i hovrätten.

Ändringssökandet har i Finland traditionellt varit av s.k. appelltyp, dvs. ändring har kunnat sökas i avgöranden beträffande såväl rättsfrågor som bevisfrågor. Hovrätten skall således också granska tingsrättens bevisvärdering.

Förutom att hovrättens avgöranden ger rättsskydd i det enskilda fallet förenhetligar och styr de dessutom avgörandena vid tingsrätterna i domkretsen, vilket främjar parternas jämlikhet. Hovrättens avgöranden kan också vara av betydelse för rättssamfundet i övrigt, och hovrätterna deltar således även i utvecklandet av rättsordningen. Hovrätterna har dock inte motsvarande ställning som prejudikatinstans som högsta domstolen.

Rättegången i tingsrätten och rättegången i hovrätten har många gemensamma drag. De kan vardera gälla såväl fakta som en rättslig bedömning av saken. Det primära syftet med avgörandena är i bägge instanserna att ge parterna rättsskydd i det enskilda fallet. I bägge instanserna bygger rättegångsförfarandet på principerna om omedelbarhet och koncentration. Vid huvudförhandlingen behandlas saken muntligt.

Det finns också skillnader mellan förfarandet i tingsrätten respektive hovrätten och mellan förfarandenas syften. Tingsrätten skall pröva de sak- och rättsfrågor som hänför sig till målet från grunden. De händelseförlopp som an knyter till rättsförhållandet mellan parterna skall utredas. Också de rättsliga frågor och meningsskiljaktigheter som hänför sig till saken skall individualiseras senast vid förberedelsen i tingsrätten. I tingsrätten utreds således alla de faktorer som skall läggas till grund för avgörandet.

Hovrätten är däremot en överrätt, och rättegången där gäller en sak som har avgjorts i tingsrätten till den del saken har gjorts stridig i besvären. Rättegången i hovrätten är inte en ny rättegång som börjar från grunden, utan den skall bygga på förfarandet i tingsrätten och på tingsrättens avgörande. Det är ändringssökandens uppgift att i de besvär som anförs hos hovrätten visa i vilken omfattning den sak som har avgjorts i tingsrätten skall upptas till ny prövning.

Granskningen i hovrätten bör inriktas på orsakerna till varför tingsrättens avgörande inte är riktigt. Argumentationen i besvären

skall gälla motiveringen till tingsrättens dom.

1.2. Utvecklandet av hovrättsförfarandet

Rättegångsförfarandet i hovrätten skall i så hög grad som möjligt tjäna hovrättens ovan nämnda uppgifter, dvs. att ge parterna rättsskydd och att styra rättskipningen mera allmänt. Denna utgångspunkt betyder att felaktiga tingsrättsavgöranden inte får bli i kraft. På detta sätt tillgodoses rättsskyddet för den enskilda individen.

Till det nuvarande hovrättsförfarandet hänför sig sådana problem som beskrivs närmare i avsnitten 1.3. och 2.1. nedan. Det är uppenbart att förslagen i den proposition med förslag till ändring av rättegångsbalkens bestämmelser om hovrättsförfarandet samt av vissa lagar som har samband med dem (RP 83/2001 rd), som redan har avlåtits till riksdagen också om de genomförs är otillräckliga för att avhjälpa dessa problem, även om de är ett steg i rätt riktning. Hovrättsförfarandet måste utvecklas ytterligare genom mera långtgående ändringar. Detta reformförslag grundar sig på följande utgångspunkter.

Hovrättsförfarandet måste bli smidigare så att det i högre grad än i dag kan anpassas enligt sakens natur. Varje enskilt mål och ärende skall behandlas så som parternas rättsskydd i den aktuella saken förutsätter. Det är också fråga om den faktiska jämlikheten mellan parterna i olika mål och ärenden. Efter som hovrätternas resurser är begränsade, minskar varje sak som behandlas i onödan de resurser som står till buds i sådana fall när de skulle behövas.

I hovrättsförfarandet bör partsaspekten och, i ännu högre grad, medborgaraspekten betonas. Förutom ändringssökandens rättsskydd bör också rättsskyddet för den part som har vunnit i tingsrätten beaktas. Dessutom bör hänsyn tas till hur behandlingen i hovrätten inverkar på vittnenas ställning.

I enlighet med hovrättens kontrolluppgift skall de element i förfarandet betonas som innebär kontroll av tingsrättens avgöranden, i stället för att man gör en fullständig ny prövning. En sak bör inte i hovrätten behandlas på samma sätt som i tingsrätten, dvs. som om saken aldrig hade behandlats i tingsrätten.

Behandlingen i hovrätten skall grunda sig på förfarandet i tingsrätten, det rättegångsmaterial som har samlats där och tingsrättens avgörande. Hovrätten skall pröva saken i den omfattning som besvären förutsätter. När hovrättsförfarandets kontrollelement betonas stärks också instansordningen i det avseendet att varje rättsinstans kan koncentrera sig på de uppgifter som hör till den. Härigenom framhävs tingsrättens ställning och betydelse inom domstolssystemet.

Det grundläggande problemet i det nuvarande hovrättsförfarandet är att fullständiga muntliga huvudförhandlingar måste ordnas också i sådana fall när detta inte skulle vara nödvändigt. Att dylika besvär behandlas vid huvudförhandling i hovrätten är betänkligt med hänsyn till den part som har vunnit i tingsrätten och innebär också att resurserna inriktas fel.

Målet är inte att minska antalet muntliga förhandlingar utan att inrikta dessa förhandlingar på ett bättre sätt än i dag. En muntlig förhandling innebär förutom att principen om omedelbarhet iaktas vid rättegången också bl.a. att rättegången är offentlig och kontradiktorisk. En muntlig förhandling närmar hovrättsförfarandet till parterna och ökar interaktionen mellan hovrätten och parterna. Också andra frågor än sådana som gäller bedömning av tilltron till muntlig bevisning skall vid behov behandlas muntligt i hovrätten i sådana fall när detta ger bättre förutsättningar för att träffa ett korrekt avgörande än ett skriftligt förfarande.

Hovrätterna måste också kunna inrikta sina resurser så att de kan övervaka att rättssäkerheten förverkligas. Omfattande upprepning i hovrätten av saker som har avgjorts utan problem i underrätterna skall undvikas i sådana fall när det inte råder något tvivel om att avgörandet är riktigt. Det är då tillräckligt att kontrollera underrättens domslut, och saken behöver inte behandlas på nytt i hovrätten i större omfattning än så. Genom att hovrättens verksamhet på ett ändamålsenligt sätt kan inriktas på sådana fall som kräver prövning i överrätt kan man också förhindra en anhopning av mål i rättsinstansen, vilket främjar rättvisan och särskilt garanterar att rättegången kan slutföras inom en skälig tid. Det är dessutom kostnadseffektivt att inrikta

resurserna på rätt sätt.

Hovrättsförfarandet skall också framöver grunda sig på principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration i de fall när det är nödvändigt att behandla en sak vid muntlig huvudförhandling. Redan kravet på att hovrättsförfarandet skall passa ihop med det nuvarande underrättsförfarandet förutsätter detta.

1.3. Hur behandlingen i hovrätten inriktas

En benägenhet att söka ändring i underrätternas avgöranden har varit kännetecknande för den finländska rättskulturen. Tidigare, före reformen av underrättsförfarandet, kunde parterna t.o.m. ha den uppfattningen att underrättsfasen endast innebar en insamling av rättegångsmaterial och att den egentliga rättegången ägde rum i hovrätten.

Det nuvarande underrättsförfarandet uppfyller kraven på en rättvis rättegång. Tack vare den utveckling som har skett i fråga om yrkesskickligheten hos domarna, åklagarna och parternas biträden under de senaste årtiondena leder förfarandet i underrätten i allmänhet till sakligt motiverade avgöranden och korrekta domslut.

I delbetänkandet av kommissionen för ändringssökande (kommittébetänkande 2001:10) finns sifferuppgifter om hovrätternas verksamhet 2000. År 2001 avgjordes för sin del i underrätterna sammanlagt 820 152 mål och ärenden. Antalet tvistemål var 148 786. Av dem var 8 893 andra än otvistiga summariska mål. Dessutom avgjordes 75 190 ansökningsärenden i vilka det fanns besvärsrätt, insolvensärendena medräknade. I brottmål meddelades 89 069 överklagbara avgöranden av teknisk natur i vilka det inte var fråga om förening av mål. Av dem var 59 904 avgöranden ett avgörande i huvudsaken i ett mål som gällde åtal eller besöksförbud.

Samma år överklagades sammanlagt 10 033 mål och ärenden hos hovrätterna. Besvär anfördes i 1 905 tvistemål, 1 283 ansökningsärenden och 8 845 brottmål. Antalet besvär i brottmål ökade till 114 % jämfört med det föregående året. Av tvistemålen överklagades 22 % och av de övriga ansöknings-

ärendena 1 %, av de ärenden som gällde insolvensförfaranden dock 12 %, och av brottmålen 11 %. De facto är benägenheten att söka ändring större än så i mål och ärenden som är tvistiga eller har bestridits, eftersom siffrorna också innefattar yrkanden som har medgivits i underrätten. Dessutom avslutas tvistemål i dag i klart högre grad än tidigare genom förlikning i tingsrätterna.

När man beaktar hur underrättsförfarandet har utvecklats under den senaste tiden och hur nivån på underrätternas avgöranden har förbättrats, är det uppenbart att en del av ändringsansökningarna är ogrundade, så att den som söker ändring inte nödvändigtvis ens själv anser att underrättens avgörande är felaktigt. Det kan hända att ändringssökanden vill få sin sak prövad på nytt i hovrätten för säkerhets skull, liksom för att se om han eller hon kan ha någon nytta av överklagandet. En bidragande orsak till detta har kanske också varit det faktum att hovrätterna med anledning av besvär av tradition har gjort ändringar i form av korrigeringar och preciseringar i underrättens avgöranden, t.ex. i påföljdens storlek, utan att dock ändra avgörandet i någon större utsträckning. Ett permanent problem är de ändringsansökningar som görs endast i syfte att skjuta upp verkställigheten av straffet.

År 2001 avgjordes i hovrätterna totalt 11 736 mål och ärenden, varav 88 i första instans. Av avgörandena meddelades således 11 648 med anledning av en ändringsansökan. Av ansökningarna avvisades 197 stycken, dvs. 2 %. Besvären avskrevs eller yttrandet förföll i 773 mål, dvs. i 7 % av fallen. Förlikning fastställdes i 64 mål, dvs. i 1 % av fallen.

Avgörandet ändrades endast obetydligt i 391 mål, dvs. i 3 % av fallen. Endast motiveringarna men inte domslutet ändrades i 1 999 mål, dvs. i 17 % av fallen. Avgörandet ändrades inte alls i 4 858 mål, dvs. i 42 % av fallen. Underrättens domslut ändrades således inte alls eller endast oväsentligt i 8 720 mål, dvs. i 75 % av fallen.

Domslutet ändrades väsentligt i 2 928 fall, dvs. i 25 % av de avgöranden som meddelats med anledning av besvär. I 1 027 mål, dvs. i 35 % av fallen, berodde ändringen på en omvärdering av bevisningen och i 1 901 mål,

dvs. i 65 % av fallen, berodde den på något annat.

Huvudförhandling hölls i 2 980 mål i hovrätterna 2001, dvs. i 25 % av de 11 736 fall som avgjordes. Det uppskattas att huvudförhandling kommer att hållas i 28 % av målen 2002.

Av huvudförhandlingarna hölls 77 % på begäran av en part och 20 % på hovrättens eget initiativ för att en ny bedömning av tilltron till bevisningen skulle göras på basis av 26 kap. 15 § 1 mom. rättegångsbalken. I dessa drygt 500 fall har huvudförhandling således hållits utan att parterna har begärt detta. Av huvudförhandlingarna hölls 74 % i brottmål och 24 % i tvistemål.

Anhållan om att hålla huvudförhandling avsågs i 358 fall. I de flesta, 88 %, av fallen grundade sig avslaget på 26 kap. 14 § 2 mom. 6 punkten rättegångsbalken, dvs. på att det var klart onödigt att hålla huvudförhandling. Den nästvanligaste orsaken var den grund som anges i 4 punkten, dvs. att besvären var uppenbart ogrundade. Av avslagsbesluten motiverades 5 % på detta sätt.

I 846 av de 2 980 mål som avgjordes vid huvudförhandling, dvs. i 28 % av fallen, ändrades domslutet på grund av en omvärdering av bevisningen och i 328 mål, dvs. i 11 % av fallen, ändrades det av någon annan orsak. Domslutet ändrades således i totalt 39 % av de mål som avgjordes vid huvudförhandling.

Statistikuppgifterna lämnar rum för tolkning i flera avseenden. T.ex. har också små preciseringar och korrigeringar av teknisk natur ofta statistikförts som icke oväsentliga ändringar.

Av statistikuppgifterna framgår att tingsrätternas avgöranden har ändrats oftare när saken har avgjorts vid huvudförhandling i hovrätten än annars. Av detta kan man dock inte dra några omedelbara generella slutsatser om huvudförhandlingarnas nödvändighet. Det är möjligt att huvudförhandling har ordnats oftare än normalt i sådana fall när man har kunnat förutspå att underrättens avgörande i bevisfrågan kommer att behöva ändras.

Det är uppenbart att hovrätternas verksamhet och de verkliga rättsskyddsbehoven inte alltid möts i dag. Ofta anförs besvär hos hovrätten också i sådana fall när underrättens avgörande och det förfarande som har iaktta-

gits där är korrekta. Enligt den gällande lagen finns det inte någon möjlighet att differentiera behandlingsordningen enligt hur motiverade besvären är och således enligt hur stort behovet av en prövning i överrätten är. Ett mål eller ärende tas till huvudförhandling om en part begär det eller om det är fråga om en bedömning av tilltron till muntlig bevisning. I det sistnämnda fallet kan enligt den gällande rätten huvudförhandling inte förvägras på den grunden att en sådan skulle vara klart onödig (HD 1999:82), och också annars är de situationer när man kan vägra hålla huvudförhandling mycket få. Också den skriftliga föredragningen är alltid ett fullständigt förfarande.

Eftersom alla saker i dag behandlas lika grundligt i hovrätten, oberoende av hur motiverade besvären är, används resurser också för sådana besvär som kunde konstateras vara utsiktslösa redan under en tidigare fas av behandlingen. Behandlingen av i synnerhet sådana saker vid huvudförhandling tar tid och fördröjer därmed behandlingen av andra besvär i hovrätten.

Behandlingstiden i hovrätten var i genomsnitt nästan åtta månader 2001. Den kortaste behandlingstiden, fem och en halv månad, hade Rovaniemi hovrätt och den längsta, nio månader, Helsingfors hovrätt. Behandlingstiderna har blivit längre efter reformen av hovrättsförfarandet. Den genomsnittliga behandlingstiden var under sex månader 1998. I saker som avgörs vid huvudförhandling är behandlingstiderna längre än i saker som avgörs på föredragning.

För att undvika en anhopning av mål i hovrätterna bör behandlingen vid huvudförhandling i hovrätten inte vara mera omfattande än vad som är nödvändigt med hänsyn till parternas rättsskydd. En onödigt omfattande ny behandling medför olägenheter för parterna, i synnerhet för ändringssökandens motpart, vittnen och andra som skall höras, eftersom de måste infinna sig till huvudförhandlingen för att höras på nytt. Också onödiga kostnader uppstår, dels för parterna och vittnena i saken, dels i form av omkostnader för domstolsväsendet.

En huvudförhandling innebär inte heller alltid att förutsättningarna för att avgöra saken skulle vara bättre. Om avgörandet är be-

roende av muntlig bevisning, kan det hända att möjligheterna att bedöma denna har försämrats väsentligt när behandlingen i hovrätten blir aktuell. Det kan ha gått en lång tid sedan händelserna inträffade, och minnesbilderna hos dem som skall höras i bevis syfte kan ha försvagats eller förvrängts. De som skall höras kan också ha blivit föremål för osaklig påtryckning så att de har ändrat sina berättelser. Sådan påtryckning utövas i synnerhet av svarande som har dömts till straff i ett brottmål. Anhopningen av mål i hovrätterna och den längre behandlingstiden försämrar kvaliteten på den muntliga bevisningen också i sådana fall när det är nödvändigt att ta emot bevisningen på nytt.

1.4. Olika system för ändringssökande

I det följande granskas på vilka olika sätt ändringssökandet kan ordnas och hur de ovan nämnda syftena med hovrättsförfarandet uppnås genom respektive modell.

1.4.1. Fullständig prövning i samtliga mål och ärenden

Enligt gällande lag i Finland prövar hovrätten den sak som har avgjorts i tingsrätten på nytt till den del det har återopats i besvären och träffar ett nytt avgörande i samtliga fall. Alla besvär blir således föremål för en fullständig prövning som är antingen skriftlig eller, på begäran eller om sakens natur förutsätter det, muntlig. Ett system för ändringssökande där alla mål och ärenden utan begränsningar tas till fullständig behandling är helt exceptionellt i ett internationellt perspektiv. I Europa har veterligen endast Finland ett sådant system.

1.4.2. Besvärs- eller prövningstillstånd

I ett förfarande som förutsätter besvärstillstånd kan ett mål eller ärende föras till fullföljdsdomstolen endast om ändringssökanden beviljas tillstånd till detta. Det är således inte möjligt att direkt söka ändring i mål och ärenden som förutsätter besvärstillstånd.

Grunderna för beviljandet av besvärstillstånd kan variera i olika länder och i olika rättsinstanser. Tillståndsgrunderna för överklagande hos den högsta rättsinstansen är i allmänhet beroende av prövning. Detta är fallet t.ex. i högsta domstolen i Finland. Avsikten är att den högsta domstolen skall kunna välja ut sådana mål och ärenden som det är motiverat att den behandlar för att ett prejudikat skall kunna fås med tanke på rättsordningen. Högsta domstolen kan bevilja besvärstillstånd endast på de särskilda grunder som anges i 30 kap. 3 § rättegångsbalken. Den i praktiken mest betydelsefulla av dessa är den s.k. prejudikatsgrunden. En sådan föreligger när det med avseende på lagens tillämpning i andra liknande fall eller med hänsyn till en enhetlig rättstillämpning är av vikt att ärendet prövas av högsta domstolen.

Vid överklagande från underrätt till överrätt är grunderna däremot i allmänhet absoluta. Besvärstillstånd skall beviljas om det verkar som om underrättens avgörande kunde vara felaktigt. Det är också vanligt att besvärstillstånd inte alltid förutsätts, utan systemet har begränsats till att gälla t.ex. sådana fall i vilka det inte är fråga om något större ekonomiskt intresse eller, i brottmål, när högst böter har dömts ut. T.ex. Sverige har ett sådant system.

I regeringens proposition om revidering av hovrättsförfarandet (RP 33/1997 rd) föreslogs det att ett motsvarande system med prövningstillstånd skulle införas också i Finland i mindre brottmål och tvistemål. I förslaget sades att prövningstillstånd skall beviljas om det finns skäl att ändra tingsrättens domslut, men att tillstånd för ny bedömning av bevis likväl kan beviljas endast om det finns grundad anledning att misstänka att bevisen har bedömts fel. Enligt förslaget skulle prövningstillstånd också ha kunnat beviljas på s.k. prejudikatsgrund och av andra välgående skäl.

Riksdagen godkände dock inte det föreslagna systemet med prövningstillstånd, eftersom den ansåg att systemet skulle ha begränsat rätten att söka ändring. Grundlagsutskottet sade i sitt utlåtande om den ovan nämnda regeringspropositionen (GrUU 9/1997 rd) att ett prövningstillstånd redan på hovrättsnivå skulle smälta rätt dåligt in i vår

rättstradition, även om det föreslagna systemet i sig skulle tillgodose den rätt att söka ändring som hör till en rättvis rättegång. Lagutskottet konstaterade i sitt betänkande (LaUB 19/1997 rd) bland annat att ändringsökandena är jämställda över hela linjen om prövningstillstånds-förfarandet inte införs. Lagutskottet sade också att det är det skäl att på nytt undersöka möjligheterna att begränsa ändringsökandet om ärendena hopar sig i hovrätterna.

Fördelen med ett system med besvärstillstånd skulle vara att en sak inte skulle behandlas i besvärinstansen i ett sådant fall när det inte finns vare sig förutsättningar för eller behov av en prövning där. Rättegången som helhet skulle bli kortare och kostnaderna skulle minska. Också underrätternas verksamhet skulle få större tyngd, eftersom utgångspunkten skulle vara att deras avgöranden i sådana mål och ärenden som förutsätter besvärstillstånd vinner laga kraft. Detta skulle främja rättssäkerheten i den begränsade meningen att ett slutligt avgörande kunde fås så snabbt som möjligt.

Det kan också finnas nackdelar med ett system med besvärstillstånd på hovrättsnivå. Om beviljandet av besvärstillstånd skulle vara beroende av prövning och tillstånd skulle beviljas endast i en relativt liten del av fallen, kunde rättssäkerheten i vid bemärkelse bli lidande genom att felaktiga avgöranden förblir i kraft. Ett sådant tillståndssystem lämpar sig således inte för hovrättsfasen, eftersom hovrätten har till uppgift att kontrollera att de mål och ärenden som har överklagats hos den har avgjorts på ett korrekt sätt.

Det vore också problematiskt om besvärstillstånd skulle förutsättas endast i en del kategorier av mål och ärenden. Detta skulle betyda att parterna skulle försättas i en ojämlig ställning beroende på den sak i vilken ändring söks. Det kunde då uppstå situationer där tillstånd i ett och samma mål skulle krävas av någon av parterna medan någon annan av dem genast kunde få sin sak prövad av överrätten. Dessutom kunde parterna utifrån sin ekonomiska ställning uppleva tillståndsgrunderna som olika stränga, om dessa skulle basera sig på värdet av en förmån eller en påföljd i pengar.

En särskild fas med besvärstillstånd för-

länger också ofrånkomligen behandlingen i hovrätten och ökar arbetsmängden i sådana fall när tillstånd beviljas.

1.4.3. *Differentiering av behandlingen av besvär*

Det finns också ett annat förfarande som kan användas för att säkerställa att uttryckligen de mål och ärenden som det med tanke på parternas rättsskydd är skäl att pröva i överrätten tas till huvudförhandling eller annars blir föremål för en fullständig prövning i hovrätten. Enligt detta förfarande bedöms besvären först med hänsyn till om det i ljuset av tingsrättens dom och handlingar är klart att besvären inte kan resultera i att tingsrättens avgörande ändras. Om detta är fallet behandlas besvären inte desto vidare. Ett sådant sällningsförfarande tillämpas i Norge i brottmål där det är fråga om fängelsestraff på högst sex år. Det av Norges justitieministerium tillsatta tvistemålsutvalget har i det betänkande som gavs 2001 (NOU 2001:32) föreslagit att detta sällningsförfarande införs också i tvistemål. I Tyskland togs ett likadant förfarande i bruk i tvistemål vid ingången av 2002.

Ett sådant förfarande utgör inte något besvärstillståndssystem. En part kan alltid få sina besvär prövade av hovrätten. Ingen särskild ansökan om besvärstillstånd behöver göras, och det föreskrivs inte om några särskilda grunder för besvärstillståndet som domaren skulle pröva från fall till fall. Domarens uppgift är att försäkra sig om att avgörandet i saken är korrekt. Om ett riktigt avgörande har träffats redan i underrätten och det är klart att de besvär som har anförts med anledning av det är utsiktslösa, avslutas behandlingen av besvären. I andra fall, när det inte är helt klart om tingsrättens avgörande är riktigt, upptas saken till fullständig prövning.

Fördelen med förfarandet är att man genom det kan skilja de fall när det är motiverat och av rättssäkerhetsskäl nödvändigt att uppta en sak till fullständig prövning i hovrätten från de fall när det inte finns något sådant behov, eftersom det är klart att tingsrättens avgörande är riktigt och en fortsatt behandling av saken vid huvudförhandling eller föredragning

skulle innebära ett slöseri med tid och resurser.

Förfarandet måste uppfylla kraven i grundlagen och i de internationella konventionerna om de mänskliga rättigheterna. Detta förutsätter å ena sidan att den rätt att söka ändring som garanteras i grundlagen tryggas, och å andra sidan att förfarandet vid valet av behandlingsordning är sådant att det inte enligt konventionerna om de mänskliga rättigheterna är nödvändigt att ordna muntlig förhandling.

Förfarandet får inte äventyra ändringssökandens rättsskydd. Kriterierna för avgörandet, den domföra sammansättningen, omröstningsreglerna och möjligheten till fortsatt ändringssökande utgör rättsskyddsgarantier i förfarandet.

Om hovrätten redan på basis av besvären, tingsrättens avgörande och annan utredning i saken kan konstatera att besvären inte kan leda till att tingsrättens avgörande ändras, innebär detta att en behörig rättegång i saken har förts också i besvärinstansen. Förfarandet i tingsrätten får större tyngd. En part kan inte längre utgå från att en ny fullständig prövning alltid ordnas i hovrätten, oberoende av om rättsskyddsbehoven förutsätter det eller inte. Det fullständiga förfarandet i hovrätten består också framöver i antingen huvudförhandling eller föredragning, beroende på sakens natur.

Förfarandet strider inte heller mot de centrala principerna om omedelbarhet vid bevisningen, även om det vore fråga om en bedömning av tilltron till muntlig bevisning. Beslutet om behandlingsordningen fattas visserligen på basis av det skriftliga rättegångsmaterialet, men i denna fas tar man endast ställning till om det finns skäl att ifrågasätta tingsrättens bevisvärdering. Om detta inte är fallet, är bevisvärderingen tillförlitlig och tingsrättens avgörande ändras följaktligen inte (den s.k. tilltrosprincipen). Om ändringssökanden däremot kan rubba tilltron till tingsrättens bevisvärdering eller om man inte med tillräckligt stor säkerhet kan bedöma denna på basis av handlingarna, upptas saken till fullständig prövning. I ett mål som gäller tilltron till muntlig bevisning skall då ordnas huvudförhandling, vid vilken bevisningen tas emot på nytt till nödvändiga delar.

2. Nuläge och bedömning av det

2.1. Lagstiftning och praxis

Hovrättsförfarandet i det ovan nämnda sin helhet beskrivs ingående i betänkandet av kommissionen för ändringssökande som gavs 2001.

2.1.1. *Omfattningen av ändringssökandet och begränsningar i det*

Bestämmelser om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt finns i 25 kap. rättegångsbalken. Ändring i tingsrättens avgörande söks hos hovrätten genom besvär. Ändring får sökas utan begränsningar: i avgöranden i huvudsaken får ändring alltid sökas och i de flesta avgöranden som har träffats under behandlingen får ändring sökas samtidigt som i huvudsaken. Avgöranden som tingsrätten träffar under rättegången, t.ex. olika slag av interimistiska förordnanden, får överklagas genom särskilda besvär endast om detta är uttryckligen tillåtet. I 16 kap. 3 § rättegångsbalken sägs också att besvär får anföras över ett utslag genom vilket en processinvändning har förkastats först vid sökande av ändring i rättens slutliga utslag.

Ändringssökandet är av s.k. appelltyp. När fullföljdsdomstolen upptar besvären till prövning meddelar den ett nytt avgörande i sak, vilket ersätter underrättens avgörande till den del detta har ändrats. Ändring kan sökas både i avgöranden som gäller rättsfrågor och i avgöranden som har träffats vid bevisvärderingen och som gäller fakta i målet.

I ett mål där förlikning är tillåten kan parterna särskilt avtala att ingen av dem söker ändring. Avtalet skall göras skriftligen, och det skall gälla en viss tvistefråga antingen helt eller delvis. En part kan också under besvärstiden i alla mål och ärenden skriftligen anmäla att parten helt eller delvis nöjer sig med tingsrättens avgörande. Anmälan skall göras till tingsrätten, och den är bindande. I praktiken har endast få sådana anmälningar gjorts.

2.1.2. *Behandlingen av besvär i hovrätten*

I den gällande lagen görs ingen skillnad

mellan behandlingen av ändringsansökningar i hovrätten t.ex. enligt om det är fråga om ett tvistemål, ett brottmål eller ett ansökningsärende. Inte heller brottets allvarlighet eller ett tvistemåls förmögenhetsvärde inverkar på behandlingsordningen.

Ändringsansökningar behandlas i regel på samma sätt oberoende av vilka utsikterna till framgång verkar vara för besvären i fråga. Besvär som är så bristfälliga att de inte ens om de kompletteras kan läggas till grund för rättegång i hovrätten skall dock avvisas. Dessutom kan besvär som är klart grundlösa förkastas genast, utan att bemötande begärs. Tillämpningsområdet för bestämmelserna är dock mycket begränsat. Enligt den gällande lagen finns det således inte möjlighet att välja det behandlingssätt som vore ändamålsenligast med hänsyn till sakens natur.

Också huvudförhandling skall ordnas, med några få undantag, om detta begärs i besvären. Huvudförhandling skall också ordnas på tjänstens vägnar, om det i hovrätten är fråga om bedömning av tilltron till muntlig bevisning.

2.1.3. *När svaranden i ett brottmål uteblir*

Besvären avskrivs om ändringssökanden uteblir från huvudförhandlingen i hovrätten. Enligt 12 kap. 29 § rättegångsbalken anses en part ha uteblivit som trots att han har förelagts att personligen infinna sig till domstolen låter sig företrädas av ett ombud och inte har laga förfall. Bestämmelserna tolkas så att besvär som har anförts av en svarande i brottmål som har förelagts att personligen infinna sig till huvudförhandling i hovrätten avskrivs, om personen inte själv finner sig utan skickar ett ombud i sitt ställe (HD 2000:44).

Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan Europadomstolen) har dock upprepade gånger konstaterat att till rätten till en rättvis rättegång i brottmål hör att svaranden får försvara sig genom ett ombud, även om svaranden har förelagts att infinna sig personligen till behandlingen av saken. I sina domar Lala och Pelladoah mot Nederländerna (klagomål 14861/89 och 16737/90, dom 22.9.1994, punkterna 34 och 40) och Van Geysseghem mot Belgien (kla-

gomål 26103/95, dom 21.1.1999, punkterna 33—35) samt senast i domarna Stroek och Goedhart mot Belgien (klagomål 36449, 36467 och 34989/97, dom 20.3.2001) har Europadomstolen yttrat att det att en svarande i brottmål uteblir inte berättigad att förvägra svaranden rätt att försvara sig genom ett ombud. Huruvida det har funnits laga förfall för utevaron och det således är möjligt att ordna en ny behandling i saken inverkar inte på bedömningen av saken. Det saknar också betydelse att svaranden har fått försvara sig på behörigt sätt i den lägre instansen.

I domen Van Geysseghem var det fråga om återvinning mot överrättens avgörande, som hade meddelats i ändringssökandens utevaro. Ändringssökanden, som var åtalad i brottmål, sände ett ombud i sitt ställe till behandlingen av återvinningsmålet. Överrätten "déclarer l'opposition non avenue" / "declared the application void", dvs. konstaterade att yrkandet på återvinning inte hade framställts lagligen. Man tillämpade således ett förfarande som liknar finländsk praxis när besvär avskrivs.

I sin dom Eliazer mot Nederländerna (klagomål 38055/97, dom 16.10.2001, punkt 35) konstaterar Europadomstolen å andra sidan att det inte varit fråga om ett konventionsbrott, om ombudet hörts före avgörandet av saken.

Frågan om hur man skall förhålla sig till besvär som har anförts av en svarande i ett brottmål som trots kallelse inte infinner sig personligen till huvudförhandlingen lämnar således rum för tolkning i ljuset av den rättspraxis för vilken redogörs ovan.

2.1.4. *Användningen av bevisinspelningar i hovrätten*

I underrätten skall bevisningen enligt 22 kap. 6 § rättegångsbalken spelas in på band, och enligt 25 kap. 18 § skall bandet sändas till fullföljdsdomstolen tillsammans med besvärshandlingarna. En bandad utsaga skall enligt 22 kap. 9 § skrivas ut, om den domstol som har behandlat målet så bestämmer. I praktiken görs detta sällan. Utsagan kan skrivas ut också om en part eller någon annan begär det. Dessa har enligt lagrummet möjlighet att få en kopia av bandet. Ofta skriver

parternas biträden till behövliga delar ut ut-sagor från bandet.

I den gällande lagen finns inga uttryckliga bestämmelser om användningen av bevisinspelningar i hovrätten. Vid hovrätterna har inte heller meddelats särskilda interna anvisningar om utnyttjandet av bevisinspelningar. Kommissionen för ändringssökande tillställde den 2 februari 2001 högsta domstolen och hovrätterna en förfrågan vars syfte var att reda användningen av bevisinspelningar i de olika fullföljdsdomstolarna. För resultatet av förfrågan redogörs i kommissionens delbetänkande (s. 23 och 24). I flera av svaren på förfrågan framhölls att det vore nödvändigt att bestämma närmare i lag om användningen av inspelningarna.

2.2. **Synpunkter som gäller de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna vid ändringssökande**

2.2.1. *Grundlagsutskottets ställningstaganden gällande rätten att söka ändring som en grundläggande rättighet*

2.2.1.1. Om ändringssökandet som en grundläggande rättighet

I grundlagens 21 § föreskrivs om rättskyddet. Bestämmelsen ingick tidigare som sådan i regeringsformens 16 §, som stiftades i samband med reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna 1995. Enligt paragrafens 1 mom. har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan.

Enligt 2 mom. skall offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning tryggas genom lag.

I förarbetena till bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna behandlas inte de innehållsmässiga krav som skall

ställas beträffande möjligheten att söka ändring, såsom frågan om vilka avgöranden som skall kunna överklagas eller om handläggningsavgöranden och avgöranden i huvudsaken har olika ställning i detta avseende, eller om skillnad kan göras mellan bevisnings- och lagtillämpningsfrågor när det gäller möjligheten att söka ändring. Inte heller sägs det om avsikten är att det skall kunna förekomma skillnader i hur rätten att söka ändring ordnas inom dels de allmänna domstolarna, dels förvaltningsrättskipningen, t.ex. beträffande antalet instanser i vilka ett mål eller ärende kan behandlas. Man tar inte heller närmare ställning till hur ändringssökandet skall ordnas rent praktiskt, t.ex. när det gäller muntligheten vid behandlingen i besvärinstansen.

Det måste således föreskrivas genom lag om hur rätten att söka ändring skall tillgodoses. Sådana andra rättsskyddsgarantier som avses i grundlagens 21 § men som inte nämns uttryckligen i paragrafen är enligt förarbetena t.ex. muntligheten vid behandlingen. Likaså skall det föreskrivas i lag om i vilken omfattning och i vilka rättsinstanser behandlingen skall vara muntlig.

2.2.1.2. Grundlagsutskottets ställningstaganden till hur rätten att söka ändring skall tillgodoses

Grundlagsutskottet har sedan 1995 avgivit ett fyrtiotal betänkanden och utlåtanden om rätten att söka ändring som en grundläggande rättighet. Bestämmelsen i grundlagens 21 § 2 mom. gäller de grundlagsenliga krav som skall ställas på förfarandet såväl i de allmänna domstolarna som inom förvaltningsrättskipningen. De flesta av grundlagsutskottets ställningstaganden har gällt förvaltningsrättskipningen och i synnerhet utvidgningen av rätten att söka ändring inom denna.

Endast tre av utlåtandena har gällt rätten att söka ändring i de allmänna domstolarna. I det utlåtande som är av relevans med tanke på denna proposition, dvs. grundlagsutskottets utlåtande (GrUU 9/1997 rd) med anledning av regeringens proposition, som gällde revidering av hovrättsförfarandet, konstaterade utskottet för det första att de föreslagna bestämmelserna om muntlig behandling för sin

del skulle bidra till en rättvis rättegång. Utskottet sade i sitt utlåtande att det i propositionen föreslagna förfarandet, i propositionen kallat prövningstillstånds-förfarande, enligt vilket hovrätten i en sammansättning med två ledamöter skulle ha prövat om tingsrättens avgörande gett rätt slutresultat och följaktligen alltid meddelat ett avgörande i sak, i sig hade varit tillräckligt för att tillgodose den till en rättvis rättegång hörande rätten enligt 16 § 2 mom. regeringsformen att söka ändring. Utskottet ansåg att den föreslagna partiella lättnaden i hovrättsförfarandet dessutom med tiden kunde ha gett större eftertryck åt den i 16 § 1 mom. i den dåvarande regeringsformen föreskrivna rätten för var och en att utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol som är behörig enligt lag.

I propositionen ingick ett förslag om att mål och ärenden i vilka det var fråga om ett förmögenhetsvärde som inte översteg 20 000 mk och lindriga brott som bestraffats med böter inte skulle ha upptagits till prövning, om det inte hade visat sig finnas orsak att ändra tingsrättens domslut. Förfarandet skulle ha kallats beviljande av prövningstillstånd. Utskottet ansåg dock att benämningen var misslyckad, eftersom hovrätten enligt förslaget ändå skulle ha prövat om tingsrättens domslut varit riktigt. Därför föreslog utskottet att regleringssättet och begreppen skulle omprövas.

Utskottet ansåg att ett egentligt system med prövningstillstånd, dvs. att det på basis av prövning avgörs om saken skall tas upp i hovrätten, skulle smälta rätt dåligt in i vårt rättssystem.

Vidare ansåg utskottet att det hade varit av största vikt att det av ett beslut av hovrätten, som i propositionen kallades att avslå en ansökan om prövningstillstånd, alltid skulle ha framgått att hovrätten hade prövat saken och ansett att det inte funnits skäl att ändra tingsrättens domslut. Eftersom hovrätten i detta sammanhang enligt det föreslagna förfarandet i allmänhet inte skulle ha uttryckt sin ståndpunkt till motiveringen till tingsrättens avgörande och de tillämpade lagrummen, hade det enligt utskottets mening varit på sin plats att detta skulle ha framgått av hovrättens beslut, liksom också att dessa omständigheter skulle bli beroende av vilket avgö-

rande tingsrätten kommit till. Utskottet ansåg att dessa synpunkter var betydelsefulla från statsförfattningsrättslig synpunkt i och med att rätten att få motiverade beslut uttryckligen nämndes i 16 § 2 mom. regeringsformen. Utskottet sade i utlåtandet om förslaget också att ett beslut av hovrätten på en ansökan om prövningstillstånd bör innehålla en motivering där hovrätten antingen säger att underrättens motivering förblir slutresultat eller kommer med en ytterligare motivering.

2.2.2. *Det muntliga förfarandet i besvärinstansen och den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna*

2.2.2.1. Rätten att söka ändring

Enligt artikel 6 i konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 19/1990), ned den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, är envar berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inför en oavhängig och opartisk domstol när det gäller att pröva hans rättigheter eller skyldigheter eller anklagelser mot honom för brott. Bestämmelsen i konventionen förutsätter inte i sig någon möjlighet att i en rättegångssak söka ändring i domstolens avgörande (se t.ex. Tolstoy Miloslavsky mot Förenade kungariket, klagomål 18139/91, dom 13.7.1995, punkt 59).

När det gäller brottmål har konventionen dock kompletterats med ett sjunde tilläggsprotokoll, vars artikel 2 lyder som följer:

"1. Var och en som dömts av domstol för brottslig gärning skall ha rätt att få skuldfrågan eller straffet omprövat av högre domstol. Utövandet av denna rätt, inbegripet grunderna för dess utövande, skall regleras i lag.

2. Undantag från denna rätt får göras vad avser mindre grova gärningar, enligt föreskrift i lag, eller i de fall då vederbörande har dömts i första instans av den högsta domstolen eller har dömts efter det att en frikännande dom har överklagats."

Kraven i tilläggsprotokollet är inte särskilt långtgående, och de fördragsslutande staterna har getts stort spelrum beträffande hur möjligheten att söka ändring ordnas. Överkla-

gande kan förbjudas helt i de fall som nämns i stycke 2 i artikeln. Också i de fall när överklagande skall möjliggöras får de fördragsslutande staterna bestämma dess närmare innehåll. Vid beredningen av tilläggsprotokollet har beaktats att t.ex. grunderna för sökande av ändring har begränsats till rättsfrågor i många av de fördragsslutande staterna eller att besvärstillstånd förutsätts för att saken skall kunna föras till en högre instans. Dyliga förfaranden har ansetts innebära en sådan möjlighet att söka ändring som förutsätts i tilläggsprotokollet. Den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna, nedan europadomstolen, har tolkat tilläggsprotokollet på samma sätt i domen Krombach mot Frankrike (klagomål 29731/96, dom 13.2.2001). I domen konstateras dock att begränsningarna i ändringssökandet måste fylla ändamålsenliga syften och att de inte får kränka själva innehållet i rätten att söka ändring (punkt 96 i domen). Möjligheten att söka ändring främjar också en rättvis rättegång genom att, vilket Europadomstolen har konstaterat i ett flertal avgöranden, procedurfel som har begåtts i den första rättsinstansen kan rättas till vid ändringssökandet (se t.ex. Edwards mot Förenade kungariket, klagomål 13071/87, dom 16.12.1992, punkt 39).

2.2.2.2. Tillämpningen av konventionens 6 artikel vid ändringssökande

Efter domen Delcourt mot Belgien (klagomål 2689/65, dom 17.1.1970) har det dock stått klart att krav kan ställas på ändringssökandet utifrån artikel 6 också i sådana fall när förfarandet i den första rättsinstansen har varit oklanderligt. Om det finns möjlighet att söka ändring, skall kraven enligt artikel 6 tillämpas också på rättegången i överrätten. Detta betyder dock inte att förfarandet i besvärinstansen skall vara likadant som i den första rättsinstansen, utan tvärtom bestämmer särdragen i fullföljdsförfarandet vilka krav som kan ställas på det utifrån artikel 6.

Fullföljdsförfarandet kan till sin karaktär vara sådant att artikel 6 kan tillämpas endast i mycket begränsad omfattning eller, i extrema fall, inte alls. När det gäller extraordinärt ändringssökande som avser lagakraftvunna domar har vedertagen tolkningspraxis vid

tillämpningen av konventionen om de mänskliga rättigheterna varit att artikel 6 inte skall tillämpas. I sitt beslut Kuopila mot Finland (klagomål 18291/91, beslut 13.10.1993) konstaterade kommissionen för de mänskliga rättigheterna att varken konventionen eller dess tilläggsprotokoll förutsätter att de fördragsslutande staterna inför ett förfarande för att återbryta lagakraftvunna domar och att artikel 6 inte skall tillämpas på ett förfarande i vilket yrkas på återbrytande av en lagakraftvunnen dom. Däremot har det i domen Monnell och Morris, för vilken redogörs nedan, ansetts att artikel 6 skall tillämpas på ett förfarande med besvärstillstånd. Samma tolkning kan utläsas också ur domen J.J. mot Nederländerna (klagomål 21351/93, dom 27.3.1998, punkt 39). I avgörandet som gällde extraordinärt ändringssökande har som stöd för att artikel 6 inte skall tillämpas anförts att de fördragsslutande staterna över huvud taget inte är skyldiga att tillåta ett sådant ändringssökande. Till följd av bestämmelserna i den ovan nämnda artikel 2 i det sjunde tilläggsprotokollet kan denna grund inte komma i fråga, åtminstone inte i den första besvärinstansen, när det gäller ordinärt ändringssökande och brottmål. Ett sådant förfarande är inte tänkbart som dels uppfyller det i tilläggsprotokollet föreskrivna kravet på en möjlighet att söka ändring, dels är så begränsat att artikel 6 inte blir tillämplig.

2.2.2.3. Behovet av ett muntligt sammanträde i besvärinstansen

Artikel 6 i konventionen om de mänskliga rättigheterna innehåller inget uttryckligt krav på muntligt förfarande. I Europadomstolens praxis har det ansetts att muntligheten utgör en väsentlig del av offentligheten i rättegången, som åtnjuter ett särskilt skydd i konventionsbestämmelsen. Som exempel kan nämnas domen Barbera, Messegué och Jabardo mot Spanien (klagomål 10590/83, dom 23.9.1988, punkt 89), som gäller förfarandet i underrätten, och domen Tierce m.fl. mot San Marino (klagomål 24954, 24971 och 24972/94, dom 25.7.2000, punkt 95), som gäller förfarandet vid ändringssökande.

Frågan om vilken tyngd offentligheten skall ges vid ordnandet av muntlig förhand-

ling i fullföljdsdomstolen har dryftats bl.a. i en del klagomål som gällt Sverige. Europadomstolen konstaterade i domarna i fråga (Helmers, klagomål 11826/85, dom 29.10.1991, punkt 36; Jan-Åke Andersson, klagomål 11274/84, dom 29.10.1991, punkt 27 och Fejde, klagomål 12631/87, dom 29.10.1991, punkt 31) att vid övervägandet av behovet av ett muntligt sammanträde bör beaktas förutom offentligheten också de övriga allmänna krav som ställs på domstolsväsendets verksamhet. Om de frågor som skall avgöras av överrätten inte förutsätter en muntlig rättegång, berättigar strävan efter en snabb rättegång och en ändamålsenlig inriktning av arbetsinsatsen enligt domstolen till att ett uteslutande skriftligt förfarande används i besvärinstanserna.

Det kan hända att prövningen i fullföljdsdomstolen redan enligt lagstiftningen är sådan att det inte finns behov av en muntlig behandling med hänsyn till parternas rättsskydd. Om grunderna för ändringssökande har begränsats så att de enbart gäller en korrekt tillämpning av rättsnormer, finns det inte tvingande skäl till en muntlig behandling. Detta har Europadomstolen konstaterat bl.a. i domen Axen mot Tyskland (klagomål 8273/78, dom 8.12.1983), som gällde behandlingen av ett tvistemål, och i domen Sutter mot Schweiz (klagomål 8209/78, dom 22.2.1984), som gällde en rättegång i ett brottmål. I dessa fall hade klagomålen förkastats på basis av handlingarna. Europadomstolen ansåg att en muntlig behandling inte skulle ha gett några ytterligare garantier för en rättvis rättegång, eftersom ändringssökandet hade begränsats till rättsfrågor. Också i dessa fall kan det vara bra med en muntlig behandling. I domen Tripodi mot Italien (klagomål 13743/88, dom 22.2.1994) konstateras att också den omständigheten att den juridiska argumentationen kan framföras muntligt är av betydelse, även om det inte är nödvändigt att ordna ett sammanträde enbart av denna anledning.

Också frågan om beviljande av besvärstillstånd kan enligt Europadomstolen avgöras utan att de åtalade hörs personligen. Fallet Monnell och Morris mot Förenade kungariket (klagomål 9562/81 och 9818/82, dom 2.3.1987) gällde behandling av ansökningar

om besvärstillstånd i överrätten. Sökandena hade vid separata rättegångar dömts till fängelsestraff, den ene för inbrottsstölder och den andre för narkotikabrott. Enligt den nationella lagen kunde en ogrundad ansökan om besvärstillstånd leda till att tiden i rannsakningsfängelse inte avräknades från straffet, åtminstone inte i sin helhet. Sökandenas ansökningar om besvärstillstånd hade avslagits och en del av tiden i rannsakningsfängelse hade inte räknats in i strafftiden. Enligt den nationella rätten undersökte överrätten vid tillståndsprövningen först om i besvären hade åberopats lagliga grunder för ändringssökande. Sedan prövades om den åberopade grunden kunde tillämpas på omständigheterna i fallet. En förutsättning för beviljande av tillstånd var att i besvären hade framförts något som kunde ha inverkat på avgörandet av saken. Vittnena hördes inte ännu i tillståndsfasen. I Europadomstolen var det fråga om huruvida ändringssökandenas rätt att försvara sig personligen hade kränkts vid tillståndsförfarandet. Domstolen kom fram till att så inte var fallet. Avgörandet grundade sig särskilt på förfarandets "begränsade natur". I fallet *Bulut mot Österrike* (klagomål 17358/90, dom 22.2.1996, punkt 42) hade högsta domstolen i ett brottmål förkastat en klagan om att domaren i underrätten varit jävlig. Klagan hade förkastats i ett summariskt förfarande utan sammanträde med den motiveringen att den var klart ogrundad. Europadomstolen hänvisade till det summariska förfarandet och konstaterade att detta till sin natur kunde jämföras med ett beslut om besvärstillstånd. Domstolen ansåg inte att förfarandet hade kränkt den åtalades rättigheter.

I ett fullständigt fullföljdsförfarande, dvs. ett förfarande där en sak kan bli föremål för prövning i exakt samma omfattning i besvärsinstansen som i den första rättsinstansen, är ändringssökanden i princip också i överrätten berättigad att få sin sak behandlad vid ett sammanträde så att han eller hon kan höras personligen. Denna principiella linje framgår av Europadomstolens dom i fallet *Ekbatani* (klagomål 10563/83, dom 26.5.1988). Domen *Tierce*, till vilken hänvisas ovan, är ett exempel på den praxis som följts under den senaste tiden.

Också vid denna typ av ändringssökande

kan ändringsansökan i det enskilda fallet vara sådan att den kan avgöras på behörigt sätt utan muntlig förhandling. I två domar som gällde Sverige, domarna *Jan-Åke Andersson* och *Fejde*, ansåg Europadomstolen att ändringssökandens rättigheter inte hade kränkts trots att muntlig förhandling inte hade ordnats i hovrätten. I bägge fallen hade ändringssökandena dömts till böter på några hundra kronor för brott där det i sak var obestridligt att rekvisiten hade uppfyllts. Andersson hade kört med traktor på en motorväg, men han bestred åtalet och påstod att det saknades trafikmärken som visade vilken typ av väg det var fråga om, och att vädret i vart fall hade varit så dimmigt att man inte kunde se märkena. Andersson yrkade på muntlig förhandling i hovrätten så att han själv och den polisman som hade stoppat honom på motorvägen skulle kunna höras. I *Fejdes* fall var det fråga om olovligt innehav av skjutvapen. Man hade hemma hos *Fejde* hittat ett skjutvapen för vilket licens saknades. *Fejde* hade bestridit åtalet och påstått att han inte ägde vapnet, som hur som helst var obrukbart eftersom en låsdel saknades. *Fejde* hade yrkat på muntlig förhandling för att han själv och ett vittne skulle kunna höras. Det var meningen att vittnet skulle berätta att vapnet var obrukbart. I bägge fallen hade hovrätten förkastat besvären i ett skriftligt förfarande, eftersom det skulle ha varit uppenbart onödigt att hålla en muntlig förhandling med beaktande av de grunder som anförts för bestridandet. Europadomstolen ansåg i dessa fall att en muntlig förhandling hade varit onödig med hänsyn till arten av de frågor som hovrätten skulle avgöra.

Den åtalade och de övriga parterna har i princip en omfattande rätt att avstå från rätten att få sin sak behandlad vid sammanträde och att bli personligen hörda. En part kan också tyst avstå från denna rätt, t.ex. så att inget yrkande på sammanträde framställs i ett sådant fall när sammanträde enligt de nationella bestämmelserna ordnas endast om det yrkas på ett sådant. Europadomstolen har tagit ställning till ett sådant tyst avstående bl.a. i fallet *K.D.B. mot Nederländerna* (klagomål 21981/93, dom 27.3.1998), som gällde behandlingen av ett tvistemål i högsta domstolen. Det kan enligt Europadomstolen dock

också finnas skäl att höra personerna på tjänstens vägnar. I fallet Kremzow mot Österrike (klagomål 12350/86, dom 21.9.1993) var det fråga om ett mordfall där den åtalade hade dömts till ett fängelsestraff på 20 år. Åklagaren och den åtalade hade överklagat domen hos högsta domstolen. Den åtalade hade också anfört klagan över domen och påstått att flera procedurfel hade begåtts vid behandlingen av saken. Dessutom påstods i klagan att felaktiga slutsatser hade dragits av den bevisning som hade lagts fram. Den åtalade hade yrkat på att få framföra sin sak personligen vid ett sammanträde i högsta domstolen. Högsta domstolen hade förkastat yrkandet. I högsta domstolen ordnades för behandlingen av besvären ett sammanträde där den åtalade representerades av en advokat. Högsta domstolen ändrade med anledning av åklagarens besvär straffet till fängelse på livstid, med hänvisning till brottets planmässighet och motiven för det. Europadomstolen konstaterade beträffande besvären att högsta domstolen borde ha hört den åtalade personligen på tjänstens vägnar, eftersom det var fråga om ytterst stränga påföljder och de frågor som högsta domstolen hade att ta ställning till förutsatte att man gjorde en bedömning av den åtalades person och motiven för brottet. Europadomstolen godkände i och för sig högsta domstolens tolkning att en i en klagan framställd begäran om personligt hörande formellt inte utsträcker sig till behandlingen av besvär.

2.2.2.4. Innehållet i behandlingen vid sammanträde

Europadomstolen anser att det att ändringsökanden hörs personligen utgör en väsentlig del av sammanträdet i överrätten. Redan på basis av ordalydelsen i artikel 6 stycke 1 i konventionen om de mänskliga rättigheterna skall svaranden i ett brottmål ha möjlighet att bli personligen hörd, när det gäller att pröva anklagelser mot honom eller henne för brott. Behovet av att höra ändringsökanden personligen blir enligt Europadomstolen inte mindre av att personen har möjlighet att i den skriftliga ändringsansökan i detalj för överrätten redogöra för sin åsikt (se Belziuk mot Polen, klagomål 23103/93, dom 25.3.1998).

Målsägandens rätt till muntlig behandling härleddes i fallet Helmers från den förra delen i bestämmelsen i konventionen (civil rights and obligations, droits et obligations de caractère civil), då det ansågs att det i målsägandens straffyrkande och det ersättningsanspråk som grundade sig på det var fråga om hans rätt till "gott rykte". Kravet på muntlighet är i princip också detsamma för olika typer av förfaranden och rättskipning. Detta framgår särskilt av avgörandet Håkansson och Sturesson mot Sverige (klagomål 11855/85, dom 21.2.1990, punkterna 58—61 och 64—68), som gällde domstolsbehandlingen av besvär som anförts med anledning av en exekutiv auktion av en fastighet.

Att den åtalade eller målsäganden hörs personligen är av särskilt stor betydelse vid avgörandet av skuldfrågan i ett brottmål. Det kan dock finnas orsak att höra en person trots att det i överrätten över huvud taget inte skulle vara fråga om tillräknandet utan endast om bestämmandet av straffet. I fallet Pobornikoff mot Österrike (klagomål 28501/95, dom 5.7.1999, punkterna 29—32) yrkade Pobornikoff, som hade dömts till fängelse på livstid för mord, i högsta domstolen på en sänkning av straffet. Vid sammanträdet representerades han av en advokat, och han hade inte ens bett om att få vara närvarande vid behandlingen. Europadomstolen upprepade vad den sagt i domen Kremzow och konstaterade att hörandet vid behov skall ordnas på tjänstens vägnar. Eftersom det var fråga om en sträng påföljd och den åtalades person och karaktär skulle bedömas, förutsatte avgörandet i saken en möjlighet att få ett personligt intryck av den åtalade. I fallet Botten mot Norge (klagomål 16206/90, dom 19.2.1996) hade en officer vid flygvapnet åtalats för brott mot tjänsteplikt av oaktsamhet i samband med en drunkningsolycka. Åtalet hade förkastats i underrätten på grund av att det inte fanns något orsakssammanhang. Åklagaren överklagade saken hos högsta domstolen på den grunden att det inte förutsattes ett orsakssammanhang mellan försummelsen och skadan för att försummelsen skulle vara straffbar. Högsta domstolen dömde den åtalade till villkorlig arrest i 20 dagar och till 5 000 kr i böter. Europadomstolen ansåg att saken hade varit av stor betydelse i synnerhet

för den åtalades framtida karriär och att ett hörande skulle ha inverkat på straffpåföljden.

Europadomstolen har endast sällan kommenterat innehållet i behandlingen i överrätten till andra delar än när det gäller hörandet av den åtalade och de övriga parterna. I domen Ekbatani konstateras att den åtalade hade haft rätt att yrka att förutom den åtalade själv också målsäganden skulle höras i hovrätten. Europadomstolen säger ingenting om hörandet av de nya vittnen som åberopats i hovrätten. Även i domen Helmers ansåg Europadomstolen att man i hovrätten förutom ändringssökanden också borde ha hört de två svarandena. På basis av dessa två avgöranden torde man dock inte kunna dra den slutsatsen att ändringssökanden alltid eller ens som regel skulle ha rätt att yrka att alla de som hörts i underrätten skall höras på nytt i överrätten. I synnerhet i domen Ekbatani har det utslutande varit fråga om vilkendera partens berättelse som skall läggas till grund för domen. Av domen Helmers framgår inte klart varför också svarandena borde ha hörts i hovrätten. En omständighet som uppenbart har varit av väsentlig betydelse är att åtalet för den ena svarandens del hade förkastats i underrätten på basis av en rättsfråga av prejudikatskaraktär och åtalet prövades först i hovrätten.

I de avgöranden för vilka redogörs ovan och i Europadomstolens praxis även i övrigt används uttryck som hänvisar till omedelbar mottagning och bedömning av bevisningen (direct assessment, direct observation). Av detta skall emellertid inte dras den slutsatsen att Europadomstolen allmänt skulle ha gått in för ett tänkesätt motsvarande den princip om omedelbarhet vid bevisningen som tillämpas inom processrätten. I fallet Foucher mot Frankrike (klagomål 22209/93, dom 18.3.1997, punkt 32) grundade överrätten sitt avgörande enbart på en utredning av handlingarna i målet. Det hade yrkats på straff för de åtalade för att de hade kränkt och hotat två väktare i ett naturreservat. Väktarna hade skrivit en rapport om den påstådda gärningen, och rapporten hade fogats till rättegångshandlingarna. De åtalade anlätade inte någon advokat i saken. Enligt den nationella lagstiftningen hade endast åklagaren ovillkorlig rätt att bekanta sig med rättegångshandlingarna före rättegången, och de åtalade fick inte

ta del av handlingarna trots begäran om detta. Underrätten avvisade åklagarens och målsägandenas yrkanden, eftersom de åtalade inte hade haft möjlighet att förbereda sitt försvar på behörigt sätt. Överrätten upphävde beslutet med anledning av åklagarens och målsägandenas besvär och dömde de åtalade. Väktarnas rapport lades till grund för avgörandet. Europadomstolen ansåg att de åtalades rättigheter hade kränkts i saken, eftersom de inte hade fått ta del av rapporten och således inte hade kunnat förbereda sitt försvar. Europadomstolen yttrade sig inte om den saken att domen grundade sig på en "vittnesutsaga" som avfattats utom rättegången.

Europadomstolen har i ett flertal sammanhang konstaterat att den nationella lagstiftningen bestämmer vilka bevismedel och bevisförfaranden samt vilken bevisprövning som godtas (se t.ex. Bricmont mot Belgien, klagomål 10857/84, dom 7.7.1989, punkt 89). I fallet Vidal mot Belgien (klagomål 12351/86, dom 22.4.1992) konstaterades dock att den åtalades rättigheter hade kränkts, när överrätten underlät att höra fyra vittnen som åberopats av den åtalade. Den åtalade, som frikänts av underrätten, dömdes i överrätten på basis av handlingarna i målet. Avgörande för konstaterandet av konventionsbrott var att den åtalade dömdes först i överrätten och att man inte på något sätt motiverade underlåtelsen att höra vittnena.

Enligt artikel 6 stycke 3 punkt d i konventionen om de mänskliga rättigheterna skall den som har anklagats för ett brott ha rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom och att för egen räkning få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som de vittnen som åberopas mot honom. I Europadomstolens praxis finns inte ett enda fall där domstolen på basis av denna bestämmelse skulle ha funnit att konventionsbrott har ägt rum i en situation där en part inte i överrätten har kunnat göra gällande sin rätt att på nytt låta höra vittnen som redan har hörts i underrätten. Den nämnda punkten i konventionen har inte heller ansetts innebära att en part skulle ha ovillkorlig rätt att i överrätten lägga fram ny bevisning som parten önskar åberopa. Ny bevisning som någon önskar lägga fram kan avvisas, men avgörandet skall motiveras på behörigt sätt

(Pisano mot Italien, klagomål 36732/97, dom 27.7.2000, punkt 24).

Beträffande behandlingen av brottmål i överrätten har konstaterats att ett bevis som har åberopats av svaranden i ett brottmål inte behöver beaktas, om beviset inte hänför sig till saken eller om det i besvärinstansen endast utgör indicium i en sak som redan kan anses utredd på basis av den övriga bevisningen (Brandstetter mot Österrike, klagomål 11170/84, 12876/87 och 13468/87, dom 28.8.1991, punkt 49).

2.2.2.5. Slutsatser

I Europadomstolens motiveringar upprepas regelmässigt ett inledande stycke i vilket domstolen sammanfattar grundkriterierna för sina avgöranden i frågor som gäller muntlig förhandling och personligt hörande (se t.ex. Josef Prinz mot Österrike, klagomål 23867/94, dom 8.2.2000, punkt 34). Europadomstolen konstaterar att rätten att bli hörd personligen gäller med full tyngd vid behandlingen i den första rättsinstansen. I den andra rättsinstansen har hörandet inte nödvändigtvis samma betydelse, inte ens om domstolens prövningsrätt utsträcker sig också till bevisprövningen.

När behovet av hörande övervägs skall beaktas särdragen i förfarandet samt hur partens rättigheter annars har tryggats. Särskild vikt skall läggas vid den betydelse avgörandet av målet har för parten och vid de frågor som överrätten har att ta ställning till med anledning av besvären. De egentliga motiveringarna i sak är i Europadomstolens avgöranden i hög grad beroende av detaljerna i respektive mål. Därför kan man utifrån avgörandena med någorlunda stor säkerhet förutsäga endast hur Europadomstolen skulle förhålla sig till ett annat mål som har behandlats i exakt samma förfarande. Således kan man säga att praxis redan är vedertagen i fråga om det österrikiska rättsmedlet "Nichtigkeitsbeschwerde" eftersom det finns ett stort antal avgöranden om saken (t.ex. Kremzow). I regel finns det inte någon så entydig linje när det gäller avgörandena.

Vid ändringssökande som gäller rättsfrågor kunde man på basis av fallen Axen och Sutter sluta sig till att ett skriftligt förfarande

godkänns. Europadomstolens avgörande i fallet Botten varnar dock för alltför långtgående generaliseringar i detta avseende, eftersom även detta förfarande från den nationella rättens synpunkt endast gällde rättsfrågor. När man granskar Europadomstolens avgöranden bör man observera att de inte är avsedda att vara normer eller tolkningsanvisningar vilka som sådana senare kunde "tillämpas" i de nationella domstolarna eller ens i Europadomstolens egen praxis. I avgörandena framhålls de grunder som varit av störst betydelse med tanke på det aktuella målet. Därför bör inga slutsatser dras om Europadomstolen i något avgörande t.ex. framhåller strängheten hos den straffpåföljd som ändringssökanden har dömts till. Detta betyder inte att samma förfarande inte skulle kunna vara klandervärdt också i ett mål som gäller böter, men eftersom sakens allvarliga natur utan tvivel ytterligare understryker vikten av att den åtalades rättigheter respekteras, nämner Europadomstolen detta särskilt.

För att systemet för ändringssökande skall vara ändamålsenligt måste det vara flexibelt, och besvär måste alltid kunna behandlas på det sätt som är lämpligast i det enskilda fallet. Den prövningsmån som procedurbestämmelserna medger skall användas så att man i varje enskilt fall väljer det behandlingssätt som ger den bästa garantin för en rättvis rättegång. Europadomstolen anses också i sin praxis förutsätta att procedurbestämmelserna i den nationella lagstiftningen tillämpas så att de behandlingssätt de möjliggör de facto också utnyttjas. Innebörden av en rättvis rättegång är således delvis också beroende av vilka förfaranden som är möjliga enligt den nationella lagen. T.ex. i fallet Kremzow bidrog det faktum att domstolen hade möjlighet att vid behov höra den åtalade på tjänstens vägnar i väsentlig grad till att konventionsbrott konstaterades. Likaså spelade de nationella jävsbestämmelserna en betydande roll vid konstaterandet av konventionsbrott i avgörandet Pfeifer och Plankl mot Österrike (klagomål 10802/84, dom 25.2.1992). Europadomstolen förutsätter således att de nationella domstolarna också i praktiken tillämpar de medel för främjande av parternas rättsskydd som hör till domstolarnas prövningsrätt. Därför är kraven när det

gäller en rättvis rättegång inte nödvändigtvis på samma nivå i alla de fördragsslutande staterna i varje typ av mål och ärende.

2.3. Internationell jämförelse

2.3.1. Sverige

Det svenska underrättssystemet och systemet för överklagande är mycket likt det finska, men det finns också en del olikheter i förfarandet för överklagande. Den svenska rättegångsbalken, som trädde i kraft 1948, grundade sig ursprungligen i mycket hög grad på principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration vid behandlingen. I lagen finns bestämmelser om behandling av såväl tvistemål som brottmål. Trots att huvudregeln i hovrätten är muntlig huvudförhandling har i lagen med tiden gjorts ändringar som medger en större smidighet. Dyliga ändringar gjordes i synnerhet genom lagen 1987:747, då användningsområdet för skriftligt förfarande utvidgades och möjligheten att höra personer per telefon i rättegången permanentades.

När underrättens avgörande i huvudsaken överklagas hos hovrätten anmäls inte missnöje med avgörandet. Däremot anmäls missnöje med ett avgörande genom vilket en processinvändning har förkastats och med vissa andra handläggningsbeslut, t.ex. ett avgörande genom vilket rätten har ogillat ett yrkande av tredje man att få delta i rättegången som intervenient eller ett avgörande som avser en säkerhetsåtgärd eller framläggande av en handling. Den som vill överklaga beslutet skall göra anmälan genast, om beslutet har meddelats vid ett sammanträde, och inom en vecka från den dag då att han eller hon fick del av beslutet, om beslutet har meddelats i kansliet. Handläggningsbeslut överklagas särskilt, antingen med stöd av lagen eller enligt vad domstolen bestämmer. Om beslutet överklagas särskilt, fortsätter handläggningen först efter att besvären har avgjorts i sådana fall när det är fråga om förkastande av en processinvändning, och i andra fall beslutar underrätten om behandlingen av saken skall fortsätta trots besvären. Besvärstiden, tre veckor, är kortare än i Finland.

För att ett avgörande av tingsrätten skall få

överklagas krävs i vissa fall att hovrätten beviljar prövningstillstånd, när det är fråga om ett litet intresse. Av de dispositiva tvistemålen gäller detta de mål där tvisteföremålets värde inte överstiger det i 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring föreskrivna basbelopp (36 900 kr 2001) som används vid beräkning av förmånerna inom socialförsäkringen och som beskriver den allmänna levnadskostnadsnivån. I brottmål krävs prövningstillstånd i sådana fall när den tilltalade inte har dömts till strängare straff än böter för ett brott för vilket det inte är föreskrivet svårare straff än fängelse i högst sex månader. Vid ersättningsanspråk som grundar sig på brott som omfattas av kravet på prövningstillstånd bestäms behovet av tillstånd på samma sätt som för tvistemål. Krävs inte prövningstillstånd, eller meddelas prövningstillstånd i ett brottmål, och avser överklagandet frågan om den tilltalade skall dömas för den åtalade gärningen, behövs inte prövningstillstånd för ett överklagande angående enskilt anspråk med anledning av gärningen.

Prövningstillstånd får meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, om det finns anledning att ändra det slut underrätten har kommit till eller om det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

I Sverige har klagandens motpart rätt att i sin tur överklaga underrättens avgörande, vilket skall ske inom en vecka från den dag då besvärstiden har gått ut (anslutningsöverklagande). Om det första överklagandet återkallas eller av annat skäl förfaller, förfaller också anslutningsöverklagandet. Motparten skall avge ett bemötande på överklagandet på hovrättens begäran och inom den tid som hovrätten bestämmer.

I regel behandlas ett överklagande vid muntlig huvudförhandling. Saken kan dock avgöras i skriftligt förfarande utan att huvudförhandling hålls, om parterna har begärt detta eller om de vid förfrågan inte har motsatt sig att huvudförhandling inte hålls. I ett brottmål kan man dessutom avstå från att hålla huvudförhandling, om käromålet förkastats eller ingen påföljd döms ut med anledning av det, eller om den utdömda påföljden är högst böter eller villkorligt straff eller en kombination av dessa. Om en part har be-

gärt huvudförhandling skall sådan hållas, om det inte är uppenbart obehövt.

Om tingsrätten i ett mål som fullföljts till hovrätten har tagit upp muntlig bevisning eller hållit syn på stället, behöver beviset tas upp på nytt endast om hovrätten finner detta vara av betydelse för utredningen (35 kap. 13 § 2 stycket rättegångsbalken). Har vid huvudförhandling i tingsrätten rörande viss omständighet vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran hörts inför rätten eller syn på stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får tingsrättens dom inte ändras i den delen utan att beviset tagits upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. En sådan ändring får dock göras, om den är till förmån för den tilltalade i ett brottmål eller om det finns synnerliga skäl för att bevisets värde är ett annat än tingsrätten antagit (50 och 51 kap. 23 § rättegångsbalken).

De sex hovrätterna i Sverige avgjorde 21 740 mål och ärenden 2000. Av dem var 35,6 % brottmål och 14,2 % tvistemål. Hälften av de saker som behandlas i hovrätterna gäller ansökningsärenden. Huvudförhandling hölls i 66,3 % av brottmålen och i 32,9 % av tvistemålen. I Sverige sker behandlingen i regel vid huvudförhandling. En huvudförhandling varade i genomsnitt 3 timmar 7 minuter i brottmål och 4 timmar 4 minuter i tvistemål. Tingsrättens avgörande ändrades i 32 % av de brottmål som hovrätten prövade på nytt.

I Sverige har det framförts krav på förändringar när det gäller det sätt på vilket överklagandet av tingsrätternas avgöranden har ordnats, och flera förslag till revidering av förfarandet har gjorts upp. Under ledning av justitierådet Bengt Lambe bereddes 1993–1995 ett förslag till omfattande reformer av hovrättsförfarandet (SOU 1995:124, Ett reformerat hovrättsförfarande). Av de föreslagna ändringarna har en del mindre ändringar och en del ändringar av teknisk natur genomförts genom lagen 1999:84.

Däremot genomfördes inte de förslag i propositionen 1996/97:131 som gällde förbud mot överklagande i de minsta tvistemålen (den föreslagna 11 a § i rättegångsbalkens 49 kap.) och ett generellt krav på prövningstillstånd för prövning i hovrätten (den föreslagna 12 § i nämnda kapitel), trots att

sådant prövningstillstånd enligt förslaget skulle ha beviljats alltid när det hade funnits anledning att betvivla riktigheten av det slut som underrätten kommit till (den föreslagna 13 §). Regeringens proposition återkallades på grund av det motstånd den mötte i riksdagen.

Vid justitiedepartementet har som tjänstearbete beretts en reform (Ds 2001:36, Hovrättsprocessen i framtiden) enligt vilken ett system med prövningstillstånd skall införas i alla tvistemål. Det föreslås inga ändringar i systemet med prövningstillstånd för brottmålen del. Reformen syftar till att man i mål och ärenden som har avgjorts på ett riktigt sätt i tingsrätten inte i onödan skall företa någon prövning i hovrätten och på detta sätt slösa med domstolarnas och parternas resurser. För att systemet med prövningstillstånd inte skall leda till att felaktiga avgöranden blir slutliga föreslås generösa regler för meddelande av tillstånd. Prövningstillstånd skall meddelas så snart det finns anledning att betvivla riktigheten av tingsrättens avgörande eller om det inte utan prövning av målet eller ärendet går att bedöma om avgörandet är riktigt. Tillstånd kan beviljas också för avgörande av en principiellt viktig rättsfråga eller om det annars finns synnerliga skäl. Ett annat viktigt reformprojekt, vid sidan av utvidgningen av systemet med prövningstillstånd, är utnyttjandet av videoteknik vid upptagningen av muntlig bevisning. Om den muntliga bevisningen i underrätten har spelats in på video och hovrätten har tillgång till denna, behöver den muntliga bevisningen inte tas upp på nytt, inte ens om det i hovrätten vore fråga om tilltron till bevisningen. Som förberedande åtgärd har det föreskrivits om användning av videoinspelning i försökssyfte i vissa domstolar.

2.3.2. Norge

I Norge finns bestämmelser om behandling av tvistemål i tvistemålsloven, som ursprungligen är från 1915 (i kraft sedan 1927), medan bestämmelser om behandling av brottmål finns i straffeprocessloven från 1981 (i kraft 1986). Genom lagen 1993:80 infördes en instansordning med tre steg också i brottmål fr.o.m. den 1 augusti 1995. Samtidigt inför-

des en möjlighet att i överrätten avsluta behandlingen av besvär som saknar utsikter till framgång (avsiling, nedan "sällning"). Detta förfarande gäller brottmål i vilka det har yrkats på fängelsestraff men fängelse i högst sex år kan dömas ut.

I Norge handläggs brottmål i första instans av underrätten, i de större städerna byrett och annars herredsrett.

Ändring i underrättens avgörande i huvudsaken får sökas såväl på grundval av bevisvärderingen som på rättsliga grunder genom besvär (anke) hos överrätten (lagmannsrett). I mindre mål, dvs. sådana där åklagaren inte har yrkat på strängare straff än böter, förutsätts besvärstillstånd, som kan beviljas endast av särskilda skäl.

Den utsatta tiden för anförandet av besvär är 14 dagar. Ändringsansökan är i regel skriftlig, men den kan också göras muntligt. Ingen särskild missnöjesanmälan krävs. Ändringssökandens motpart har möjlighet till motöverklagande på samma sätt som i Sverige. Vid ändringssökandet iakttas inte förbudet mot reformatio in pejus.

Beroende på grunderna för ändringssökandet talar man om fullständigt eller begränsat ändringssökande (fullständig/begrensd anke). Det är fråga om fullständigt ändringssökande i sådana fall när underrättens bevisvärdering vid bedömningen av skuldfrågan görs stridig.

Ett mål handläggs i regel muntligt i överrätten. Muntlig huvudförhandling behöver inte hållas, om underrättens avgörande bör upphävas, den åtalade gärningen inte är straffbar eller straffansvaret har bortfallit, eller om underrättens avgörande ändras till den åtalades fördel och bevisen i skuldfrågan inte skall prövas på nytt. Saken kan avgöras till den åtalades nackdel utan huvudförhandling, om överrätten enhälligt finner det uppenbart att de bestämmelser som gäller straffmätningen eller bestämmandet av någon annan rättslig påföljd har tillämpats felaktigt.

Huvudförhandling ordnas alltid för avgörandet av besvär i de allvarligaste brottmålen, dvs. sådana på vilka kan följa fängelse i mer än sex år. Före den lagändring som trädde i kraft 1995 behandlades dessa mål i första instans i lagmansretten.

Med undantag av de ovan nämnda allvarli-

gaste brottmålen kontrolleras i överrätten först om de formella kraven är uppfyllda, och dessutom undersöks det på basis av besvären och handlingarna i målet om det finns anledning att hålla huvudförhandling. Om besvären är utsiktslösa kan i ett skriftligt förfarande träffas ett avgörande genom vilket besvären "sällas bort", vilket betyder att de inte tas till vidare behandling. Detta är möjligt beträffande såväl rättsfrågor som bevisfrågor. Eftersom den muntliga bevisningen i underrätten emellertid inte förs till protokollet och inte heller spelas in på band, har överrätten sämre förutsättningar att bedöma om besvär som gäller bevisvärderingen kommer att leda fram eller inte. Om det inte är klart att handläggningen av besvären bör upphöra på grund av att dessa saknar utsikter till framgång, går saken till huvudförhandling. Av en ändringsansökan av åklagaren förutsätts dessutom att en ändring av saken i överrätten vore av större än ringa betydelse. Beslutet om sällning fattas av tre domare i överrätten och förutsätter enhällighet. Ändring i beslutet om sällning söks hos högsta domstolen (høyesterett), och ändring kan sökas endast på den grunden att ett fel har begåtts vid förfarandet. På grundval av en omständighet som har framkommit senare kan dock ny behandling (omgjörning) av saken begäras hos överrätten. Enligt uppgift från vissa fullföljdsdomstolar upphör handläggningen av besvären i sällningsfasen i ca 60 % av de brottmål som omfattas av förfarandet. Endast ett fåtal brottmål behandlas följaktligen i ett fullständigt förfarande i hovrätterna; 2000 behandlades 426 mål i normal sammansättning och 239 mål i jurysammansättning.

Behandlingen i överrätten sker i regel i form av muntlig huvudförhandling. Ett skriftligt förfarande används främst vid behandlingen av en klagan som gäller procedurfel. Vid huvudförhandlingen iakttas samma ordning som vid behandlingen av brottmål i underrätten. Rättegången är muntlig, koncentrerad och omedelbar. Om besvären gäller bevisvärderingen, skall saken i den utsträckning som åberopats bli föremål för en fullständig ny behandling vid huvudförhandling. Om endast en del av bevisprövningen har gjorts stridig, kan bevisningen begränsas till denna del. En utsaga av ett vittne som har hörts i

underrätten kan läsas ur rättens protokoll till den del parterna inte yrkar att vittnet skall höras på nytt.

I Norge kan ändring i underrättens avgörande i tvistemål sökas hos överrätten beträffande såväl rättsfakta som rättsfrågor. Om besvären avser ett förmögenhetsvärde som understiger 20 000 kr krävs dock besvärstillstånd. En förutsättning för att besvärstillstånd skall beviljas är att avgörandet är av fundamental betydelse och inte gäller enbart det aktuella målet eller att saken är av särskilt stor betydelse för ändringssökanden. Besvärstillstånd beviljas inte, om besvären i ett tvistemål skulle kunna avvisas utan prövning på grund av att de är bristfälliga eller om det kan antas att besvären inte kommer att leda fram av någon annan orsak. I praktiken beviljas tillstånd endast sällan. Ansökan om tillstånd avgörs av tre domare i överrätten. Ändring får inte sökas i avgörandet.

I tvistemål är besvärstiden en månad. Missnöje anmäls inte på förhand, och motändringssökande är möjligt. I princip kan besvär anföras muntligt också i tvistemål. Den underrätt vars avgörande besvären gäller ber motparten om ett bemötande. Bemötande skall normalt avges inom tre veckor.

I tvistemål tillämpas inte före huvudförhandlingen någon sådan prövning som skulle motsvara sällningen av brottmål. Besvären behandlas i regel vid ett muntligt sammanträde. Besvär som gäller tillämpningen av lagen eller ett påstått fel i förfarandet kan dock avgöras i ett skriftligt förfarande. Före huvudförhandlingen förbereds saken skriftligt. Det är också möjligt att ordna ett förberedelsesammanträde, men ofta sker förberedelsen skriftligt och per telefon. Vid huvudförhandlingen kan besvär som visar sig vara ogrundade förkastas redan i början av behandlingen, utan att muntlig bevisning tas emot. Detta liksom ett skriftligt förfarande är dock sällsynt. I hovrätterna i Norge behandlades 1 741 tvistemål 2000.

Den kommitté som tillsattes för att revidera rättegången i tvistemål, tvistemålsutvalget, har i sitt betänkande av den 20 december 2001 (NOU 2001:32) föreslagit att det förfarande med sällning av besvär som tillämpas i överrätten i brottmål utsträcks till de tvistemål som inte redan omfattas av förfarandet

med besvärstillstånd i småmål, i sådana fall när tvistemålet inte gäller ett avsevärt penningbelopp. Innan behandlingen av ett mål avslutas i sällningsförfarandet skall ändringssökanden ges tillfälle att inkomma med ett yttrande. Det föreslås att kretsen av mål för vilka besvärstillstånd krävs utvidgas genom att gränsen för när tillstånd krävs för att ett mål skall kunna prövas i överrätten höjs till det femdubbla beloppet, dvs. till 100 000 kr. Också tillämpningsområdet för det skriftliga förfarandet utvidgas i överrätterna.

2.3.3. Danmark

I Danmark finns en gemensam rättegångslag för processarterna, lov om rettens pleje, som ursprungligen trädde i kraft 1919.

Underrätten (byret) är normalt första instans i brottmål. Grova brottmål i vilka det kan bli aktuellt med ett fängelsestraff på minst fyra år behandlas i första instans av överrätten (landsret).

Underrättens dom överklagas hos överrätten genom besvär (anke). Ändring kan sökas beträffande såväl bevis- som rättsfrågor. I ett brottmål krävs besvärstillstånd av svaranden, om han eller hon har dömts till högst 20 dagsböter eller till böter på högst 3 000 kr. Besvärstillstånd söks hos en särskild nämnd (procesbevillingsnævnet), och tillstånd kan beviljas om saken är av principiell natur eller om det annars finns särskilda skäl för det.

Besvärstillstånd skall begäras och besvären fullföljas inom två veckor efter domen. I ett brottmål sänds besvären till allmänna åklagaren antingen direkt eller via överrättens registratorskontor. Missnöje anmäls inte särskilt. I brottmål tillämpas ett förfarande med motändringssökande, och den utsatta tiden för detta är två veckor efter att personen i fråga har fått del av besvären. Bemötande på en ändringsansökan avges i överrätten på domstolens begäran. I samband med att överrätten begär ett skriftligt bemötande sätter den ut en tid inom vilken bemötandet skall avges, normalt två veckor. Det kan också bestämmas att bemötandet skall avges muntligt vid förberedelsesammanträdet.

Behandlingen av besvären i överrätten bestäms enligt på vilka grunder ändring söks i

underrättens dom. Besvär som grundar sig på att underrätten har avgjort skuldfrågan på ett felaktigt sätt (fuldständig anke) leder till en ny muntlig rättegång i överrätten. Också de vittnen som har hörts i underrätten hörs då på nytt, om åklagaren eller den åtalade yrkar på det. Om det inte yrkas att vittnena skall höras på nytt, kan de vittnesutsagor som protokollförts i underrätten beaktas i överrätten. Också ny bevisning kan läggas fram i saken. Vid ändringssökandet iaktas förbudet mot reformatio in pejus. I princip är förfarandet muntligt också vid behandlingen av ändringsansökningar som grundar sig på ett rättegångsfel som har begåtts vid förfarandet i underrätten eller på felaktig tillämpning av lag (revisionanke) eller som enbart gäller påföljdsfrågan (strafudmålingsanke). Vid behandlingen av den sistnämnda typen av ändringsansökningar är det dock i allmänhet inte nödvändigt att lägga fram muntlig bevisning, utan underrätten kan tillåta ett skriftligt förfarande där parterna endast gör ett muntligt sammandrag.

Underrätten är i regel första instans i tvistemål. Sö- och Handelsretten, som är en domstol på överrättsnivå, behandlar i första instans sjörättsmål och olika handelsrättsliga mål samt insolvensmål. När tvisteföremålets värde understiger 100 000 kr kan rätten dock hänvisa målet till underrätten.

För att underrättens dom i ett tvistemål skall kunna överklagas krävs besvärstillstånd, som beviljas av en särskild nämnd, om det är fråga om ett förmögenhetsvärde på högst 10 000 kr. Besvärstillstånd kan beviljas om saken är av principiell natur eller om det annars finns särskilda skäl. I tvistemål skall besvärstillstånd begäras och besvären fullföljas inom fyra veckor från det att domen avkunnades. Missnöje anmäls inte särskilt. I tvistemål sänds besvären till besvärinstansen. Fullföljdsdomstolen begär ett bemötande av motparten och bestämmer om bemötandet skall avges vid förberedelsesammanträde eller sändas skriftligt på förhand. Bemötande skall normalt avges inom två veckor. Den som avger bemötandet skall också sända sitt bemötande direkt till ändringssökanden.

Vid behandlingen av en ändringsansökan iaktas samma regler om förfarandet som i den första rättsinstansen, dvs. saken förbe-

reds skriftligen och muntligen, varefter en muntlig huvudförhandling hålls. Muntlig förhandling behöver dock inte hållas om parterna är överens om detta eller om det endast är fråga om huruvida besvären kan upptas till prövning, eller om det annars på grund av sakens natur anses ändamålsenligt att muntlig förhandling inte hålls. Också den lägre rättens avgörande i bevisfrågan kan ändras i ett skriftligt förfarande.

Den av justitiedepartementet tillsatta kommissionen (Retsplejerådet) föreslår i sitt betänkande (Betänkning 1401/2001 — Reform af den civile retspleje I) att byret framöver i regel skall behandla tvistemål i första instans.

2.3.4. Tyskland

I Tyskland trädde vid ingången av 2002 i kraft en reform enligt vilken besvär i tvistemål skall avvisas, om överrätten enhälligt finner att besvären saknar utsikter till framgång och saken inte är av fundamental betydelse och om inte heller den rättsliga utvecklingen eller en enhetlig rättstillämpning förutsätter en fullständig prövning av besvären. I övrigt hänvisas för den tyska rättens del till vad som sägs i delbetänkandet av kommissionen för ändringssökande (s. 39—41).

2.3.5. Frankrike och Förenade kungariket

Delbetänkandet av kommissionen för ändringssökande innehåller en rättsjämförelse av det förfarande för ändringssökande som iaktas i Frankrike och Förenade kungariket, särskilt England och Wales (s. 41—44).

3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

3.1. Målet att den fullständiga prövningen skall inriktas på rätt mål och ärenden samt medlen för att uppnå detta mål

Hovrätterna ansvarar dels för att de enskil-

da målen och ärendena avgörs på ett korrekt sätt, dels för styrningen av rättspraxis generellt. Hovrätternas möjligheter att fullgöra dessa uppgifter på behörigt sätt och koncentrera sig på dem bör garanteras i lagstiftningen.

Syftet med denna proposition är att differentiera det nuvarande hovrättsförfarandet på basis av målens och ärendenas natur och utan att ge avkall på parternas rättsskydd. Syftet är också att minska de kostnader, den tidsspillan och det besvär som hovrättsförfarandet åsamkar parter och vittnen. Hovrättsförfarandet bör också göras smidigare så att hovrätternas resurser kan riktas till de mål och ärenden där de behövs. Samtidigt flyttas tyngdpunkten i fråga om rättegångarna till tingsrätterna.

Med tanke på parterna i ett enskilt mål eller ärende och de vittnen som skall höras i saken är det viktigt att ett slutligt avgörande kan fås på ett så tidigt stadium som möjligt. I ett tvistemål får den vinnande parten härigenom sina rättigheter tillgodosedda utan dröjsmål. För svaranden i ett brottmål får den osäkerhet som en rättegång innebär inte vara längre än nödvändigt. Också för att det straffrättsliga påföljdssystemet skall vara trovärdigt är det viktigt att påföljden för ett brott bestäms och verkställs så snabbt att dess samband med brottet står klart för gärningsmannen. Att rättegången kan slutföras inom en skälig tid är också ett led i en rättvis rättegång och därmed en viktig grundläggande och mänsklig rättighet för parterna.

När det gäller hovrätternas uppgift att säkerställa en enhetlig underrättspraxis och därigenom medborgarnas jämlikhet, är det för sin del viktigt att hovrätterna utan dröjsmål och på ett tillförlitligt sätt kan avgöra mål och ärenden i sådana fall när det finns ett faktiskt behov av en fullständig prövning i överrätten. Dylika mål och ärenden är alla de där det finns anledning att betvivla att underrättens avgörande är riktigt, och dessutom mål och ärenden som är av principiell betydelse, som styr avgörandet av andra mål och ärenden av samma typ eller som gäller tillämpning av ny lagstiftning.

Om det inte råder något tvivel om att underrättens avgörande och det förfarande som har iakttagits där är korrekta, förutsätter par-

ternas rättsskydd inte en fullständig ny prövning av saken i hovrätten.

För att den fullständiga prövningen skall kunna inriktas på de mål och ärenden där en sådan prövning är nödvändig måste behandlingen av besvär i hovrätten differentieras. Först utreds det i fråga om samtliga besvär om besvären är sådana att det är klart att de inte kan leda till att underrättens avgörande ändras. Om detta är fallet, behandlas saken inte desto vidare. Alla de besvär som inte har sållats bort i den första fasen upptas till fullständig prövning, som beroende på sakens natur är en skriftlig föredragning eller en muntlig behandling som har formen av huvudförhandling. Vid förberedelsen av den fullständiga prövningen kan det noggrannare avgränsas till vilka delar saken skall prövas på nytt och till vilka delar besvären inte tas till vidare behandling.

Förfarandet innebär inte någon begränsning av rätten att söka ändring utan endast att behandlingsordningen differentieras på ett rättvist sätt i hovrätten enligt målens och ärendenas natur. Utgångspunkten är att besvär skall upptas till fullständig prövning.

Förslaget skall gälla alla typer av besvär. Parterna är således likställda, oberoende av sakens natur och vilken ställning de har som part. Också den möjligheten har övervägts att förfarandet inte skulle omfatta t.ex. de grövsta brottmålen. Sådana bestämmelser finns i Norge. Av orsaker som hänför sig till jämlikheten mellan parterna föreslås dock inte någon sådan begränsning. Dessutom är dylika gränsdragningar alltid i viss mån konstgjorda och schematiska.

Genom att införa en möjlighet till motändringssökande säkerställs att ändringssökandena överväger behovet av besvär och att hovrätten vid behov har större möjligheter att pröva saken, så att inte det faktum att bara en av parterna har sökt ändring bestämmer utgången i den.

Förfarandet i hovrätten skall vara sådant att det tydligt har karaktären av en besvärsprocess, vid vilken det är fråga om att granska och vid behov rätta underrättens avgörande. Denna utgångspunkt för behandlingen konstateras uttryckligen i lagen.

3.2. De viktigaste förslagen

3.2.1. *Differentieringen av behandlingsordningen för mål och ärenden*

3.2.1.1. Grunderna för beslutet om behandlingsordningen

Det föreslås att förfarandet ordnas så att hovrätten på basis av anförda besvär kontrollerar om tingsrättens avgörande är riktigt. Kontrollen går främst till så att man jämför besvären med det tingsrättsavgörande som de gäller.

Tingsrätten skall ingående motivera sitt avgörande så som bestäms i 24 kap. 4 § rättegångsbalken och i 11 kap. 4 § lagen om rättegång i brottmål. I domskälen skall anges de omständigheter och den rättstillämpning som avgörandet grundar sig på och redogöras för på vilken grund en tvistig omständighet har styrkts eller inte styrkts. Motiveringarna till underrätternas avgöranden har också utvecklats i och med den nya rättegångsordningen, och också avgöranden i bevisfrågor har börjat motiveras på ett åskådligt sätt.

I 25 kap. 15 § rättegångsbalken bestäms på motsvarande sätt att när ändring söks hos hovrätten skall särskilt uppges de grunder på vilka ändring yrkas och till vilka delar ändringssökanden anser motiveringen för tingsrättens avgörande vara felaktig, samt de bevis på vilka ändringssökanden önskar stöda sig och vad ändringssökanden vill styrka med vart och ett av dem på annat sätt än vad tingsrätten har ansett klarlagt i sitt avgörande. Om besvären inte uppfyller dessa krav, skall de kompletteras enligt 26 kap. 1 § rättegångsbalken. Detta gäller också besvär vilkas behandling likväl senare upphör.

Differentieringen av behandlingen av besvären förutsätter inte i sig att besvären görs mera omfattande än i dag. Strävan efter att få saken till fullständig prövning kan dock i praktiken leda till att besvären förbereds grundligare och således till att upprättandet av besvärsskriften blir mera arbetskrävande. Förslaget om att slopa den i 25 kap. 15 § 3 mom. rättegångsbalken föreskrivna möjligheten att lämna in en kortfattad besvärsskrift i sådana fall när huvudförhandling begärs i sa-

ken kan leda till att det uppstår ett behov av att göra besvären mera omfattande än i dag. Å andra sidan bör man dock i besvärsskriften i högre grad än i dag kunna koncentrera sig på de delar av tingsrättens avgörande som har gjorts stridiga, utan att saken i onödan upprepas till övriga delar.

Bemötande skall i allmänhet inte begäras innan det har beslutats om behandlingsordningen. Om besvären bedöms vara utsiktslösa och behandlingen av dem avslutas, skulle ett bemötande ha varit onödigt och medfört onödiga kostnader för motparten. Det primära är också att det vid en jämförelse med tingsrättens dom framgår av besvären i sig att det inte finns några möjligheter att godkänna dem. Bemötande skall således inte på långt när alltid begäras i denna behandlingsfas, utan behovet av ett bemötande är egentligen ett tecken på att besvären ger anledning till en grundligare behandling av den fråga som åberopats i dem. Bemötande kan enligt förslaget dock begäras om detta främjar behandlingen av saken. Detta kan vara fallet t.ex. om nya omständigheter åberopas i besvären och det är oklart om de kan vara av betydelse.

3.2.1.2. Kriterierna för valet av behandlingsordning

Det föreslås att behandlingen skall avslutas, om det under den har framgått att besvären inte kan leda till en ändring av tingsrättens avgörande så att det eftersträvade resultatet ens delvis skulle nås genom besvären eller så att avgörandet skulle behöva rättas i ett hänseende som måste beaktas på tjänstens vägnar eller undanröjas på grund av ett fel i förfarandet. Om det inte utan en fullständig prövning av besvären med tillräckligt stor säkerhet går att ta ställning till om tingsrättens avgörande är riktigt, skall behandlingen fortsätta.

Det kriterium som styr förfarandet är således att felaktiga avgöranden inte får bli i kraft i mål och ärenden som har förts till hovrätten. I hovrätten granskas om tingsrättens avgörande och det förfarande som har iakttagits där är korrekta, framför allt med hänsyn till om de är godtagbara enligt den gällande rätten.

I lagen föreskrivs inte närmare om i vilka situationer besvär skall upptas till fullständig prövning. Dyliga grunder skulle inte tillföra huvudregeln, att man inte kan försäkra sig om att tingsrättens avgörande är riktigt, något nytt. T.ex. den grunden att fullständig prövning skall äga rum om man inte annars kan försäkra sig om att tingsrättens avgörande är riktigt omfattas således redan av huvudregeln.

Inte heller behovet av prejudikat nämns särskilt i lagen som en grund för fullständig prövning. Om rättspraxis är oenhetlig i den fråga som besvären gäller, eller om det annars finns behov av prejudikat, kan besvären över huvud taget inte anses ogrundade på så sätt att behandlingen av dem skulle kunna avslutas.

Om det också hade varit möjligt att döma något annorlunda i saken i en fråga som är beroende av prövning, t.ex. straffmätningen, men även tingsrättens avgörande är godtagbart, behöver besvären enligt förslaget inte behandlas desto vidare. Behandlingen kan också avslutas om endast motiveringarna till tingsrättens dom men inte domslutet behöver korrigeras.

På grund av synpunkter som hänför sig till rättssäkerheten föreslås det att också besvär som verkar vara ogrundade skall kunna tas till fullständig behandling. Ett dylikt behov kan uppstå t.ex. i grova brottmål i sådana fall när det är fråga om svarandens skuld. Det skall också annars tas hänsyn till vilken betydelse saken har för parten. När det prövas om besvären i ett brottmål är ogrundade, skyddas en svarande som är ändringssökande på normalt sätt av principen om gynnande av försvaret.

Förfarandet är hur som helst beroende av prövning i det avseendet att hovrätten alltid har rätt att göra en fullständig prövning.

Det är svårt att uppskatta hur ofta behandlingen av besvär kommer att avslutas utan att besvären upptas till fullständig prövning. Det är främst statistiken över hur ofta avgörandena har ändrats i hovrätterna som kan läggas till grund för en bedömning av hur stor andelen sådana besvär kommer att vara. I hovrätterna avgjordes 11 736 mål och ärenden 2001. Avgörandet ändrades inte till någon del i 4 858 av dem, dvs. 42 % av fallen. I lju-

set av dessa siffror kan det antas att behandlingen av besvären i uppskattningsvis ca 30 % av fallen kommer att avslutas utan att de upptas till fullständig prövning. På sikt kommer systemet uppenbarligen att leda till en minskning av antalet besvär som saknar möjligheter till framgång.

3.2.1.3. Avgöranden i bevisfrågor

Såsom lagutskottet har konstaterat i sitt betänkande med anledning av regeringens proposition år 1997 om en reform av hovrättsförfarandet är det om tingsrättens dom i fråga om bedömningen av bevisningen är tillförlitlig inte längre klart att hovrätten når ett rättare avgörande än tingsrätten. I synnerhet rättsskyddet för ändringssökandens motpart och också rättssäkerheten mera allmänt förutsätter att en fullständig ny behandling inte behöver ordnas på grundval av utsiktslösa besvär enbart av den orsaken att en korrekt bevisprövning i tingsrätten görs stridig genom att besvär anförs antingen på lösa grunder eller annars utan grund.

Om avgörandet av saken beror på tilltron till bevisningen, skall hovrätten enligt 26 kap. 15 § rättegångsbalken i princip hålla huvudförhandling och bevisningen tas emot på nytt. I dessa fall kan behandlingen av besvären avslutas utan att huvudförhandling hålls endast om tingsrättens bedömning av bevisningen är så entydig att besvären inte kan rubba tilltron till den. Detta är fallet om i besvären inte läggs fram sådana grunder som ger anledning att misstänka att tingsrättens bedömning av bevisningen är felaktig. Där emot är situationen en annan om man inte utan en fullständig prövning av saken med tillräckligt stor säkerhet kan ta ställning till om bevisprövningen har varit korrekt.

3.2.1.4. Beslutet om behandlingsordningen

3.2.1.4.1. Förslag till beslut eller omedelbart domarbeslut

Det finns grunder som talar både för att beslutet om behandlingsordningen skall träffas på föredragning och för att domarna själva skall utreda saken direkt. Med tanke på tilltron till förfarandet kunde det vara bra om

domarna fattade beslutet efter att de själva satt sig in i rättegångsmaterialet direkt, i stället för att fatta beslutet på föredragning.

Å andra sidan gör föredraganden vid beredningen av sitt förslag till beslut en åskådlig och systematisk framställning av yrkandena i besvären samt utreder rättsfakta och den rättsliga bedömningen i saken, och hovrättsledamöterna kan stöda sig på detta material när de fattar sitt beslut. Föredraganden lägger dessutom fram ett eget motiverat förslag till avgörande. Om förfarandet genomförs på rätt sätt effektiviserar det behandlingen. Uppgifterna som föredragande är också en viktig form av utbildning för arbetet som domare. I detta hänseende är det med tanke på de framtida domarnas yrkesskicklighet till fördel att föredraganden har mångsidiga uppgifter.

Det föreslås således att beslutet om behandlingsordningen från fall till fall skall kunna fattas antingen på föredragning eller utan att någon föredragning ordnas. I synnerhet när den ledamot som ansvarar för förberedelsen genast kan se att en fullständig prövning är nödvändig kan han eller hon konstatera detta, och förberedelsen kan fortsätta utan att någon föredragning behöver ordnas.

3.2.1.4.2. Hovrättens sammansättning

Enligt 2 kap. 8 § 1 mom. rättegångsbalken är hovrätten i regel domförför med tre ledamöter. Ledamöterna kan inneha ordinarie domartjänst eller vara utnämnda till domare för viss tid.

Enligt 9 § hovrättslagen är hovrätten i de mindre mål och ärenden som nämns i bestämmelsen domförför också i en sammansättning med tre ledamöter, till vilken hör två ledamöter och föredraganden.

De ovan nämnda bestämmelserna om domförhet skall tillämpas också när hovrätten fattar beslut om behandlingsordningen. Den förenklade sammansättningen skall vara behörig i de frågor som den kan avgöra också vid en fullständig prövning av besvär.

För att behandlingen skall vara smidig beskrivs i lagen dessutom att en hovrättsledamot ensam skall kunna fatta beslut om att besvären skall upptas till fullständig pröv-

ning. Beslutet innehåller inte något slutligt ställningstagande av hovrätten utan gäller endast att behandling skall ordnas. Ingens rättsskydd äventyras således till följd av att den ledamot som ansvarar för förberedelsen ensam fattar detta för ändringssökanden positiva beslut om behandlingen.

3.2.1.4.3. Beslutet skall vara enhälligt

En särskild rättsskyddsgaranti inom förfarandet är att behandlingen av besvär kan avslutas utan fullständig prövning endast om tre hovrättsledamöter enhälligt beslutar detta. Kravet på enhällighet säkerställer att endast behandlingen av sådana besvär som är klart utsiktslösa avslutas på detta sätt. Samma förutsättning gäller i Norge.

3.2.1.4.4. Partiell differentiering av behandlingen

Det kan vara nödvändigt att avsluta behandlingen av besvären till någon del i en sak där en del av yrkandena är obefogade medan andra förutsätter en fullständig prövning i hovrätten. Också enligt straffeprocessloven i Norge kan man förfara på detta sätt. Frågan behandlas närmare i detaljmotiveringen till den föreslagna 2 a § i 26 kap. rättegångsbalken.

3.2.1.4.5. Motivering av beslutet

I 21 § 2 mom. grundlagen bestäms om skyldigheten att motivera beslut. Grundlagsutskottet kritiserade i sitt utlåtande (GrUU 9/1997 rd) regeringens proposition som gällde hovrättsförfarandet, för att ett beslut om avslag av en ansökan om prövningstillstånd inte skulle ha behövt motiveras. Också när det gäller ett fortsatt ändringssökande är det nödvändigt besluten motiveras, och också konventionen om de mänskliga rättigheterna förutsätter detta. Beträffande frågan om hur omfattande motiveringarna skulle vara i det förfarande med prövningstillstånd som då föreslogs konstaterade utskottet i sitt ovan nämnda utlåtande att ett beslut genom vilket en ansökan om prövningstillstånd avslås bör "innehålla en motivering där hovrätten antingen säger att underrättens motivering för-

blir slutresultat eller kommer med en ytterligare motivering".

Enligt den modell som nu föreslås, i vilken det tas ställning till om besvären förutsätter fullständig prövning i hovrätten eller om det är klart att underrättens avgörande är riktigt så att det inte behöver ändras, räcker det med en kort motivering. Också enligt den gällande bestämmelsen i 24 kap. 16 § rättegångsbalken kan hovrättens avgörande vara kort och schematiskt, om motiveringen till tingsrättens avgörande eller dess slutresultat inte ändras.

Beslutet om behandlingsordningen skall inte kallas dom. Denna benämning används om sådana avgöranden i sakfrågor som meddelas vid ett fullständigt förfarande.

3.2.1.5. Fortsatt ändringssökande

Av rättssäkerhetsskäl är det på sin plats att ett beslut om att avsluta behandlingen av besvär skall kunna överklagas på samma sätt som andra avgöranden som hovrätten träffar som andra instans. Härigenom kan man säkerställa en enhetlig hovrättspraxis.

Förfarandet föreslås således gå till så att besvärstillstånd söks hos högsta domstolen med iakttagande av de normala tillståndsgrunderna, av vilka de viktigaste är att ett prejudikat kan fås om tolkningen av lagen och att en enhetlig rättspraxis kan tryggas. I högsta domstolen är det främst fråga om det enligt lagen har funnits förutsättningar för att avsluta behandlingen av besvären utan att uppta saken till fullständig prövning. Om detta inte är fallet, kommer det sannolikt i allmänhet att gå till så att saken till den aktuella delen återförvisas till hovrätten för en fullständig prövning.

Flera olika alternativ är tänkbara när det gäller sökande av ändring i ett partiellt beslut om behandlingsordningen.

Det vore för det första möjligt att föreskriva att ändring i dessa beslut inte får sökas genom särskilda besvär utan först när saken i sin helhet och således också till den del den har upptagits till fullständig prövning har avgjorts i hovrätten. Detta arrangemang skulle vara klart, men det skulle innebära att det ofta skulle dröja onödigt länge innan ett beslut om behandlingsordningen skulle vinna

laga kraft. Därför föreslås inte en sådan reglering.

Saken bestäms således enligt de allmänna bestämmelserna.

Om en deldom hade kunnat meddelas i den del av saken som beslutet gäller, dvs. om det har fattats ett beslut om behandlingsordningen som gäller separata yrkanden, skall ändring i beslutet sökas genom särskilda besvär.

I andra fall, dvs. när beslutet inte gäller en sådan del av saken som kan avgöras separat, överklagas beslutet först i samband med att ändring söks i huvudsaken.

T.ex. ett beslut om att avsluta behandlingen av besvären till den del de gäller skuldfrågan men uppta påföljdsfrågan till fullständig prövning skall således överklagas först när saken i sin helhet har avgjorts i hovrätten. I allmänhet skall man förfara på samma sätt när den fullständiga prövningen gäller några åtalpunkter och det beträffande andra har beslutats att besvären inte skall behandlas vidare, men ett gemensamt straff för dem alla dock har bestämts i tingsrätten. I sådana fall skall rätten när den beslutar om behandlingsordningen beträffande de åtalpunkter som det inte är skäl att behandla vidare konstatera att tingsrättens avgörande om tillräknandet skall iakttas, men att straffet också i fråga om dessa åtalpunkter bestäms tillsammans med straffet för de åtalpunkter som hovrätten har upptagit till prövning, och ett gemensamt straff bestäms. Inte heller verkställigheten av straffet vållar då några problem, eftersom denna inleds först när hovrätten har bestämt ett gemensamt straff efter att ha avgjort de åtalpunkter som upptagits till fullständig prövning.

Den fullföljdsanvisning som tas in i hovrättens beslut om behandlingsordningen kommer således att variera beroende på innehållet i detta beslut.

3.2.2. Motändringssökande

En part skall självständigt överväga behovet av att söka ändring enligt vad domstolens avgörande betyder för hans eller hennes rättsliga ställning. Utifrån denna utgångspunkt har det hittills inte ansetts finnas något behov av motändringssökande, dvs. att en part får söka ändring efter att besvärstiden har gått ut

när motparten har överklagat ett avgörande som parten annars skulle ha godtagit.

Den nuvarande negativa inställningen till motändringssökande är problematisk. En part kan ha låtit motparten förstå att han eller hon ämnar nöja sig med tingsrättens avgörande. I den tron har också motparten tänkt godta avgörandet, även om han eller hon i sig vore böjd att själv söka ändring i det. Det kan dock hända att den förstnämnda parten helt överraskande för motparten söker ändring mot slutet av den utsatta tiden, så att motparten inte längre hinner anhängiggöra en egen ändringsansökan.

En möjlighet till motändringssökande är ett bra medel att undvika sådana situationer som beskrivs ovan. En part håller lättare sitt löfte om att nöja sig med tingsrättens avgörande, om parten är medveten om att motparten sannolikt anför motbesvär om parten ändrar åsikt och lämnar in en ändringsansökan.

Möjligheten till motändringssökande kan också leda till att ändringssökandet minskar. Det kan antas att man avstår från att söka ändring i sådana fall när ingendera parten för egen del har något tvingande behov av detta. Detta är bra med tanke på såväl rättsfriden som arbetsbördan inom rättsväsendet. Motändringssökandet fyller således en godtagbar funktion inom rättegångsordningen.

Genom möjligheten till motändringssökande förverkligas den materiella rättvisan i högre grad. Besvärinstansen kan då få tillfälle att granska saken i lika stor omfattning som underrätten och inte endast med avseende på om tingsrättens avgörande skall fastställas eller om det skall ändras i enlighet med ett yrkande av en part som ensam söker ändring, även om redan tingsrätten de facto skulle ha godkänt denna parts yrkanden i alltför hög grad.

Som skäl för att inte tillåta motändringssökande har anförts att en möjlighet för åklagaren att anförä motbesvär kunde avskräcka svarande i brottmål från att söka ändring och därigenom försämra deras rättsskydd. Det är skäl att åklagarna är återhållsamma när de överväger behovet av motbesvär och anför sådana endast när en korrekt tillämpning av lagen förutsätter det. För målsäganden medför ett obefogat ändringssökande för sin del skyldighet att ersätta svarandens kostnader i

hovrätten.

I jämförelseländerna används möjligheten till motändringssökande allmänt. Möjligheten till motändringssökande är sannolikt ägnad att stärka tilltron till att domstolsavgöranden av kompromissnatur blir i kraft. Möjligheten till motändringssökande höjer uppenbart också nivån på argumentationen i besvären och främjar på detta sätt behandlingen av saken. Av dessa orsaker föreslås det att ett system med motbesvär skall införas.

Motbesvären är en ändringsansökan på samma sätt som de egentliga besvären. Vad som i lagen föreskrivs om besvär och om behandling av besvär skall i regel också tillämpas på motbesvär.

4. Propositionens verkningar

4.1. Ekonomiska verkningar

Eftersom behandlingen av sådana besvär som saknar möjligheter till framgång kan avslutas utan att saken tas till ny behandling, kan inbesparingar göras i parternas rättegångskostnader och domstolsväsendets omkostnader. Verkningarna blir sannolikt störst i fråga om sådana mål och ärenden i vilka huvudförhandling i dag måste ordnas.

Enligt bedömningen i avsnitt 3.2.1.2. ovan kommer uppskattningsvis 30 % av besvären att vara sådana att de inte prövas i ett fullständigt förfarande. Det sägs också att möjligheten att differentiera behandlingsordningen med tiden uppenbart kommer att leda till att antalet mål och ärenden vilkas behandling upphör i inledningsfasen minskar.

En direkt utgiftspost inom statsekonomi är de arvoden och kostnadsersättningar som betalas med stöd av lagen om fri rättegång. Beloppet av dessa arvoden och ersättningar uppgick i hovrätterna till 33,6 milj. mk 2001. I beloppet ingår inte de kostnader som staten åsamkas av förordnanden till biträde och utredare i ärenden som gäller skuldsanering för privatpersoner. Beloppet av de ersättningar som betalas med stöd av lagen om fri rättegång har ökat betydligt i hovrätterna under de senaste åren. De ovan nämnda kostnaderna hade 2001 ökat med 22 % jämfört med 2000 (27,5 milj. mk). Före den reform av

hovrättsförfarandet som trädde i kraft den 1 maj 1998 var kostnaderna på en betydligt lägre nivå, t.ex. 1997 var de 13 milj. mk. Verkningarna av det ökade antalet huvudförhandlingar märks tydligt genom att andelen ersättningar på över 100 000 mk har ökat år för år.

Av statistiken framgår inte hur stort det belopp är som av statens medel har betalats i vittnesarvoden vid huvudförhandlingar i hovrätterna. Däremot vet man att sammanlagt 15,7 milj. mk betalades i vittnesarvoden i tingsrätterna och hovrätterna 2001. Kostnaderna för bevisningen hade ökat med 27 % sedan 2000 (12,4 milj. mk), och sedan 1997 (7,7 milj. mk) hade beloppet femdubblats.

Enligt rättshjälpslagen (257/2002) erbjuds en större krets av medborgare än förut rättshjälp mot endast en partiell ersättning. För brottmålsdelen medför reformen inte någon utgiftsökning, eftersom inga nya grupper av personer börjar omfattas av rättshjälpen i dessa fall. För ansökningsärendenas och tvistemålsdelen beräknas rättshjälpsreformen medföra en utgiftsökning om 2,1 milj. mk i hovrätterna (RP 82/2001 rd). Om rättegångskostnaderna i hovrätterna allmänt kan fås att minska genom möjligheten att differentiera behandlingsordningen, blir den utgiftsökning som rättshjälpsverksamheten medför mindre än beräknat för hovrätternas del. Eftersom rättshjälpsbyråernas kostnader är lika stora oberoende av det antal mål och ärenden de driver i hovrätterna, har reformen inga direkta ekonomiska verkningar när det gäller kostnaderna för rättshjälpsverksamheten.

De biträdes- och vittnesarvoden som parterna själva betalar och ersättningarna för motpartens rättegångskostnader kan antas minska proportionellt sett lika mycket, även om det är svårt att bedöma hur besluten om att avsluta behandlingen kommer att fördela sig på de olika grupperna av mål och ärenden.

I allmänhet skall det inte avges något bemötande på besvaren i sådana fall när behandlingen upphör. Inbesparingar kan således göras i kostnaderna för avgivandet av bemötanden. Å andra sidan måste besvaren i många fall vara utförligare än förut. Detta kan inverka på parternas kostnader.

Hovrätternas omkostnader har ökat under

de senaste åren. Omkostnaderna uppgick till 151 milj. mk 1997, och 2001 var de uppe i 180 milj. mk. Den största utgiftsposten är lönerna, som uppgick till 151 milj. mk 2001. Hovrätternas reseutgifter har ökat under de senaste åren. Beloppet av andra reseutgifter än sådana som berodde på utbildning var 575 000 mk 1997, medan det hade stigit till nästan 1,4 milj. mk 2001. Utgiftsökningen beror till stor del på det ökade antalet rese-ting. Om regeringens proposition gällande hovrättsförfarandet (83/2001 rd) godkänns, innebär det att antalet reseting och således också reseutgifterna ökar. För reseutgifternas del kommer de inbesparingar som förslagen i den föreliggande propositionen kan väntas medföra således i framtiden att avse ett större belopp än det som nämns ovan.

Åklagarna deltog i 1 644 huvudförhandlingar i hovrätterna 2000. En åklagare använder i genomsnitt 10,3 timmar för en huvudförhandling, vilket inkluderar förberedelse, resor och själva huvudförhandlingen. Detta betyder att ca 10 årsverken årligen används inom åklagarväsendet för huvudförhandlingar i hovrätterna, vilket utgör ca 4 % av den totala arbetsinsatsen. Åklagarväsendets löneutgifter uppgick till 123 milj. mk nämnda år. Om antalet huvudförhandlingar i brottmål kan minskas med hjälp av differentieringen av behandlingsordningen, kan inbesparingar göras till dessa delar.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att inbesparingar kan göras i statens kostnader för rättshjälpen och i åklagarväsendets kostnader för deltagandet i huvudförhandlingar i hovrätterna. Inbesparingarna i kostnaderna för rättshjälpen beräknas uppgå till uppskattningsvis ca en miljon euro och inbesparingarna i åklagarväsendets kostnader till ca 0,5 milj. euro. Om man genom förslaget kunde minska hovrätternas rättegångskostnader, kunde inbesparingar också göras i bevisningskostnaderna. Inbesparingarna beräknas uppgå till sammanlagt ca 1,5 milj. euro.

Möjligheten till motändringssökande kan minska benägenheten att söka ändring genom att bägge parterna inte längre söker ändring i ett avgörande för säkerhets skull, utan oftare än förut väntar och ser om den andra parten överklagar avgörandet. Å andra sidan innebär mottagandet och behandlingen av motbesvär

ett nytt arbetsmoment i tingsrätten. På grund av möjligheten att anföra motbesvär måste motparten snabbt kunna få detaljerade uppgifter om innehållet i de egentliga besvären. Enligt de erfarenheter man har haft i Sverige utnyttjas möjligheten att anföra motbesvär dock relativt sällan. Motbesvärens verkningar på arbetsmängden och på kostnaderna för utträttandet av ärenden i domstolarna kommer således sannolikt inte att vara särskilt stora.

4.2. Verkningar i fråga om organisation och personal

Genom differentieringen av behandlingen av besvär kunde man stoppa den anhopning av mål som hotar de största hovrätterna och undvika nyanställningar. Löneutgifterna har under de senaste åren ökat med ca 10 milj. mk per år i hovrätterna. Om man genom reformen kunde få ner ökningen med t.ex. 30 %, skulle utgifterna öka med ca 0,5 milj. euro mindre per år än vad uppskattningarna ovan ger vid handen.

Förslagen har dock inga direkta verkningar i fråga om organisation och personal, men den smidigare behandlingen som bl.a. gör det möjligt att i högre grad avgöra mål och ärenden omedelbart, utan föredragning, kan på sikt inverka på hovrätternas organisation och personalstruktur.

4.3. Verkningar för medborgarna

I de 11 455 mål och ärenden som avgjordes vid hovrätterna 2000 deltog ca 34 000 parter, dvs. i genomsnitt tre parter i varje sak. Ett mycket stort antal människor berörs således av förfarandet för ändringssökande varje år. För den ändringssökande parten betyder behandlingen i besvärsinstansen en möjlighet att få rättelse i underrättens avgörande när parten anser att avgörandet är felaktigt. För motparten innebär det att besvär har anhängiggjorts främst att det slutliga avgörandet i saken fördröjs och ett hot om att underrättens avgörande ändras. Ofta måste motparten i hovrätten på nytt ingående argumentera för sin ståndpunkt, som redan godkänts i underrättens avgörande, och således upprepa sina

redan en gång godkända yrkanden så att de inte nu förkastas med anledning av besvären. Detta medför olägenheter och kostnader för parten. En ny bevisupptagning i hovrätten medför också avsevärda olägenheter för dem som skall höras i bevissyfte, eftersom de måste infinna sig i domstolen och återkalla i minnet händelserna samt upprepa vad de tidigare har berättat om saken.

Situationen för motparter och vittnen blir lättare i sådana fall när behandlingen av besvären avslutas utan att saken behandlas på nytt. Lättnaden gäller tusentals personer årligen.

5. Tidigare beredning i saken

I den proposition (RP 33/1997 rd) som ledde till att de gällande bestämmelserna om hovrättsförfarandet i lagen om ändring av rättegångsbalken (165/1998) utfärdades föreslogs ett förfarande enligt vilket prövnings-tillstånd skulle ha förutsatts i mindre civilmål där tvisteföremålets värde var mindre än 20 000 mk och i brottmål där straffet var böter. Enligt förslaget skulle tillstånd inte ha beviljats om det inte hade visat sig finnas orsak att ändra tingsrättens avgörande och det inte heller hade funnits en prejudikatsgrund eller andra vägande skäl. Regleringen skulle ungefärligen ha motsvarat den gällande lagen i Sverige. Förslaget ansågs innebära en begränsning av rätten att söka ändring och genomfördes inte.

Man har i olika sammanhang övervägt att införa en möjlighet till motändringssökande. Laggranskningsrådet föreslog i sitt utlåtande 1/1976 av den 25 augusti 1976 med anledning av ett förslag till revidering av bestämmelserna om ändringssökande att ett dylikt förfarande skulle tas i bruk, med den motiveringen att det med tanke på jämlikheten är viktigt att ändringssökandens motpart genom motbesvär kan reagera på yrkandena i besvären i sådana fall när båda parternas yrkanden har dels godkänts, dels förkastats i underrätten. Det ansågs att förfarandet skulle förbygga ändringsansökningar som görs i förhållningssyfte. I det propositionsförslag som utlåtandet gällde föreslogs inte att ett förfarande med motändringssökande skulle infö-

ras, utan det konstaterades att frågan skulle utredas särskilt i samband med en mera omfattande reform av överrätterna.

Hovrättskommissionen bedömde behovet av ett förfarande för motändringssökande i sitt slutbetänkande (kommittébetänkande 1992:20) i samband med den grundläggande beredning som ledde till stiftandet av den gällande lagen. Det föreslogs dock inte att förfarandet skulle införas, bl.a. för att kommissionen ansåg att det bör vara lätt att få klarhet i om underrättens avgörande har vunnit laga kraft och för att svarande i brottmål inte skulle avskräckas från att söka ändring på grund av åklagarens möjlighet till motändringssökande. Riksdagens lagutskott förutsatte dock i sitt betänkande (LaUB 19/1997 rd) med anledning av regeringens proposition år 1997 att det på nytt tas till särskild granskning om förfarandet med missnöjesanmälan är behövligt och ändamålsenligt samt om besvärstiderna bör förkortas och en möjlighet till motändringssökande införas.

Den kommission som justitieministeriet tillsatte den 18 januari 2001 för att granska ändringssökandet i de allmänna domstolarna föreslår i sitt delbetänkande gällande hovrättsfasen (kommittébetänkande 2001:10) att behandlingsordningen för besvär differentieras så att besvaren kan sällas och behandlas på det sätt som deras innehåll förutsätter. Dessutom föreslår kommissionen att missnöje inte längre skall anmälas vid sökande av ändring i ett avgörande i huvudsaken eller något annat slutligt avgörande av tingsrätten. Kommissionen granskade besvärstidens längd och kom till att den också framöver bör vara 30 dagar. Kommissionen föreslår vidare att ett system med motändringssökande tas i bruk och att tiden för anförande av motbesvär skall vara en vecka efter att den egentliga besvärstiden har gått ut.

Utlåtande om betänkandet begärdes av 34 remissinstanser och erhöles av 30 av dem. Utlåtande avgavs av högsta domstolen, alla hovrätterna, flera tingsrätter, laglighetsövervakarna, riksåklagarämbetet, domarnas och åklagarnas fackorganisationer samt advokatförbundet.

Det ansågs allmänt att en differentiering av behandlingen av besvär är nödvändig. Advokatförbundet motsatte sig dock förslaget till

dessa delar. Det fanns olika åsikter om hur differentieringen bör ordnas. Kommissionens förslag om att domstolen först prövar om besvaren ger anledning att närmare pröva saken på nytt i hovrätten eller om det inte råder något tvivel om att tingsrättens avgörande är riktigt ansågs av t.ex. högsta domstolen samt hovrätterna i Helsingfors och Kouvola, riksåklagarämbetet och domarorganisationerna vara lyckat. Högsta domstolen föreslog att det vid den närmare förberedelsen av en sak som skall upptas till fullständig prövning skall vara möjligt att ytterligare precisera denna prövning. Också hovrätterna i Åbo och Vasa ansåg att utgångspunkten var den rätta. I många av utlåtandena efterlystes bestämmelser om det rättegångsmaterial som skall beaktas i förfarandet. Östra Finlands hovrätt ansåg att ett förfarande där hovrätten i en sak som är föremål för fullständig prövning skulle kunna vägra hålla huvudförhandling trots att parten yrkat på sådan hade varit bäst, och också Åbo hovrätt var av den åsikten att ett sådant förfarande kunde ha övervägts.

Kommissionens förslag om att slopa missnöjesanmälan fick knappast något understöd alls.

Möjligheten till motändringssökande fick däremot stort understöd bland remissinstanserna. En del farhågor uttrycktes dock, och t.ex. högsta domstolen uttryckte efter omröstning en misstanke om att detta rättsmedel skulle användas på ett osakligt sätt av åklagarna. Den föreslagna tiden för motändringssökande, en vecka, ansågs i många av utlåtandena vara alltför kort.

Den föreliggande propositionen har beretts på basis av delbetänkandet av kommissionen för ändringssökande och med beaktande av remissinstansernas utlåtanden. I propositionen ingår således inte något förslag om att slopa missnöjesanmälan, den utsatta tiden för motändringssökande föreslås vara två veckor och det föreslås vara möjligt att ytterligare differentiera behandlingsordningen vid förberedelsen av en sak som skall upptas till fullständig prövning. Om det material som skall läggas till grund för avgörandet föreskrivs i lag.

6. Andra omständigheter som inverkat på propositionens innehåll

6.1. Samband med andra propositioner

Förslagen har anknytning till regeringens proposition om ändring av bestämmelserna om förberedelse och huvudförhandling i tvistemål samt behandling av ansökningsärenden samt proposition om hovrättsförbandet (RP 32 och 83/2001 rd), vilka som bäst behandlas av riksdagen. I den förstnämnda propositionen föreslås en ändring av bestämmelsen om huvudförhandlingens gång i hovrätten i 26 kap. 24 § rättegångsbalken. Den sistnämnda innehåller flera förslag till lagändringar som syftar till att i synnerhet effektivisera förberedelsen i hovrätten och göra behandlingen där smidigare överlag, och dessa förslag utgör en förutsättning för att förslagen i denna proposition skall kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Förslagen granskas närmare i sitt respektive saksammanhang i denna proposition.

I samband med förslaget om att överlåta regeringens proposition 82/2001 rd, som gäller utvidgning av rättshjälpssystemet, förutsatte statsrådet i sitt protokoll att en regeringsproposition med förslag till en övergripande reform av hovrättsförfarandet avlåtts på basis av de förslag som har lagts fram av kommissionen för ändringssökande så, att hovrätternas resurser kan riktas till behandling av sådana besvär som kräver prövning i överrätt.

6.2. Samband med internationella fördrag och förpliktelser

Propositionen står i samklang med de internationella bestämmelserna om de mänskliga rättigheterna, vilka granskas i avsnitt

2.2.2. ovan. Förslagen tryggar rätten att få alla rättegångsärenden prövade av överrätt. Det föreslås endast att behandlingsordningen i besvärinstansen skall differentieras, så att det genast kan konstateras om det inte finns något rättsskyddsbehov som skulle tala för en vidare prövning av besvären och det således inte finns någon anledning till en sådan. Det är fråga om en sådan förberedande behandling av ändringsansökningar som enligt Europadomstolens rättspraxis får ske utan muntlig förhandling vid vilken parterna är närvarande. Europadomstolen har i sin dom 2.3.1987, Monnell och Morris mot Förenade kungariket, punkt 56 och 57, yttrat att innebörden i artikel 6 i konventionen om de mänskliga rättigheterna vid behandlingen av ett besvär är beroende av särdragen i förfarandet i fråga. Saker som skall beaktas är fullföljdsdomstolens uppgift inom rättssystemet och förfarandets syfte, vilket kan vara att fastställa om ändringssökanden har visat att det finns godtagbara grunder för att pröva besvären. Under den senaste tiden har praxisen bekräftats i domen 25.7.2000, Tierce m.fl. mot San Marino, punkt 95, där det samtidigt påpekas att en muntlig behandling av saken är nödvändig i sådana fall när fullföljdsdomstolen skall pröva fakta i målet och den rättsliga bedömningen av saken samt bedöma frågan om gärningsmannens skuld som helhet.

Vid valet av behandlingsordning är det dock fråga om besvären är motiverade på så sätt att saken med anledning av dem tas till omfattande behandling i hovrätten. Om det finns behov av en sådan behandling eller om det är oklart om en sådan behövs skall behandlingen ordnas: saken upptas till fullständig prövning. Den föreslagna regleringen uppfyller således kraven enligt bestämmelserna i konventionen om de mänskliga rättigheterna.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslag

2 kap. Om domförhet

8 §. I regeringens proposition från 2001 om hovrättsförfarandet föreslås att paragrafens 2 *mom.* ändras. Utöver de ändringar som föreslås där föreslås i denna proposition att en ny 1 punkt fogas till momentets början. I den föreskrivs att hovrätten i en sammansättning med en ledamot är behörig att besluta också om att en sak skall upptas till fullständig prövning. Ett sådant beslut innehåller inte något slutligt ställningstagande till besvärskandets, och efter att beslutet har fattats fortsätter förberedelsen av saken i hovrätten. Beslutet kan således jämföras med de avgöranden om ordnandet av behandlingen vilka räknas upp i de övriga punkterna i momentet och vilka enligt förslaget i regeringens proposition 83/2001 rd skall fattas av en ledamot. Punkterna 1—5 i nämnda förslag blir efter att den nya 1 punkten har fogats till momentet 2—6 punkter. Den sistnämnda punkten revideras så att begreppen i den motsvarar de begrepp som används i rätts-hjälpslagen och till den fogas de frågor i punkt 6 i det tidigare förslaget vilka likaså gäller rättshjälpen. Den tidigare föreslagna 7 punkten i momentet behövs således inte längre som en särskild punkt.

Trots att bestämmelsen är tänkt att komplettera huvudregeln enligt 1 *mom.*, dvs. att hovrätten i allmänhet är domför med tre ledamöter, är det för att en koncentrerad och snabb rättegång skall kunna säkerställas ändamålsenligt att ordna behandlingen i hovrätten så att de ärenden som nämns i 2 *mom.* regelmässigt behandlas och avgörs av den ledamot som ansvarar för förberedelsen ensam.

I regeringens proposition 83/2001 rd föreslås en ändring av paragrafens 3 *mom.* Den föreliggande propositionen inverkar inte på det förslaget.

16 kap. Om processinvändningar

3 §. Bestämmelserna i paragrafen motsvarar delvis de gällande bestämmelserna om sökande av ändring i handläggningsavgöranden i 25 kap. 1 §. I syfte att modernisera skrivsättet har man skrivit om bestämmelserna och grupperat dem på ett annat sätt än tidigare.

I 1 *mom.* tas in den bestämmelse som i dag finns i 2 *mom.* och som gäller sökande av ändring i ett avgörande genom vilket en sak har avvisats utan prövning med anledning av en processinvändning. Den föreslagna bestämmelsen hänvisar till 25 kap. 1 § 2 *mom.*, där saken behandlas närmare. Den bestämmelse om att en part kan upprepa en tidigare förkastad processinvändning vid bemötandet av motpartens besvär som finns i 1 *mom.* i den gällande lagen tas inte in i den nya lagen, eftersom dessa situationer kan skötas genom motbesvär.

I paragrafens 2 *mom.* har i språkligt moderniserad form tagits in det förbud mot att söka ändring i ett avgörande genom vilket en domare har konstaterats vara jävig som ingår i det gällande 3 *mom.* Bestämmelsen hör hemma här, eftersom det är fråga om godkännande av en processinvändning eller konstaterande av en brist i en processförutsättning på tjänstens vägnar.

I 3 *mom.* bestäms om sökande av ändring i ett avgörande genom vilket en processinvändning har förkastats. Härmed avses också invändningar som har lämnats in för sent. Huvudregeln är liksom enligt det gällande 1 *mom.* att ändring söks först i samband med att avgörandet i huvudsaken eller något annat avgörande genom vilket behandlingen av saken i domstolen i fråga upphör överklagas. Domstolen kan enligt förslaget dock i ett enskilt fall bestämma att ändring skall sökas särskilt. Detta gäller främst sådana situationer när en ändringsansökan skulle bli onödig om behandlingen skulle fortsätta eller när

man i hög grad skulle bli tvungen att upprepa behandlingen om besvären skulle ha framgång. När det gäller jävsinvändningarna kan det bli aktuellt att söka ändring genom särskilda besvär i en del fall i vilka det är fråga om att tilltron till behandlingens opartiskhet klart har rubbats. Till bestämmelsen hänförs sig 25 kap. 10 a §. Om ändring söks särskilt, skall domstolen informera om detta och vid behov bestämma att behandlingen av saken skall avbrytas tills de besvär som gäller förkastandet av invändningen har avgjorts.

22 kap. **Tingsrättens protokoll och dokumentering av bevisningen**

9 §. Den i 9 § föreslagna bestämmelsen om att bevisning som har spelats in på band skall skrivas ut är något mera förpliktande än den gällande bestämmelsen. Enligt den föreslagna paragrafen skall en utskrift göras, om detta främjar behandlingen av saken i domstolen. Avsikten är att utskrifter skall göras i domstolarna i något större utsträckning än i dag. I dag görs uppenbarligen knappast några utskrifter alls. Å andra sidan är det inte meningen att utskrifter regelmässigt skall göras i så gott som alla mål och ärenden. Detta är inte nödvändigt och av resursskäl inte heller möjligt. Därför skall enligt förslaget en utskrift göras endast i sådana fall när detta främjar behandlingen av saken.

I synnerhet i fullföljdsdomstolen kan en utskrift främja behandlingen av saken. Utskriften kan för det första användas som hjälpmedel vid förberedelsen, särskilt vid bestämmandet av vilken bevisning som skall läggas fram vid huvudförhandlingen. Utskriften kan också användas som hjälpmedel vid huvudförhandlingen i hovrätten, särskilt i omfattande mål och ärenden när man vill kontrollera om det som ett vittne har berättat i hovrätten motsvarar vad vittnet sagt i tingsrätten. Vid behov skall det exakta innehållet i den utsaga som vittnet har avgivit i tingsrätten kontrolleras med hjälp av den ursprungliga bevisinspelningen.

Utskriften skall göras till nödvändiga delar. Man behöver inte nödvändigtvis skriva ut hela den muntliga bevisning som har tagits emot i tingsrätten. T.ex. i ett omfattande mål

eller ärende kan man göra en utskrift av enbart de centrala styckena i nyckelvittnenas berättelser, så att såväl parterna som hovrätten har tillgång till dessa stycken även i skriftlig form.

Beslut om utskriften fattas av den domstol som i respektive fas behandlar saken, och denna domstol sköter också utskriften. Uppgörandet av utskriften är en åtgärd som hänförs sig till förberedelsen av saken, och i hovrätten kan den ledamot som beslutar om förberedelsen ensam besluta om åtgärden.

Bestämmelsen om att en bevisinspelning kan skrivas ut eller kopieras också på begäran av en part eller någon annan är oförändrad i sak. Parterna har således inte heller framöver någon absolut rätt till en utskrift, utan det är alltid i sista hand den domstol som behandlar saken som på basis av prövning bestämmer om en sådan skall göras. Domstolen skall då bedöma om parten har ett motiverat behov av att få inspelningen i skriftlig form.

25 kap. **Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt**

10 a §. Enligt motiveringen till den föreslagna 3 § i lagens 16 kap. söks ändring i handläggningsavgöranden endast i undantagsfall särskilt under rättegången. Behandlingen av saken i tingsrätten avbryts inte heller nödvändigtvis alltid till följd av att ändring söks särskilt i ett avgörande. Tingsrätten kan alltid på basis av prövning besluta att behandlingen skall avbrytas. Huvudregeln är att rättegången fortsätter, och undantag från denna huvudregel görs främst bara i sådana fall när de särskilda besvären, om de skulle vara framgångsrika, skulle leda till att rättegången senare till stor del måste upprepas och sådana grunder har anförts för den invändning som tingsrätten har förkastat att saken kunde bedömas också på ett annat sätt. Beslutet om huruvida rättegången skall avbrytas eller fortsätta fattas först efter att missnöje på behörigt sätt har anmälts med avgörandet och anmälan har godkänts.

11 §. I 2 mom. görs en teknisk ändring som beror på den föreslagna rätten att anföra motbesvär. I besväransvisningen skall nämnas förutom den dag när den egentliga be-

svärstiden löper ut också den utsatta dagen för motbesvär och vad som skall iakttas i fråga om ändringsansökan i respektive fall.

12 §. I 2 *mom.* tas in en bestämmelse som möjliggör motändringssökande. I avsnitt 3.2.2. i allmänna motiveringen redogörs för motändringssökandets syften, innehåll och mål. Motbesvär kan endast anföras mot den part som har lämnat in den ursprungliga besvärsskriften. Vilka motparterna är bestäms närmare enligt vedertagen rättspraxis, utan att det föreskrivs uttryckligen om saken i lag. På grund av att situationerna varierar i så hög grad är en detaljerad reglering inte heller möjlig.

Det föreslås att motbesvären i allmänhet skall kunna gälla också någon annan del av domen än de egentliga besvären, t.ex. en annan åtalspunkt. Också i Sverige iakttas denna praxis (se t.ex. Welamson, Lars: Rättegång VI, 3:e uppl., 1994, s. 74 f.). Genom att motbesvären på detta sätt utan begränsningar kan riktas mot yrkanden som parterna har framställt kan förfarandet utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt. Eftersom den dom som har överklagats är en helhet som gäller olika yrkanden, är det t.ex. i ett brottmål med många åtalspunkter i vilket ett gemensamt straff har dömts ut nödvändigt att motbesvären skall kunna gälla också andra delar av domen än de egentliga besvären. Inte heller den egentliga ändringssökanden lider någon skada till följd av detta, eftersom denne genom att återkalla sina besvär kan få saken att förfalla i sin helhet i hovrätten.

Lagtekniskt genomförs möjligheten till motändringssökande i form av en bestämmelse om en utsatt tid som tas in efter bestämmelsen om den egentliga besvärstiden i 1 *mom.* Tiden för motbesvär är två veckor efter att den besvärstid som avses i 1 *mom.* har gått ut, så att motparten hinner få kännedom om besvären och vid behov göra en motändringsansökan.

Ett motändringssökande förutsätter inte att den part som anför motbesvär anmäler missnöje med tingsrättens avgörande. Parten har ju uttryckligen varit redo att nöja sig med tingsrättens avgörande, och orsaken till att parten anför besvär är att motparten har överklagat avgörandet. Det kan således inte föreskrivas att missnöjesanmälan skall vara

en förberedande åtgärd för motbesvär.

Motändringssökandet ersätter inte bemötandet av besvären utan utgör en separat ändringsansökan. Hovrätten ber i sinom tid i enlighet med 26 kap. 3 § rättegångsbalken parterna om ett bemötande med anledning av båda ändringsansökningarna, dvs. de egentliga besvären och motbesvären. I synnerhet av den anledningen att beslutandet om behandlingsordningen för besvären föreslås utgöra en särskild behandlingsfas är det ändamålsenligt att bemötande av de huvudsakliga besvären inte avges ännu i motändringsansökan, eftersom det inte är säkert att behandlingen av dessa besvär fortsätter, utan i stället skall båda parterna avge bemötandet särskilt på hovrättens begäran.

De nuvarande 2 och 3 *mom.*, som gäller inlämnande av ändringsansökningar till hovrätten och återkallande av ansökningarna, föreslås bli 1 och 2 *mom.* i en särskild ny 12 a §.

12 a §. Paragrafens 1 och 2 *mom.* motsvarar 12 § 2 och 3 *mom.* i den gällande lagen.

I 3 *mom.* bestäms när motbesvär förfaller. Eftersom den som har anför motbesvären ursprungligen hade varit redo att godkänna tingsrättens avgörande och har bestämt sig för att söka ändring i det först efter att ändringssökanden har anför besvär, finns det i regel inte längre anledning att pröva motbesvären om ändringssökanden återkallar sina besvär eller om besvären förfaller eller avvisas utan prövning. Ändringssökanden har rätt att återkalla besvären och de kan också senare, t.ex. på grund av att ändringssökanden avlider, förfalla när som helst innan hovrätten meddelar sitt avgörande. Motbesvären förfaller också, om behandlingen av de huvudsakliga besvären avslutas enligt 26 kap. 2 a §. Det är motiverat att tingsrättens avgörande i dessa fall bestämmer det slutliga rättsläget, eftersom den som har anför motbesvär inte har haft något självständigt behov av att söka ändring i avgörandet.

Om besvären återkallas, förfaller eller lämnas utan prövning eller om behandlingen av besvären avslutas, skall ändringssökanden svara för kostnaderna för upprättandet av besvären. På motsvarande sätt skall den som har anför motbesvär i ett sådant fall svara för kostnaderna för upprättandet av motbesvären. Däremot skall den som har anför de hu-

vudsakliga besvären dock fortfarande i allmänhet svara för kostnaderna för bemötandet av dessa besvär.

Kostnaderna kan vara betydande, i synnerhet i mål och ärenden som avgörs vid huvudförhandling. I avvikelse från huvudregeln bestäms därför att motbesvären inte förfaller när hovrätten håller huvudförhandling i saken, om besvären återkallas efter att huvudförhandlingen har inletts. Om besvären således återkallas först när saken har framskridit så långt, har den som anfört motbesvär rätt att få sin ändringsansökan behandlad och dessutom möjlighet att av sin motpart, dvs. av den som har anfört de ursprungliga besvären, få ersättning för kostnaderna för behandlingen av saken i fullföljdsdomstolen.

I mål och ärenden som avgörs på föredragning är de kostnader som parterna åsamkas i allmänhet mindre, varför också motbesvären förfaller när besvären återkallas först efter att behandlingen i fullföljdsdomstolen har inletts.

13 §. I 1 mom. görs en ändring av ordalydelsen, som beror på att en del av besvären, dvs. motbesvären, framöver anförs utan att missnöje först anmäls. Möjligheten att förlänga besvärstiden bör dock gälla både de huvudsakliga besvären och motbesvären.

På motsvarande sätt är det nödvändigt att ändra 2 mom. så att förlängningsmöjligheten gäller också den utsatta tiden för motbesvär.

15 §. För att behandlingen i hovrätten skall kunna inledas för fullt genast när besvären har inkommit, bestäms i 25 kap. 15 § rättegångsbalken i detalj om de innehållsmässiga kraven på besvären. Enligt den sista meningen i 3 mom. behöver ändringssökanden vid yrkande på huvudförhandling dock inte nämna vare sig grunderna för besvären eller bevisen i detalj, utan det räcker med en hänvisning till vad som har lagts fram i tingsrätten. På motsvarande sätt bestäms i 26 kap. 14 § 4 mom. att ändringssökanden eller svaranden vid behov skall ges tillfälle att komplettera sina besvär, om begäran om att hålla huvudförhandling avslås.

För att beslut om behandlingsordningen i regel skall kunna fattas på basis av besvären och det avgörande av tingsrätten som dessa gäller, skall i besvären anges yrkandena jämte grunderna för dem i sin helhet. Det före-

slås att den sista meningen i det gällande 3 mom. stryks, eftersom ändringssökanden enligt den vid yrkande på huvudförhandling inte har behövt motivera sina besvär i detalj. Samtidigt upphävs bestämmelsen i 26 kap. 14 § 4 mom. på grund av att den är onödig.

Lagtekniskt blir det tydligast om den ändring som nu föreslås och de ändringar som i regeringens proposition 83/2001 rd föreslås i paragrafen kombineras. Syftet med de ändringar som föreslås i nämnda proposition och som upprepas nedan är att förbättra besvärsskrifternas kvalitet.

Paragrafens 1 mom. skall enligt förslaget ändras så, att 6 punkten, som nu är den sista punkten i momentet och som föreskriver att en eventuell begäran om huvudförhandling i hovrätten skall nämnas i besvärsskriften, skall bli 3 punkt i momentet och att de nuvarande 3—5 punkterna på motsvarande sätt skall bli 4—6 punkter. Inga förändringar föreslås i punkternas innehåll.

En begäran om huvudförhandling är av väsentlig betydelse för behandlingen av målet i hovrätten. För att förberedelsen skall kunna inledas på ett effektivt sätt, måste begäran om huvudförhandling framställas tydligt och helst någotsånär i början av besvärsskriften. Detta understryks genom att det i lagförslaget föreslås att den förteckning över yrkanden som ingår i momentet skall ändras så, att den punkt som gäller begäran om huvudförhandling placeras före de övriga yrkandena.

Motiveringarna till en begäran om huvudförhandling är viktiga såväl när hovrätten tar ställning till om huvudförhandling alls skall hållas som vid förberedelsen av en eventuell huvudförhandling. För att betona vikten av dessa motiveringar, föreslås för det första att 2 och 3 mom. skall ändras så, att nuvarande 3 mom., i vilket föreskrivs att en begäran om huvudförhandling skall motiveras, skall flyttas upp och bli 2 mom. Den sista meningen i detta nya 2 mom. stryks så som föreslagits ovan.

Det gällande 2 mom. blir nytt 3 mom. utan att innehållet ändras. Formuleringen ändras dock så, att ordet "åberopa" konsekvent används i meningen.

Den första meningen i nuvarande 3 mom. skall enligt förslaget ändras så, att en ändringssökande som begär huvudförhandling

skall vara skyldig att uppge den "individualiserade" orsaken till sin begäran. Genom ändringen vill man betona att det inte räcker att ändringssökanden bara allmänt motiverar sin begäran t.ex. genom att påstå att "den muntliga bevisningen värderats på fel sätt", utan ändringssökanden skall vara skyldig att individualisera till vilka delar och i vilket avseende den muntliga bevisningen enligt hans uppfattning har värderats på ett felaktigt sätt. När det gäller personbevisningen, skall ändringssökanden vara skyldig att i besvärsskriften uppge vilka personers utsagor han vill göra stridiga och anledningen därtill. Ändringssökanden kan t.ex. konstatera att tingsrätten har baserat sitt avgörande i bevisfrågan på en vittnesutsaga som enligt ändringssökandens uppfattning inte är tillförlitlig, t.ex. därför att de omständigheter under vilka vittnet har gjort sina iakttagelser har varit bristfälliga. I fråga om ett annat vittne kan ändringssökanden konstatera att han visserligen inte vill göra tilltron till vittnets berättelse stridig, men att tingsrätten enligt hans mening har dragit felaktiga slutsatser av de omständigheter som utretts genom vittnesutsagan.

De på detta sätt individualiserade motiveringarna i besvärsskriften är av betydelse inte bara när hovrätten tar ställning till om huvudförhandling över huvud taget skall hållas, utan också vid förberedelserna inför en eventuell huvudförhandling. Särskild betydelse har motiveringarna när hovrätten skall bestämma vilken muntlig bevisning som skall mottas och välja sättet på vilket detta skall ske. Hovrätten måste kunna dela in de personer som hörts i två grupper; de vars utsagor är sådana att det inte i hovrätten blir frågan om tilltron till utsagan och de för vilkas vidkommande det på en bestämd grund blir fråga om tilltron. Därför måste parterna precisera vilka personers utsagor de gör stridiga och på vilken grund detta sker.

Avsikten med den föreslagna ändringen är däremot inte att ändringssökandena i sina besvärsskrifter i detalj skall redogöra t.ex. för innehållet i den muntliga bevisningen. Det är tillräckligt att det av motiveringarna framgår vilka personers utsagor som görs stridiga och på vilken grund detta sker.

Enligt 26 kap. 4 § 2 mom. skall ovan

nämnda punkter i 15 § tillämpas också på ett bemötande. De föreslagna ändringarna skall följaktligen på motsvarande sätt gälla en begäran om huvudförhandling som framställs i ett bemötande samt motiveringarna till en sådan begäran.

26 kap. Om behandlingen av besvärshandling i hovrätten

Mellanrubriken före kapitlets 1 §. I delbetänkandet av kommissionen för ändringssökande (s. 79) konstateras att de bestämmelser om rättegångsmaterialet i hovrätten som finns i 26 kap. 10—12 § rättegångsbalken trots sin placering gäller alla faser av behandlingen i hovrätten. I flera av de utlåtanden som erhöles om betänkandet framfördes dock önskemål om att i lagen preciseras vad som är rättegångsmaterial i respektive behandlingsfas i hovrätten och i synnerhet när det beslutas om behandlingsordningen för besvär. Det finns också behov av en dylik precisering, eftersom de bestämmelser som gäller behandlingens inledningsfas och förberedelsen i dag kommer före bestämmelserna om syftet med hovrättsförfarandet och det material som skall utnyttjas i förfarandet, vilka finns först i 10—12 §.

För att det tydligt skall framgå av lagen att rättegången i hovrätten har karaktären av besvärprocess vars syfte är att kontrollera att underrättens avgörande är riktigt, inte att förfarandet i underrätten upprepas som sådant, och för att det skall vara klart för alla parterna och domstolen vilket material behandlingen och avgörandet skall grunda sig på, föreslås det att bestämmelserna i kapitlet grupperas på ett annat sätt till dessa delar. Bestämmelserna om syftet med förfarandet och rättegångsmaterialet i 10—12 § flyttas således till början av kapitlet och blir nya 1—1 c §, varvid den nuvarande 1 § blir ny 1 d § efter dem. Rubriken före de bestämmelser som flyttas, dvs. den rubrik som i dag finns före 10 §, placeras följaktligen före bestämmelserna i fråga, genast efter kapitelrubriken.

1 §. I paragrafen föreskrivs om vad hovrättsförfarandet gäller. I kapitlets gällande 10 § konstateras särskilt att rättegången i hovrätten gäller den sak som har varit föremål för tingsrättens avgörande till den del

den har förts till hovrätten genom besvären. Det har visat sig att denna bestämmelse ensam inte i tillräckligt hög grad understryker det faktum att rättegången i hovrätten skall ha karaktären av besvärsprocess, vid vilken det prövas om det finns grunder för att ändra tingsrättens avgörande eller om avgörandet skall fastställas.

Jämfört med 10 § innehåller den nya 1 § således en ny andra mening, enligt vilken prövningen i hovrätten gäller om och på vilket sätt tingsrättens avgörande skall ändras. Syftet med bestämmelsen är att understryka att hovrättsförfarandet är avsett att vara en besvärsprocess och att undvika att förfarandet i underrätten upprepas utan att behandlingen klart skulle grunda sig på ändringsyrkanden jämte grunder. Den föreslagna ändringen fortsätter på den linje som redan har följts t.ex. i regeringens proposition från år 2001 om förberedelse och huvudförhandling i tvistemål samt behandling av ansökningsärenden beträffande de föreslagna bestämmelserna i kapitlets 24 §, som gäller förfarandet vid huvudförhandling i hovrätten. Enligt det nämnda förslaget och den motsvarande gällande bestämmelsen skall uttryckligen ändringssökanden först motivera sin uppfattning vid behandlingen av besvären, och först därefter skall motparten motivera varför det vore skäl att fastställa tingsrättens avgörande.

Genom den föreslagna preciseringen av bestämmelsen i 1 § vill man uttryckligen poängtera att tingsrättens avgörande inte skall ändras i hovrätten, om det inte visar sig att avgörandet är felaktigt och därför måste rättas. Likaså rättar hovrätten givetvis underrättens avgörande när detta innehåller ett fel beträffande en sådan omständighet som skall beaktas på tjänstens vägnar. Syftet med bestämmelsen är att understryka att rättegången i hovrätten inte börjar från början, utan att den skall bygga på resultatet av behandlingen i tingsrätten.

Vid behandlingen i hovrätten skall man således t.ex. i ett sådant fall när tingsrättens bedömning av den bevisning som har lagts fram i saken görs stridig i hovrätten koncentrera sig på till vilka delar och i vilket avseende underrättens bevisvärdering eventuellt skall ändras. I detta syfte skall ändringssökanden redan enligt den gällande 4 punkten i

25 kap. 15 § 1 mom. i besvären uppge till vilka delar och i vilket avseende ändringssökanden anser att tingsrättens bevisvärdering är felaktig (RP 83/2001 rd s. 26). I 26 kap. 7 § i den nämnda regeringspropositionen föreslås en bestämmelse enligt vilken hovrätten när ärendet förbereds uttryckligen också skall klarlägga vad parterna är oense om i hovrätten, de bevis som kommer att läggas fram och vad som skall styrkas med vart och ett av dem (3 och 4 punkten i det föreslagna 1 mom.). Bevisningen i hovrätten skall således inrikta sig på hur tingsrättens dom bör ändras eller varför den bör fastställas. När det är fråga om en omständighet som beror på bevisningen skall ändringssökanden lägga fram bevis för att saken skall värderas på ett annat sätt än vad som har gjorts i tingsrätten. Om tingsrättens bedömning av den bevisning som har lagts fram där måste omprövas med anledning av detta, skall den bevisning som har tagits emot i tingsrätten tas emot på nytt på grund av bestämmelsen om tilltrosskydd i 15 §. Också i detta fall tas bevisningen dock emot på nytt endast till den del den är stridig, och inte från början som om det vore fråga om en helt ny sak.

Frågan om vilka delar av tingsrättens avgörande som har gjorts stridiga i besvären så att det är motiverat att pröva saken på nytt i hovrätten avgörs när hovrätten beslutar om behandlingsordningen för besvären i enlighet med den föreslagna 2 a §. Beslutet kan preciseras under förberedelsen. Också en fråga som gäller tilltron till bevisningen kan vara sådan att den inte skall upptas till fullständig prövning, eftersom det redan när beslutet om behandlingsordningen fattas är tydligt att besvären till dessa delar saknar utsikter till framgång. Beträffande avgränsandet av behandlingen hänvisas närmare till motiveringen till 2 a §.

1 a §. I paragrafen föreslås bestämmelser om rättegångsmaterialet i hovrätten. För närvarande finns bestämmelser om saken i 12 §. Det föreslås att i 1 mom. uppräknas det rättegångsmaterial som skall beaktas i respektive förfarande, skilt för de olika faserna och typerna av förfarande.

Eftersom det föreslås att ett nytt förfarande skall tas i bruk enligt vilket behandlingen av besvär differentieras på basis av besvärens

natur, är det nödvändigt att föreskriva i lag om vad som är rättegångsmaterial i denna fas. Bestämmelsen i punkt 1 gäller detta. Principen är att beslut om behandlingsordningen fattas genom att besvären jämförs med tingsrättens avgörande. Detta förfarande är motiverat, eftersom det enligt bestämmelsen i 2 a §, som gäller fattande av beslut om behandlingsordningen, vid förfarandet uttryckligen kontrolleras om besvären är sådana att det är klart att de inte kan leda till att tingsrättens avgörande ändras. Det ställs också större krav på besvärens exakthet, i enlighet med den föreslagna precisering i regeringens proposition 83/2001 rd som upprepas i 25 kap. 15 § ovan.

De skriftliga bevis som har lagts fram individualiseras i tingsrättens dom så som bestäms i 24 kap. 7 § 1 mom. 4 punkten rättegångsbalken och i 11 kap. 6 § 1 mom. 4 punkten lagen om rättegång i brottmål (689/1997). Dessutom hänvisas i motivering- en till domen till nödvändiga delar till innehållet i de skriftliga bevisen. De skriftliga bevisen blir härigenom i denna fas av förfarandet till nödvändiga delar rättegångsmaterial genom förmedling av besvärsskriften och domen.

Ett bemötande av besvären kan begäras redan innan det beslutas om behandlingsordningen, om detta främjar behandlingen av saken. Bestämmelser om detta finns i kapitlets 3 §. I den nu aktuella 1 a § 1 mom. 1 punkten konstateras endast att också bemötandet utgör rättegångsmaterial, om bemötandet har begärts innan det har beslutats om behandlingsordningen.

Såsom framgår av den föreslagna 29 § 1 mom. 1 punkten förutsätter beslutet om behandlingsordningen inte nödvändigtvis föredragning. Den ledamot som ansvarar för förberedelsen kan således själv besluta att saken skall upptas till fullständig prövning. Oklara fall kan föras till hovrättens kollegium. Också dessa fall kan avgöras antingen omedelbart, utan föredragning, eller på basis av föredragandens förslag, beroende på vilket förfarande som är mera ändamålsenligt med tanke på en snabb och effektiv behandling av saken.

I 2 punkten bestäms om rättegångsmaterialet vid fullständig prövning i hovrätten. Be-

stämmelserna motsvarar i sak 1 och 2 mom. i den gällande 12 § men innehåller också en del preciseringar. I dagens rättegångsmiljö, som bygger på principen om omedelbarhet, är det viktigt med uttryckliga regler om de situationer när också annat material än det som i enlighet med omedelbarhetsprincipen direkt har lagts fram för domstolen efter att bevisen först uttryckligen har åberopats i denna kan läggas till grund för avgörandet av ett mål eller ärende. Därför behövs bestämmelser om i synnerhet det material som skall beaktas vid den skriftliga föredragningen.

Bestämmelsen i punkt a gäller mål och ärenden som skall avgöras i ett fullständigt skriftligt förfarande. I lagrummet konstateras att rättegångsmaterial i ett dylikt mål eller ärende som skall avgöras på föredragning är de rättegångshandlingar som det är fråga om i hovrätten. Med detta avses att det skriftliga rättegångsmaterialet i tingsrätten skall utgöra rättegångsmaterial i hovrätten till den del det gäller de yrkanden jämte grunder som ingår i de besvär som har anförts hos hovrätten. Eftersom ändringsansökan gäller tingsrättens avgörande, utgör detta givetvis rättegångsmaterial i hovrätten.

Punkt b gäller mål och ärenden som avgörs vid huvudförhandling. Rättegångsmaterial är i dessa fall det material som åberopas vid själva huvudförhandlingen och det material som läggs fram där. Enligt den föreslagna ändring av kapitlets 24 § som ingår i regeringens proposition från 2001 om förberedelse och huvudförhandling i tvistemål kan huvudförhandlingen i stor utsträckning bygga på resultatet av förberedelsen i hovrätten. Eftersom det vid förberedelsen har konstaterats vilka handlingar parterna önskar åberopa, behöver handlingarna inte nödvändigtvis på nytt uppges och läggas fram vid huvudförhandlingen, om det också annars är klart att handlingarna i fråga skall läggas till grund för avgörandet och därför skall beaktas.

I 2 mom. bestäms i fråga om alla de behandlingsfaser och -alternativ som avses i det föregående momentet att innehållet i den bevisning som har tagits emot i tingsrätten vid behov skall klarläggas med hjälp av bevisinspelningen. Av detta följer att som rättegångsmaterial t.ex. när beslut fattas om behandlingsordningen alltid skall beaktas be-

svären och tingsrättens avgörande, men vid behov också bemötandet och tingsrättens bevisinspelningar.

Enligt ordalydelsen i bestämmelsen gäller denna klarläggande av bevisningens korrekta innehåll. Syftena med förfarandet och hur det genomförs varierar något beroende på vilken fas av behandlingen och vilken typ av ärende det är fråga om.

När beslutet om behandlingsordningen fattas kan det vara nödvändigt att klarlägga om den redogörelse för bevisningen som ingår i tingsrättens dom motsvarar innehållet i den mottagna bevisningen. I besvären kan t.ex. påstås att ett vittne har berättat annorlunda om någon omständighet än vad som har antecknats i tingsrättens dom. Det uppstår då ett behov av att med inspelningens hjälp klarlägga bevisningens korrekta innehåll till dessa delar.

Besvären kan avvisas utan att de upptas till vidare prövning även om tingsrättens avgörande görs stridigt i dem till den del det gäller bedömning av tilltron till bevisningen. Behandlingen av besvären kan avslutas när dessa inte rubbar tilltron till tingsrättens avgörande i bevisfrågan. Också vid bedömningen av detta kan det vara nödvändigt att med hjälp av inspelningen klarlägga om tingsrättens avgörande motsvarar vad de personer som har hörts i bevissyfte har berättat i tingsrätten. Om hovrätten efter att innehållet i bevisningen på detta sätt har klarlagts med inspelningens hjälp är övertygad om att motiveringen till tingsrättens avgörande är korrekt, kan behandlingen av besvären avslutas. Om det däremot uppstår en misstanke om att avgörandet i bevisfrågan inte är korrekt, skall saken upptas till fullständig prövning.

I mål och ärenden som upptas till fullständig prövning kan frågan om att klarlägga bevisningen bli aktuell i synnerhet vid huvudförhandling. Det kan då vara nödvändigt att jämföra den berättelse som de personer som hörts i bevissyfte avger i hovrätten med vad personerna har berättat i tingsrätten. På detta sätt kan man säkerställa att det material som läggs till grund för hovrättens avgörande inte är mera ofullständigt än materialet i tingsrätten och att tingsrättens avgörande inte automatiskt ändras till följd av att personernas berättelser har ändrats på grund av att det har

hunnit gå en lång tid mellan behandlingarna eller eventuella andra faktorer. För att i enlighet med den föreslagna 1 § kunna bedöma om det finns orsak att ändra tingsrättens avgörande till dessa delar, måste hovrätten klarlägga vad som har berättats i saken i tingsrätten och hur den berättelse som har avgivits i hovrätten eventuellt avviker från detta.

I synnerhet när hovrätten skall besluta om behandlingsordningen och ännu inte har tillgång till något bemötande, skall hovrätten vid behov självmant med hjälp av inspelningen klarlägga innehållet i den bevisning som har lagts fram i underrätten. I ett mål eller ärende som behandlas vid huvudförhandling är det i allmänhet en part som tar initiativet till klarläggandet av bevisningen. En part kan vid huvudförhandlingen påstå att den berättelse som avges i hovrätten till någon del avviker från vad som har berättats i underrätten. I ett sådant fall skall man med inspelningens hjälp jämföra berättelsen med den berättelse som har avgivits i underrätten, och den som har hörts skall konfronteras med denna tidigare berättelse samt tillfrågas om orsaken till att berättelsen har ändrats. Denna skyldighet för hovrätten framgår av den gällande bestämmelsen i 17 kap. 32 § 2 mom. För att en i detta avseende behörig behandling skall vara möjlig, skall hovrätten vid huvudförhandlingen ha inspelningen till hands och vara beredd att kontrollera den ifrågasvarande punkten i den. Detta blir lättare i takt med att man i domstolarna så småningom övergår till digital inspelningsteknik och det tack vare detaljerade inspelningsdata blir möjligt att lätt och snabbt hitta rätt ställe på inspelningen.

Det är givetvis inte möjligt att enbart utifrån inspelningen bilda sig en uppfattning om tilltron till bevisningen, dvs. hur säker någon omständighet är på basis av berättelsen eller hur osäker en omständighet är trots denna, utan till dessa delar skall bevisningen så som framgår av 15 § 1 mom. tas emot på nytt i hovrätten så att tilltron till den kan bedömas.

1 b §. Den bestämmelse om beaktande av det tidigare rättegångsmaterialet som finns i kapitlets gällande 12 § 3 mom. flyttas till denna paragraf, så att den systematiskt är i sitt rätta sammanhang, och bestämmelsen ut-

vidgas så att den gäller alla de situationer när huvudförhandling kan hållas och saken avgörs trots att en part, ett vittne eller någon annan som skall höras är frånvarande. De förut-sättningar gällande förfarandet under vilka detta är möjligt bestäms enligt 21 §. Paragrafen gäller endast det rättegångsmaterial som skall beaktas.

Beträffande en motpart som är frånvarande gäller bestämmelsen fortfarande fullgörandet av åberopsbördan. När det gäller bevismaterialet är det däremot fråga om vad som kan beaktas som bevis av det som åberopats.

1 c §. Bestämmelsen i den gällande 11 § tas in efter bestämmelserna om rättegångsmaterialet, eftersom den gäller omfattningen av hovrättens prövningsrätt i brottmål och indelningen härvid fås att överensstämja med rubriken för detta avsnitt.

Mellanrubriken före kapitlets 1 d §. Det föreslås att rubriken ändras så att den gäller hela inledningsfasen. Under rubriken finns 1 d §, som motsvarar kapitlets gällande 1 §, och 2 § samt den nya 2 a §. I denna fas av förfarandet granskas enligt 1 d och 2 § om de besvär som inkommit är fullständiga, och vid behov uppmanas ändringssökanden att komplettera besvären. Besvär som fortfarande är så bristfälliga att de inte kan läggas till grund för behandlingen skall avvisas. Likaså avvisas besvären om det finns en brist i någon annan processförutsättning, t.ex. om besvären lämnas in för sent. Beslutet om behandlingsordningen, vilket fattas på basis av besvären, utgör en del av denna behandlingsfas.

1 d §. Paragrafen motsvarar kapitlets gällande 1 §. Eftersom numreringen av bestämmelsen ändras upprepas de ändringar som i regeringens proposition 83/2001 rd föreslås i paragrafen. Motiveringen till detta tidigare förslag lyder som följer:

I gällande lag finns inga bestämmelser om när förberedelsen börjar i hovrätten. För tingsrätternas vidkommande föreskrivs i 5 kap. 1 § 2 mom., som gäller väckande av talan och förberedelse i tvistemål, att målet blir anhängigt och förberedelsen inleds när stämningensökan har kommit till kansliet.

I syfte att effektivisera förberedelsen av mål i hovrätterna föreslås ett nytt 26 kap. 1 § 1 mom., enligt vilket förberedelsen av ett besvärssökande i hovrätten inleds när den be-

svärsskrift som enligt 25 kap. 18 § 1 mom. sänds från tingsrätten anländer till hovrätten. Gällande 1—3 mom. blir utan ändringar i sak nya 2—4 mom.

Om ändringssökanden inom utsatt tid har lämnat in sin besvärsskrift direkt till hovrätten, skall skrivelsen enligt 25 kap. 18 § 2 mom. ofördröjligen sändas från hovrätten till tingsrättens kansli.

Bestämmelsen behövs för att understryka att ärendet från ankomstögonblicket skall vara föremål för aktiv förberedelse hos hovrätten. I början omfattar förberedelsen eventuell komplettering av besvären, beslut om behandlingsordningen och begäran om bemötande. Därefter beror det på ärendets natur vilka ytterligare förberedelseåtgärder som behövs innan ärendet kan avgöras på föredragning eller vid huvudförhandling. Om fortsatt förberedelse bestäms i 7—9 §.

2 §. Hänvisningen i paragrafen ändras så att den gäller den föreslagna 1 d §, som motsvarar den gällande 1 §.

2 a §. Paragrafen gäller en ny fas i förfarandet, dvs. fattandet av beslut om behandlingsordningen för besvär. Behandlingsordningen bestäms enligt om det finns orsak att misstänka att tingsrättens avgörande eller det förfarande som har iakttagits där inte är korrekt, eller om det inte råder något tvivel om att tingsrättens avgörande är riktigt.

Bestämmelsens placering visar att beslutet om behandlingsordningen skall fattas genast när förfarandet i hovrätten inleds. Beslutet skall också enligt ordalydelsen i 1 mom. fattas utan dröjsmål efter att besvären har inkommit och eventuellt kompletterats. På grund av den lagsystematiska lösning man har stannat för gäller de bestämmelser om förfarandet som finns senare i kapitlet inte denna fas. Bestämmelserna om huvudförhandlingen i 13—15 § skall således inte tillämpas på denna fas.

Däremot skall bestämmelserna om rättegångsmaterialet i 1 och 1 a § i kapitlets början gälla alla hovrättsärenden och således också beslutandet om behandlingsordningen.

I momentet konstateras att det är besvären och det avgörande av tingsrätten som dessa gäller som i första hand skall läggas till grund för beslutet om behandlingsordningen. Uttrycket om besvären ger anledning att

misstänka att tingsrättens avgörande är oriktigt, avser just detta.

Så som underrätts- och fullföljdsförfarandet är utformat i dag ger tingsrättens dom i allmänhet adekvata förutsättningar att bedöma om besvären är motiverade. Granskningen kan således utföras främst på basis av dessa två handlingar, besvären och underrättens avgörande. Om tingsrättens motiveringar däremot inte är tillräckligt utförliga eller om de är bristfälliga, blir ändringsökanden inte lidande på grund av detta, utan saken upptas till fullständig prövning om man inte kan försäkra sig om att tingsrättens avgörande är korrekt enbart utifrån avgörandet i sig. Bristfälliga domskäl har också betraktats som ett rättegångsfel på basis av vilket saken i en besvärsprocess kan återförvisas till underrätten (t.ex. HD 1998:40).

Bemötande kan begäras och bemötandet beaktas så som föreskrivs i 3 §, om detta främjar behandlingen av saken. Om det också annars verkar uppenbart att behandlingen av besvären kommer att avslutas är det dock inte skäl att begära bemötande, så att inte motparten åsamkas onödiga kostnader för detta.

I avsnitt 3.2.1.3. i allmänna motiveringen behandlas frågan om i hur stor utsträckning bevisningen kan värderas vid fattandet av beslut om behandlingsordningen.

Genom uttrycket "utan dröjsmål" i bestämmelsen vill man trygga en snabb och koncentrerad rättegång. Också med tanke på hovrättens eget arbete är det viktigt att saken framskrider snabbt. Härigenom kan man bl.a. säkerställa att en sak vid behov kan fås till huvudförhandling så snabbt att minnesbilderna hos de personer som skall höras i bevissyfte inte hinner försvagas jämfört med behandlingen i tingsrätten.

Med tanke på förfarandets syften är det viktigt att det beslutas om behandlingsordningen relativt snabbt efter att besvären har kommit till domstolen. Denna fas hör inte till den fullständiga prövningen, och besluten skall fattas allt eftersom besvären inkommer. De mål och ärenden som skall upptas till fullständig prövning behandlas sedan i den ordning som det har beslutats om prövningen eller enligt vad som särskilt bestäms om den inbördes behandlingsordningen för dem.

Kriterierna för beslutsfattandet anges i bestämmelsen så, att det i denna fas av behandlingen skall granskas om besvären ger anledning att misstänka att tingsrättens avgörande eller det förfarande som har iakttagits där är oriktigt. I avsnitt 3.2.1.2. och 3.2.1.3. i allmänna motiveringen redogörs för grunderna för denna prövning.

I 2 mom. bestäms för det första att behandlingen av besvären kan avslutas i denna fas endast om hovrättens ledamöter är eniga om saken. Besvären skall upptas till fullständig prövning redan om en av ledamöterna anser att detta bör göras. Detta utgör en särskild rättsskyddsgaranti inom förfarandet. När den ledamot som ansvarar för förberedelsen anser att det är klart att saken skall avgöras genom fullständig prövning i hovrätten, fortsätter ledamoten beredningen direkt med beaktande av detta. Detta framgår också av den föreslagna bestämmelsen i 29 § 2 mom. 1 punkten.

I sådana fall när den ledamot som ansvarar för förberedelsen gör den bedömningen att besvären inte bör behandlas i ett fullständigt förfarande eller när ledamoten inte är säker på om behandlingen skall fortsätta på detta sätt, skall hovrätten bestämma om behandlingsordningen i den sammansättning som är domför i huvudsaken. Hovrätten kan själv omedelbart utreda saken och fatta beslutet utan föredragning, vilket också framgår av 29 §. Beslutet kan också fattas på föredragning, om detta är ändamålsenligt med tanke på struktureringen av rättegångsmaterialet. Beslutet skall fattas snabbt. I allmänhet kommer någon omfattande föredragningspromemoria uppenbart inte att behövas.

Beslutet om att avsluta behandlingen av besvären på grund av att dessa saknar utsikter till framgång förutsätter enhällighet. I sitt beslut skall hovrätten vid behov individualisera vilket annat material än tingsrättens avgörande och besvären som hovrättens beslut grundar sig på. Annars är det tillräckligt med ett kortfattat beslut enligt 24 kap. 16 §.

I lagrummet upprepas de kriterier för valet av behandlingsordning som bestäms i 1 mom. och sägs att behandlingen av besvären skall avslutas om det är klart att de inte kommer att leda till resultat. Genom detta vill man understryka att bedömningen uttryckli-

gen gäller om yrkandena i besvären kan leda till beslut eller inte, i det avseendet att domslutet måste ändras till följd av dem. Det uttryck som används har ingen anknytning till bestämmelsen om att besvären genast skall avvisas om de är klart grundlösa i kapitlets gällande 3 §, som i praxis har tolkats snävt. I samband med valet av behandlingsordning avses med uttrycket att det är klart att besvären inte kan leda till resultat däremot att hovrättens ledamöter är fast övertygade om att besvären beträffande innehållet och grunderna är sådana att de inte ger anledning att ändra tingsrättens avgörande.

Därefter framgår av lagrummet att behandlingen av besvären inte behöver avslutas trots att de inte så som bestäms i 1 mom. ger anledning att misstänka att tingsrättens avgörande eller det förfarande som har iakttagits där är oriktigt. Besvär kan alltid upptas till fullständig prövning i ett sådant fall när hovrätten anser att detta är motiverat av någon annan orsak än för att ändra domslutet. Det kan vara bra med en fullständig prövning i hovrätten t.ex. för att motiveringarna skall kunna preciseras och parterna härigenom övertygas om att tingsrättens domslut är godtagbart. Också hovrättens uppgift att utveckla rättsordningen kan förutsätta att ett avgörande på hovrättsnivå träffas i ett fullständigt förfarande, även om varken tingsrättens avgörande eller dess domslut ändras. Om det t.ex. är fråga om en ny kategori av mål eller ärende, kan det vara skäl att hovrätten i syfte att skapa en underrättspraxis meddelar ett avgörande också om besvären verkar vara ogrundade.

I paragrafen nämns tillgodoseendet av parternas rättsskydd som en uttrycklig grund för att en fullständig behandling skall äga rum trots att behandlingen av besvären i sig skulle ha kunnat avslutas redan när det beslutades om behandlingsordningen. Dessa situationer varierar från fall till fall och kan inte räknas upp uttömmande i förslaget. Den prövning som äger rum i samband med valet av behandlingsordning skall i sig vara lika för alla kategorier av mål och ärenden och alla parter. T.ex. i de allvarligaste brottmålen kan det dock ibland vara nödvändigt att pröva frågan om svarandens skuld på nytt i ett fullständigt förfarande, om åtalet konsekvent har bestri-

mits och det har funnits trovärdiga bevis såväl för som emot åtalet. En annan typisk situation som avses i bestämmelsen är när en part har anledning att misstänka att kraven på en rättvis rättegång inte har uppfyllts i underrettsförfarandet. Även om hovrätten på basis av handlingarna skulle kunna sluta sig till att så inte är fallet, kan det vara nödvändigt att uppta besvären till fullständig prövning i hovrätten för att också parterna själva skall kunna försäkra sig om att deras sak nu i överrätten har behandlats i ett korrekt förfarande. I de situationer som avses i bestämmelsen kommer den motiverade uppfattning som parterna har bildat sig om tingsrättens avgörande och förfarandet där ofta att utgöra ett rättesnöre för när en sak skall upptas till fullständig prövning. När hovrätten av rättsskyddsskäl tar saken till ny behandling, övertygas parten om att förfarandet har varit rättvist, och härigenom främjas tilltron till rättsvården.

Det är skäl att särskilt nämna att bestämmelsen inte gäller sådana situationer när det i ljuset av besvären är oklart om tingsrättens avgörande eller förfarandet där i något avseende är felaktigt. I dessa fall bestäms behandlingsordningen enligt huvudregeln i 1 mom: besvären skall upptas till fullständig prövning, eftersom det finns en misstanke om att tingsrättens avgörande eller det förfarande som har iakttagits där är oriktigt.

Beträffande det beslut som i denna fas fattas med anledning av besvären sägs i 2 mom. att besvären inte upptas till vidare prövning, om hovrätten konstaterar att de inte rubbar tilltron till tingsrättens avgörande.

I avsnitt 3.2.1.4.5. i allmänna motiveringen behandlas frågan om hur besluten skall motiveras och formuleras. Motiveringarna kan vara kortfattade. Hovrätten konstaterar främst att besvären inte ger anledning att ändra tingsrättens avgörande, utan detta blir bestående. Den närmare praxisen utformas i och med de beslut som hovrätterna fattar. Formuleringarna kommer uppenbarligen att variera från fall till fall.

Inget särskilt beslut i form av en expedition behöver fattas i fråga om andra mål och ärenden vilkas behandling fortsätter. Motparten ombes endast senast nu att bemöta besvären, och ändringssökanden informeras om

detta på lämpligt sätt. I hovrättens handlingar och behandlingssystem görs en anteckning om att behandlingen av saken fortsätter.

I 3 mom. möjliggörs en differentiering som avser en del av saken. Ett beslut som avses i 2 mom. kan också gälla en del av besvären, och beslutet kan också fattas vid förberedelsen inför den fullständiga behandlingen. En sådan närmare avgränsning av den fullständiga prövningen av besvären i förberedelsefasen säkerställer att behandlingen i hovrätten på ett ändamålsenligt sätt kan inriktas på de delar av saken som av rättsskyddsskäl förutsätter prövning i hovrätten, utan att sådant material som redan har utretts i tingsrätten tas med i behandlingen. Genom förfarandet uppnås då samma resultat som om det gjordes möjligt att i avvikelse från parternas framställning bestämma vilka delar av en sak som skall tas till huvudförhandling.

För att den fullständiga prövningen i hovrätten skall kunna inriktas på ett ändamålsenligt sätt och för att det skall kunna undvikas att sådant material som redan har utretts i tingsrätten i onödan upprepas i överrätten, kan det ofta vara bra om besvären på detta sätt upptas till fullständig prövning endast till någon del. Av samma orsaker är det nödvändigt att det relativt fritt kan bestämmas vilken del av besvären som inte tas till vidare behandling.

Beslutet kan för det första gälla en sådan del av saken som kan avgöras separat, t.ex. ett yrkande med anledning av vilket en del eller mellandom kan meddelas. Det kan också vara nödvändigt att konstatera att en sådan del av saken som inte i sig kan avgöras särskilt, t.ex. en omständighet som beror på bevisningen, såsom svarandens skuld, inte behandlas vid den fullständiga prövningen men däremot nog rättsfrågan eller bestämmandet av påföljden. I avsnitt 3.2.1.5. i allmänna motiveringen behandlas differentieringen av behandlingen skilt för olika åtalspunkter i sådana fall när ett gemensamt straff har bestämts för dem.

Ibland kan det visa sig vara nödvändigt att vid differentieringen av behandlingsordningen t.o.m. gå in på enskilda bevissteman. Detta kan vara fallet när parterna och domstolen vid förberedelsen inte har kunnat enas om till vilka delar bevisningen skall tas emot på

nytt. Om hovrätten enhälligt finner att det är klart att besvären och det övriga material som har framkommit vid förberedelsen beträffande några bevissteman inte rubbar tilltron till tingsrättens dom, prövas bevisningen inte på nytt till dessa delar, utan behandlingen av besvären avslutas till den delen. I fråga om dessa omständigheter grundar sig hovrättens dom på vad tingsrätten har konstaterat.

Också när det gäller delbesluten styrs allt beslutsfattande av det innehållsmässiga kriteriet i 2 mom: det skall inte råda något som helst tvivel om att tingsrättens avgörande i saken är riktigt för att avgörandet skall kunna förbli i kraft.

3 §. Paragrafen, som gäller bemötandet av besvär, delas upp på tre moment, och det bestäms närmare om i vilken fas av förfarandet i hovrätten det är ändamålsenligast att begära bemötande.

I 1 mom. kvarstår oförändrad den gällande lagens bestämmelse om att hovrätten skall begära ett bemötande av besvären och vid behov precisera om uttalande i bemötandet särskilt skall ges om någon fråga.

I det nya 2 mom. sägs att bemötande vid behov kan begäras redan innan det har beslutats om behandlingsordningen för besvären enligt 2 a §. Utgångspunkten för regleringen är således att bemötande skall begäras när det har beslutats att besvären eller en del av dem skall upptas till fullständig prövning. Beslut om behandlingsordningen skall i princip kunna fattas redan på basis av besvären och tingsrättens avgörande. Härigenom blir förfarandet snabbare, och inbesparingar kan göras i motpartens kostnader i sådana fall när det inte finns några förutsättningar för att uppta besvären till fullständig prövning.

Ibland kan det dock vara motiverat att begära bemötande redan innan det har beslutats om behandlingsordningen. Dessa situationer behandlas i avsnitt 3.2.1.1. i allmänna motiveringen. När man överväger om bemötande skall begäras redan före beslutet eller först efter att saken har gått till fullständig prövning, skall det utslagsgivande vara vilket av förfarandena som bättre främjar behandlingen av saken. Om det av besvären klart framgår att de inte kan rubba tilltron till tingsrättens avgörande, är det i allmänhet onödigt att begära ett bemötande, och ett sådant skulle

endast åsamka motparten onödiga kostnader.

Om det däremot är oklart om besvären skall upptas till fullständig prövning, kan ett bemötande underlätta bedömningen av vilka utsikterna till framgång för besvären är. I synnerhet om saken vid den fullständiga prövningen kan avgöras i ett skriftligt förfarande, kan det vara ändamålsenligt att gå till väga så att man först begär bemötande, därefter beslutar om saken skall upptas till fullständig prövning och genast i samma sammanhang träffar ett materiellt avgörande i saken.

I sådana fall när det enligt 2 a § 3 mom. har bestämts att beslutet om behandlingsordningen till någon del skall fattas i samband med förberedelsen, finns bemötandet regelmässigt till hands innan beslutet fattas. I begäran om bemötande skall då nämnas vilka delar av besvären som man redan har beslutat att uppta till fullständig prövning och till vilken del detta fortfarande är öppet. Motparten kan då i bemötandet behandla frågan om behandlingsordningen för dessa övriga delar av besvären, förutom att bemöta yrkandena i besvären.

Om behandlingen av en del av besvären har avslutats innan bemötande har begärts, begärs bemötande givetvis endast beträffande de delar av besvären som har upptagits till fullständig prövning.

I det nya 3 mom. bestäms för sin del när bemötande inte skall begäras. I momentet tas in den begränsning som i den gällande lagen finns i början av 1 mom. och enligt vilken bemötande inte skall begäras, om besvären också efter komplettering är så bristfälliga att en behandling inte är möjlig, och besvären av denna anledning eller på grund av en brist i någon annan processförutsättning avvisas med stöd av kapitlets 1 eller 2 §.

10–12 § och mellanrubriken före dem. Rubriken och bestämmelserna upphävs, eftersom det har föreslagits att de, för att regleringen skall bli åskådligare och mera konsekvent, flyttas så att de bestämmelser som gäller förfarandets syften och rättegångsmaterialet tas in i kapitlets nya 1 och 1 a–1 c §, medan de bestämmelser som gäller hur beslutsfattandet ordnas i hovrätterna tas in i den nya 29 § som fogas till slutet av kapitlet.

14 §. Eftersom den möjlighet att anföra be-

svär som innehåller en begäran om huvudförhandling utan att motivera besvären närmare som finns i 25 kap. 15 § föreslås bli slopad, föreslås det att 26 kap. 14 § 4 mom. upphävs.

20 §. Om ändringssökanden utan laga förfall uteblir från huvudförhandlingen, avskrivs den del av besvären som huvudförhandlingen gäller. Om ändringssökanden har laga förfall för utevaron men inte har kunnat anmäla detta i tid, har ändringssökanden så som framgår av 26 kap. 22 § rättegångsbalken rätt att få besvären behandlade på nytt. Till den del besvären avgörs på föredragning skall de prövas även om ändringssökanden har uteblivit från huvudförhandlingen utan att ha laga förfall. Detta konstateras uttryckligen i 1 mom. genom att det sägs att vid utevaro avskrivs endast den del av besvären som huvudförhandlingen gäller.

Europadomstolen har i de avgöranden för vilka redogörs i avsnitt 2.1.3. i allmänna motiveringen ansett att en svarande i brottmål som söker ändring har rätt att låta sig företrädas av ett ombud, även om svaranden skulle ha kallats att personligen infinna sig till huvudförhandlingen. Huruvida en sådan ändringssökande har laga förfall för utevaro eller inte saknar betydelse. Paragrafens 1 mom. ändras följaktligen så att besvär i brottmål inte får avskrivas, om ändringssökanden är en svarande i ett brottmål som har kallats att personligen infinna sig till huvudförhandlingen men sänder ett ombud i sitt ställe. Hovrätten skall då gå till väga så som framgår av 21 §.

Syftet med bestämmelsen är att ett materiellt avgörande skall kunna träffas i ett smidigt förfarande som beaktar bestämmelserna i konventionen om de mänskliga rättigheterna. Det ligger i ändringssökandens eget intresse att ett materiellt avgörande av hovrätten allt oftare kan fås med anledning av besvären och att dessa inte längre skall avskrivs beträffande de frågor som kan prövas på nytt trots att ändringssökanden inte är personligen närvarande, t.ex. rättstillämpnings- och, ofta, påföljdsfrågor.

21 §. Den som skall kallas eller har kallats till huvudförhandling kan ibland vara på okänd ort eller dra sig undan rättegången. Om en part inte finner sig till huvudför-

handlingen trots vite, kan enligt paragrafens gällande lydelse huvudförhandling hållas och saken avgöras trots partens utevaro, om det finns skäl därtill. Domstolen kan förfara på samma sätt, om någon som domstolen har bestämt att skall bli hämtad inte påträffas eller om kallelsen inte kan delges en part.

Genom ändringen i 1 mom. utvidgas bestämmelsen så att den gäller också sådana situationer när ett vittne eller någon annan som skall höras uteblir från huvudförhandlingen. Ändringen är nödvändig, eftersom också dessa personer kan vara svåra att nå.

Till följd av ändringen i 20 § får besvär i ett brottmål inte längre avskrivas, om en svarande som har sökt ändring och som har kallats att personligen infinna sig till huvudförhandlingen sänder ett ombud i sitt ställe. För att det i praktiken skall vara möjligt att träffa ett avgörande i en sådan situation, skall också svaranden i dessa fall framöver kallas till huvudförhandlingen vid hot om att saken kan avgöras trots hans eller hennes utevaro.

Om en svarande i ett brottmål som har sökt ändring och som har kallats att infinna sig personligen till huvudförhandlingen uteblir från denna, och saken gäller hur trovärdig en utsaga av svaranden är som bevis, kan tingsrättens avgörande till den del det gäller värderingen av utsagan i allmänhet inte ändras på grund av den princip om tilltrosskydd som ingår i 26 kap. 15 § 2 mom. I praktiken betyder detta att besvären till dessa delar är utslästa. Också en ny upptagning av annan bevisning som tidigare har lagts fram i saken blir då onödig så som avses i 17 kap. 7 § rättegångsbalken, eftersom det inte finns några förutsättningar för att bedöma bevisningen på ett annat sätt än i tingsrätten.

Hovrätten kan således, såsom framgår av ordalydelsen i bestämmelsen, välja om den avgör saken efter att ha hört svarandens ombud eller, om hovrätten fortfarande anser att det är nödvändigt att höra svaranden personligen, skjuter upp behandlingen.

Ändringarna i 2 mom. är av teknisk natur, dvs. formuleringarna ändras på grund av den föreslagna utvidgningen i 1 mom.

Mellanrubriken före kapitlets 29 §. I den gällande lagen regleras hovrättens beslutsfattande endast allmänt i samband med bestämmelserna om rättegångsmaterialet i ka-

pitlets 12 §. Ovan föreslås att bestämmelserna om det material som skall läggas till grund för avgörandet flyttas till kapitlets början och görs åskådligare samt att de kompletteras med reglering som gäller det material som skall iakttas vid fattandet av beslut om behandlingsordningen.

Reglerna om det förfarande som hovrätten skall iakttä när den fattar beslut hör däremot samman med bestämmelserna senare i kapitlet.

I lagen beskrivs de olika alternativen när det gäller det beslutsfattande som skall iaktas i hovrätten, först vid fattandet av beslut om behandlingsordningen och senare i de olika faserna av den fullständiga prövningen i dess olika former, vid förberedelsen och när saken avgörs antingen genom ett skriftligt förfarande eller vid huvudförhandling, och i slutet av 26 kap. införs en särskild bestämmelse om detta under den rubrik som tas in efter 28 §. Bestämmelsen kan lämpligen placeras här i slutet av kapitlet, eftersom den gäller ordnandet av hovrättens interna beslutsfattande och således inte direkt inverkar på parternas ställning eller agerande vid behandlingen av ett besvärssärende, såsom de övriga bestämmelserna i kapitlet.

29 §. I 1 mom. konstateras att de ärenden som behandlas i ett skriftligt förfarande skall avgöras på föredragning, om inte något annat bestäms i 2 mom. Härmed avses således ärenden som blir föremål för en fullständig prövning och avgörs på basis av det skriftliga materialet, dvs. ärenden i vilka huvudförhandling inte hålls. Föredragningen kan skötas av föredraganden eller, enligt den praxis som sedan gammalt har iakttagits i synnerhet i tvistemål, av hovrättsledamoten själv.

De olika alternativen när det gäller ordnandet av beslutsfattandet utökas så att hovrätten i de situationer som räknas upp i 2 mom. kan träffa sitt avgörande utan något förslag av föredraganden. Föredragandens medverkan är således inte nödvändig i de ärenden som avses i lagrummet, men det finns inte heller något hinder för att han eller hon deltar, dvs. att saken avgörs på förslag av föredraganden.

De situationer som avses i momentet är alla sådana att det finns ett behov av att snabbt och i ett smidigt förfarande kunna fatta beslut om hur saken skall behandlas framöver eller

hur den temporärt skall ordnas tills besvären upptas till närmare prövning i hovrätten. Vid behov bör hovrättens domare således kunna fatta beslut i den domföra sammansättningen efter att de själva omedelbart har tagit del av rättegångsmaterialet, utan att detta först har föredragits för dem.

I momentet uppräknas de ärenden som kan avgöras utan föredragning. Enligt 1 punkten kan beslut om behandlingsordningen för besvär fattas utan föredragning. I allmänhet kan åtminstone ett beslut om att besvären skall upptas till fullständig prövning fattas utan föredragning. Enligt den föreslagna nya 1 punkten i 2 kap. 8 § 2 mom. är den ledamot som ansvarar för förberedelsen ensam behörig att besluta om detta.

För att möjliggöra en snabb och smidig behandling kan också andra beslut som gäller behandlingsordningen fattas utan föredragning.

Enligt 2 punkten kan alla de beslut som en ledamot är behörig att fatta enligt 2 kap. 8 § 2 eller 3 mom., sådana dessa lagrum lyder i regeringens proposition från 2001 om hovrättsförfarandet eller i den föreliggande propositionen, fattas utan föredragning. Den ledamot som ansvarar för förberedelsen kan således fatta bl.a. alla de beslut i anslutning till denna i fråga om vilka ledamoten ensam är behörig utan att saken först föredras för honom eller henne. För att behandlingen skall vara smidig är det bra om den ledamot som ansvarar för förberedelsen inte behöver ordna föredragning i sådana fall när han eller hon ensam är behörig att fatta beslut. Ledamoten kan dock bestämma att föredragning skall ordnas, om ledamoten anser att detta är ändamålsenligt med tanke på struktureringen av rättegångsmaterialet.

I 3 punkten konstateras uttryckligen att om åtgärder som hänför sig till förberedelsen av saken kan beslutas utan föredragning. Härigenom kan hovrätten i sin domföra sammansättning under fria former fatta beslut som gäller ordnandet av förberedelsen allt eftersom sådana behövs, t.ex. vid ett muntligt sammanträde, ett sammanträde som hålls per telefon eller vid ett sammanträde där parterna eller deras företrädare är närvarande. Inte heller enligt den gällande lagen har det funnits några hinder för detta, men för att ytter-

ligare effektivera förberedelsen och förenhetliga hovrättspraxis tas en bestämmelse om saken in i lagen. Den föreliggande punkten har självständig betydelse jämfört med den bestämmelse i 2 kap. 8 § 3 mom. till vilken hänvisas i den föregående punkten t.ex. när det gäller beslut om preklusion, vilka fattas av hovrättens fulltaliga avdelning men vilka enligt förslaget alltså inte nödvändigtvis behöver fattas på föredragning.

Enligt den senare meningen i momentet skall den ledamot som ansvarar för förberedelsen besluta om det förfarande som skall iaktas vid fattandet av beslut. Det är ändamålsenligt att denna ledamot väljer förfarande, eftersom han eller hon också ansvarar för att behandlingen av saken framskrider. Vid behov skall ledamoten diskutera förfarandet med föredraganden och de övriga ledamöterna i sammansättningen. Hovrätterna kan också meddela allmänna anvisningar om vilket förfarande som skall iaktas i fråga om vilka slags avgöranden, så att den ledamot som ansvarar för förberedelsen inte varje gång särskilt måste ta ställning till saken.

Slutligen föreskrivs i 3 mom. att avgörandena vid huvudförhandling träffas så att domarna själva omedelbart tar del av rättegångsmaterialet, utan föredragning. Detta beror på målet att huvudförhandlingen skall vara koncentrerad och omedelbar. Hovrättens ledamöter tar själva emot rättegångsmaterialet, som läggs fram omedelbart för dem, och träffar sitt avgörande på basis av detta. Ursprungligen var det tänkt att redan det nuvarande rättsläget skulle vara sådant.

2. Ikraftträdande

För att man skall kunna undvika en anhopning av mål och ärenden i hovrätterna och den förlängning av behandlingstiderna som detta skulle innebära, är det nödvändigt att möjligheten att differentiera behandlingen skall kunna tas i bruk utan dröjsmål. Därför föreslås det att lagen skall träda i kraft så snart som möjligt. Den nya lagen skall tillämpas i sådana fall när det avgörande av underrätten som besvären gäller avkunnas eller meddelas efter att lagen har trätt i kraft.

På grund av att förfarandet är nytt är det skäl att man noga följer hur det fungerar. Ju-

sttitieministeriet kommer att för uppföljningen samla noggranna uppgifter om behandlingen av mål och ärenden i hovrätterna. I detta syfte skall hovrätterna i varje mål och ärende som de avgör uppge vilket slag av avgörande behandlingen har resulterat i och, i avgöranden i sakfrågor, om och i vilken utsträckning underrättens avgörande har ändrats. Nytt är att det framöver skall uppges om behandlingen har avslutats i inledningsfasen. Justitieministeriet kommer att ge akt på eventuella variationer dels i fråga om olika kategorier av mål och ärenden, dels mellan hovrätterna, och vid behov utreda orsakerna till detta och ta ställning till om det finns behov av noggrannare reglering.

3. Lagstiftningsordning

I avsnitten 2.2. och 6.2. i den allmänna motivering granskas hur möjligheten att differentiera behandlingsordningen förhåller sig till de grundläggande och mänskliga rättigheterna. Förslagen står i samklang med de internationella bestämmelserna om de mänskliga rättigheterna och tryggar den rätt att söka ändring om vilken föreskrivs i grundlagens 21 § 2 mom., eftersom det inte föreslås några begränsningar i vare sig ändringssökandet eller möjligheten att få en sak prövad i hovrätten.

Differentieringen av behandlingsordningen sker i respektive fall på basis av innehållet i den sak som kommer till fullföljdsdomstolen.

I förslaget, dvs. den föreslagna nya 2 a § i 26 kap. rättegångsbalken, bestäms om grunderna för denna differentiering av behandlingsordningen. Om det inte är klart att underrättens avgörande är korrekt, skall saken alltid bli föremål för fullständig prövning i hovrätten. Härigenom förverkligas den materiella rättvisan.

Förslagen innebär också att rättegångarna blir snabbare. Detta gäller i synnerhet i sådana fall när det inte finns anledning att behandla besvären vidare, vilket tryggar ändringssökandens motparts intressen. Också i fråga om andra mål och ärenden torde den utveckling mot mera utdragna rättegångar som pågått redan en längre tid upphöra, när hovrätterna kan rikta sina resurser till behandlingen och avgörandet av målen och ärendena på ett effektivt sätt. Detta innebär en sådan utveckling mot snabbare rättegångar som avses i konventionen om de mänskliga rättigheterna och i 21 § 1 mom. grundlagen.

Den föreslagna lagen kan således stiftas i vanlig lagstiftningsordning.

På grund av de aspekter gällande de grundläggande fri- och rättigheterna som hänförs till saken anser regeringen dock att det är motiverat att även grundlagsutskottets utlåtande inhämtas om propositionen under riksdagsbehandlingen.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

*Lagförslagen***1.****Lag****om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i rättegångsbalken 25 kap. 12 § 3 mom. samt 26 kap. 10—12 § och mellanrubriken före dem samt 14 § 4 mom., sådana de lyder i lag 165/1998,

ändras 2 kap. 8 § 2 mom., 16 kap. 3 §, rubriken för 22 kap. och 9 §, 25 kap. 11 § 2 mom. och 12 § 2 mom. samt 13 och 15 § samt 26 kap. 1 § och mellanrubriken före den, 2 och 3 §, 20 § 1 mom. och 21 §,

dess lagrum, sådana de lyder 2 kap. 8 § 2 mom., 25 kap. 11 § 2 mom. och 12 § 2 mom. samt 13 och 15 §, 26 kap. 1 § och mellanrubriken före den, 2 och 3 §, 20 § 1 mom. och 21 § i lag 165/1998, 16 kap. 3 § i lag 362/1960 samt rubriken för 22 kap. och 9 § i lag 1064/1991, samt

fogas till 25 kap. nya 10 a och 12 a § samt till 26 kap. nya 1 a—1 c, en ny 1 d § och en ny mellanrubrik före den, en ny 2 a samt 29 § och en ny mellanrubrik före den, som följer:

2 kap.

Om domförhet

8 §

En ledamot kan dock ensam

1) i ett förfarande enligt 26 kap. 2 a § besluta att behandlingen av besvär skall fortsätta,

2) avgöra ett ärende med anledning av besvär som helt återtagits,

3) avgöra ett ärende som gäller utdömande av straff, om svaranden har avlidit,

4) avgöra ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för böter,

5) avgöra ett ärende som gäller förordnande av försvarare, målsägandebitråde eller stödperson i hovrätten,

6) avgöra ett ärende som gäller beviljande av rättshjälp eller att rättshjälpen skall upphöra, förordnande av rättegångsbiträde i hovrätten, återkallande av förordnandet eller förordnande av ett annat biträde,

7) avgöra ett ärende som gäller säkringsåtgärder eller förbud mot eller avbrytande av verkställighet,

8) besluta om interimistiska förbud som avses i lagen om skuldsanering för privatpersoner (57/1993) och lagen om företagssanering (47/1993),

9) avgöra om ett beslut som gäller meddelande av näringsförbud, förlängning av tiden för näringsförbud eller meddelande av besöksförbud skall iakttas trots att beslutet överklagas,

10) i ett ärende som avses i lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt (619/1996) för den tid

behandlingen i hovrätten pågår ändra eller precisera villkoren för umgängesrätten,

11) avgöra ett yrkande om häktning eller reseförbud, när yrkandet framställs först i hovrätten,

12) besluta om betalning av bevisningskostnaderna när en utsatt huvudförhandling inte hålls.

-----
16 kap.

Om processinvändningar

3 §

Ändring i ett avgörande genom vilket en sak har lämnats utan prövning med anledning av en processinvändning söks enligt 25 kap. 1 § 2 mom.

Ändring får inte sökas i ett avgörande genom vilket en domare har konstaterats vara jävig att behandla saken.

Ett avgörande genom vilket en processinvändning har förkastats överklagas i samband med att ändring söks i tingsrättens dom eller slutliga beslut, om inte domstolen bestämmer att ändring skall sökas särskilt.

22 kap.

Tingsrättens protokoll och dokumentering av bevisningen

9 §

En bevisinspelning skall i den domstol som behandlar saken till nödvändiga delar skrivas ut (*utskrift*), om detta främjar behandlingen av saken. Inspelningen får kopieras eller skrivas ut också om en part eller någon annan begär det.

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

10 a §

När en missnöjesanmälan har godkänts, kan tingsrätten vid behov bestämma att behandlingen av saken skall fortsätta först efter att besvär som har anförts över ett avgörande

som träffats under rättegången har avgjorts.

Besvärсанvisning

11 §

I besvärсанvisningen skall nämnas fullföljdsdomstolen samt den utsatta dagen för besvär och motbesvär. I besvärсанvisningen skall redogöras för bestämmelserna om fullföljande av besvär och motbesvär samt om besvärsskriftens innehåll och bilagor.
-----

12 §

Ändringssökandens motpart kan härefter överklaga tingsrättens avgörande utan att anmäla missnöje. Tiden för motbesvär är två veckor från utgången av den besvärstid som avses i 1 mom.

12 a §

Senast den dag då tidsfristen löper ut skall en part före tjänstetidens utgång tillställa tingsrättens kansli sin besvärsskrift. Besvär som inte har anförts inom föreskriven tid avvisas.

En ändringssökande som vill återkalla besvären skall ge in en till hovrätten riktad skriftlig återkallelseanmälan som tillställs hovrättens registratorskontor eller tingsrättens kansli.

Om besvären återkallas, förfaller eller avvisas eller om besvären inte upptas till vidare prövning med stöd av 26 kap. 2 a §, förfaller också motbesvären. När huvudförhandling hålls i saken förfaller motbesvären dock inte, om besvären återkallas efter att huvudförhandlingen har inletts.

13 §

Kan ändring på grund av laga förfall eller av något annat godtagbart skäl inte sökas inom föreskriven tid, sätter tingsrätten på ansökan ut en ny tid för ändringssökande.

Om ny tid skall innan den ursprungliga tiden har löpt ut ansökas skriftligen hos tingsrätten. Till ansökan skall fogas en utredning om det förfall som drabbat sökanden eller om

annat skäl för ansökan.

15 §

I besvärsskriften, som skall ställas till vederbörande hovrätt, skall uppges

- 1) det avgörande av tingsrätten i vilket ändring söks,
- 2) till vilka delar ändring söks i tingsrättens avgörande,
- 3) en eventuell begäran om att huvudförhandling skall hållas i hovrätten,
- 4) vilka ändringar som yrkas i tingsrättens avgörande,
- 5) de grunder på vilka ändring yrkas och till vilka delar ändringssökanden anser motiveringen för tingsrättens avgörande vara felaktig, samt
- 6) de bevis på vilka ändringssökanden önskar stöda sig och vad ändringssökanden vill styrka med vart och ett av dem.

En ändringssökande som önskar att huvudförhandling skall hållas i hovrätten, skall uppge den individualiserade orsaken till detta. Ändringssökanden skall också uppge sin åsikt om huruvida parterna skall höras personligen vid huvudförhandlingen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer det är nödvändigt att höra i bevissyfte.

En ändringssökande som i ett tvistemål åberopar omständigheter eller bevis som inte har lagts fram i tingsrätten, skall ange varför det skulle vara tillåtet att åberopa dessa i hovrätten med beaktande av 17 §.

26 kap.

Om behandlingen av besvärssak i hovrätten

Rättegångsmaterialet och hovrättens prövningsrätt

1 §

Rättegången i hovrätten gäller den sak som varit föremål för tingsrättens avgörande till den del det åberopats i besvären och i det eventuella bemötandet. Vid rättegången prövas om och på vilket sätt tingsrättens avgörande skall ändras.

1 a §

Vid avgörandet av ett ärende beaktas som rättegångsmaterial

- 1) när beslut fattas om behandlingsordningen för besvären, besvären och tingsrättens avgörande samt ett eventuellt bemötande som har begärts,
- 2) under den senare behandlingen av besvären
  - a) om saken avgörs på föredragning, det skriftliga rättegångsmaterial det är fråga om i hovrätten, och
  - b) om saken avgörs vid huvudförhandling, det material som läggs fram eller som åberopas vid huvudförhandlingen.

Dessutom skall innehållet i den bevisning som har tagits emot i tingsrätten vid behov klarläggas med hjälp av bevisinspektionen.

1 b §

Om målet eller ärendet avgörs på basis av skriftligt rättegångsmaterial och ändringssökandens motpart inte har utövat talan i hovrätten eller om målet eller ärendet avgörs vid huvudförhandling trots att en part, ett vittne eller någon annan som skall höras är frånvarande, skall det rättegångsmaterial som personen i fråga tidigare har lagt fram eller den berättelse som denne tidigare har avgivit i målet eller ärendet dock beaktas när saken avgörs.

1 c §

Hovrätten kan ändra tingsrättens dom med anledning av ett straffyrkande till förmån för svaranden i ett brottmål också när endast allmänna åklagaren har sökt ändring i domen.

Om ändring i tingsrättens dom i ett brottmål söks endast i fråga om straffpåföljden, får hovrätten inte utan särskilda skäl pröva om svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom eller henne.

Behandlingens inledningsfas

1 d §

Förberedelsen av ett ärende i hovrätten inleds när besvärsskriften anländer från tings-

rätten.

Om besvären är bristfälliga och en komplettering är nödvändig för att rättegången skall kunna föras vidare, skall ändringssökanden uppmanas att avhjälpa bristen inom en av hovrätten utsatt tid. Samtidigt skall påföljden för försummelse av uppmaningen meddelas.

Av särskilda skäl får en part vars besvär också efter komplettering är bristfälliga ges ett nytt tillfälle att komplettera dem.

Om ändringssökanden inte iakttar uppmaningen och besvären är så bristfälliga att de inte kan läggas till grund för rättegång i hovrätten, skall besvären avvisas.

2 §

Om det finns något annat hinder mot att ta upp besvär till prövning än ett som avses i 1 d §, skall hovrätten genast avvisa besvären.

2 a §

Hovrätten prövar utan dröjsmål om besvären ger anledning att misstänka att tingsrättens avgörande eller det förfarande som har iakttagits där är oriktigt.

Om hovrätten enhälligt konstaterar att det är klart att besvären inte kan leda till beslut och om det med beaktande av i synnerhet parternas rättsskydd inte heller finns någon annan grund för att fortsätta behandlingen, upptas besvären inte till vidare prövning.

Ett beslut som avses i 2 mom. kan också gälla en del av besvären. Ett sådant beslut kan också fattas senare under förberedelsen.

Skriftligt bemötande

3 §

Ändringssökandens motpart skall uppmanas att avge ett skriftligt bemötande på besvären inom en av hovrätten utsatt tid. I samband med uppmaningen skall besvären och därtill fogade handlingar delges. Hovrätten kan dessutom bestämma om uttalande särskilt skall ges i vilken fråga i bemötandet.

Vid behov kan bemötandet begäras innan besvären har behandlats enligt 2 a §.

Bemötande begärs inte, om besvären avvi-

sas med stöd av 1 d eller 2 §.

20 §

Om ändringssökanden uteblir från huvudförhandlingen, avskrivs den del av besvären som huvudförhandlingen gäller. Om en sådan svarande i ett brottmål har sökt ändring och denne har kallats att personligen infinna sig till huvudförhandlingen men har sänt ett ombud i sitt ställe, skall dock förfaras så som bestäms i 21 §.

21 §

Om en part, ett vittne eller någon annan som skall höras inte infinner sig till huvudförhandlingen trots vite eller om någon som domstolen har bestämt att skall bli hämtad inte påträffas eller om kallelsen inte kan delges, kan huvudförhandlingen hållas och saken avgöras trots utevaron, om det finns skäl därtill. På samma sätt skall förfaras om en sådan svarande i ett brottmål har sökt ändring och denne har ålagts att personligen infinna sig till huvudförhandlingen men har sänt ett ombud i sitt ställe. Härvid döms förelagt vite inte ut.

Förelagt vite döms inte heller ut om en part eller dennes lagliga företrädare, ett vittne eller någon annan som skall höras har uteblivit från huvudförhandlingen trots vite men kan hämtas till samma sammanträde eller om frågan om hörandet förfaller.

Beslutsfattandet

29 §

De avgöranden som grundar sig på det skriftliga materialet skall träffas på föredragning, om inte något annat följer av 2 mom.

Hovrätten kan utan föredragning

- 1) fatta ett beslut som avses i 2 a §,
- 2) besluta om de åtgärder i fråga om vilka en ledamot ensam är behörig enligt 2 kap. 8 § 2 och 3 mom., och
- 3) besluta om åtgärder som hänför sig till förberedelsen av saken.

Den ledamot som ansvarar för förberedelsen beslutar om det förfarande som skall iaktas vid avgörandet av de ärenden som avses i detta moment.

Vid huvudförhandling träffas avgörandena
utan föredragning. _____

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

Denna lag skall tillämpas i sådana fall när
det avgörande av tingsrätten som är föremål
för ändringssökande avkunnas eller meddelas
efter att lagen har trätt i kraft.

Nådendal den 28 juni 2002

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister Johannes Koskinen

1.

Lag**om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i rättegångsbalken 25 kap. 12 § 3 mom. samt 26 kap. 10—12 § och mellanrubriken före dem samt 14 § 4 mom., sådana de lyder i lag 165/1998,

ändras 2 kap. 8 § 2 mom., 16 kap. 3 §, rubriken för 22 kap. och 9 §, 25 kap. 11 § 2 mom. och 12 § 2 mom. samt 13 och 15 § samt 26 kap. 1 § och mellanrubriken före den, 2 och 3 §, 20 § 1 mom. och 21 §,

dessas lagrum, sådana de lyder 2 kap. 8 § 2 mom., 25 kap. 11 § 2 mom. och 12 § 2 mom. samt 13 och 15 §, 26 kap. 1 § och mellanrubriken före den, 2 och 3 §, 20 § 1 mom. och 21 § i lag 165/1998, 16 kap. 3 § i lag 362/1960 samt rubriken för 22 kap. och 9 § i lag 1064/1991, samt

fogas till 25 kap. nya 10 a och 12 a § samt till 26 kap. nya 1 a—1 c, en ny 1 d § och en ny mellanrubrik före den, en ny 2 a samt 29 § och en ny mellanrubrik före den, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

Om domförhet

8 §

8 §

Om besvär har återtagits helt, kan en ledamot fatta avgörande med anledning därav. En ledamot kan också besluta att huvudförhandling skall hållas i saken och fatta de avgöranden som hänför sig till huvudförhandlingen samt även besluta om andra åtgärder i samband med beredningen av målet eller ärendet och under beredningen fastställa en förlikning.

En ledamot kan dock ensam

1) i ett förfarande enligt 26 kap. 2 a § besluta att behandlingen av besvär skall fortsätta,

2) avgöra ett ärende med anledning av besvär som helt återtagits,

3) avgöra ett ärende som gäller utdömande av straff, om svaranden har avlidit,

4) avgöra ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för böter,

5) avgöra ett ärende som gäller förordnande av försvarare, målsägandebiträde eller stödperson i hovrätten,

6) avgöra ett ärende som gäller beviljande av rättshjälp eller att rättshjälpen skall upphöra, förordnande av rättegångsbiträde i hovrätten, återkallande av förordnandet eller förordnande av ett annat biträde,

7) avgöra ett ärende som gäller säkrings-

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

åtgärder eller förbud mot eller avbrytande av verkställighet,

8) besluta om interimistiska förbud som avses i lagen om skuldsanering för privatpersoner (57/1993) och lagen om företagsanering (47/1993),

9) avgöra om ett beslut som gäller meddelande av näringsförbud, förlängning av tiden för näringsförbud eller meddelande av besöksförbud skall iakttas trots att beslutet överklagas,

10) i ett ärende som avses i lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt (619/1996) för den tid behandlingen i hovrätten pågår ändra eller precisera villkoren för umgängesrätten,

11) avgöra ett yrkande om häktning eller reseförbud, när yrkandet framställs först i hovrätten,

12) besluta om betalning av bevisningskostnaderna när en utsatt huvudförhandling inte hålls.

-----
16 kap.**Om processinvändningar**

3 §

I utslag, varigenom rätten förkastat processinvändning, må rättelse sökas endast vid sökande av ändring i rättsens slutliga utslag. Har part sökt ändring i rättsens slutliga utslag, må motparten i sitt bemötande av ändringssökningen jämväl söka ändring i utslag, varigenom av honom gjord processinvändning blivit förkastad.

Har rätten med anledning av invändning lämnat saken utan prövning, må ändring i utslaget sökas medelst besvär.

Ändring må icke sökas i utslag, genom vilket medlem av rätten förklarats jävig.

22 kap.

Tingsrättens protokoll

9 §

En bandad utsaga skall skrivas ut, om den domstol som har behandlat målet eller full-

3 §

Ändring i ett avgörande genom vilket en sak har lämnats utan prövning med anledning av en processinvändning söks enligt 25 kap. 1 § 2 mom.

Ändring får inte sökas i ett avgörande genom vilket en domare har konstaterats vara jävig att behandla saken.

Ett avgörande genom vilket en processinvändning har förkastats överklagas i samband med att ändring söks i tingsrättens dom eller slutliga beslut, om inte domstolen bestämmer att ändring skall sökas särskilt.

22 kapl

Tingsrättens protokoll och dokumentering av bevisningen

9 §

En bevisinspelning skall i den domstol som behandlar saken till nödvändiga delar

följdsdomstolen anser att det behövs. Bandedet får kopieras eller skrivas ut också om en part eller någon annan begär det.

skrivs ut (*utskrift*), om detta främjar behandlingen av saken. Inspelningen får kopieras eller skrivas ut också om en part eller någon annan begär det.

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

10 a §

När en missnöjesanmälan har godkänts, kan tingsrätten vid behov bestämma att behandlingen av saken skall fortsätta först efter att besvär som har anförts över ett avgörande som träffats under rättegången har avgjorts.

Besvärсанvisning

11 §

I besvärсанvisningen skall nämnas fullföljdsdomstolen samt den dag när besvärstiden löper ut. I besvärсанvisningen skall det redogöras för bestämmelserna om fullföljande av besvär samt om besvärsskriftens innehåll och bilagor.

I besvärсанvisningen skall nämnas fullföljdsdomstolen samt *den utsatta dagen för besvär och motbesvär*. I besvärсанvisningen skall redogöras för bestämmelserna om fullföljande av besvär *och motbesvär* samt om besvärsskriftens innehåll och bilagor.

12 §

Senast den dag då fristen löper ut skall en part före tjänstetidens utgång tillstålla tingsrättens kansli sin besvärsskrift. Besvär som inte har anförts inom föreskriven tid lämnas utan avseende.

(se 12 a § 1 mom.)

Om ändringssökanden vill återkalla besvär, skall han inge en till hovrätten riktad skriftlig återkallelseanmälan som tillställs hovrättens registratorskontor eller tingsrättens kansli.

Ändringssökandens motpart kan härefter överklaga tingsrättens avgörande utan att anmäla missnöje. Tiden för motbesvär är två veckor från utgången av den besvärstid som avses i 1 mom.

(3 mom. upphävs, se 12 a § 2 mom.)

12 a §
(se 12 § 2 mom.)

12 a §
Senast den dag då tidsfristen löper ut skall en part före tjänstetidens utgång tillstålla tingsrättens kansli sin besvärsskrift. Besvär som inte har anförts inom föreskriven tid

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

(se 12 § 3 mom.)

13 §

Kan den som anmält missnöje på grund av laga förfall eller av något annat godtagbart skäl inte inom föreskriven tid *söka ändring*, sätter tingsrätten på ansökan ut en ny tid för besvär.

Om ny tid skall innan den ursprungliga besvärstiden löpt ut ansökas skriftligen hos tingsrätten. Till ansökan skall fogas en utredning om det förfall som drabbat sökanden eller om annat skäl för ansökan.

15 §

I besvärsskriften, som skall ställas till vederbörande hovrätt, skall uppges

- 1) det avgörande av tingsrätten i vilket ändring söks,
- 2) till vilka delar ändring söks i tingsrättens avgörande,
- 3) vilka ändringar som yrkas i tingsrättens avgörande,
- 4) de grunder på vilka ändring yrkas och till vilka delar ändringssökanden anser motiveringen för tingsrättens avgörande vara felaktig,
- 5) de bevis på vilka ändringssökanden önskar stöda sig och vad han vill styrka med vart och ett av dem, samt
- 6) en eventuell begäran om att huvudförhandling skall hållas i hovrätten.

Om ändringssökanden i ett tvistemål åberopar omständigheter eller bevis som inte har lagts fram i tingsrätten, skall han ange varför det skulle vara tillåtet att lägga fram dessa i hovrätten med beaktande av 17 §.

Om ändringssökanden önskar att huvudförhandling skall hållas i hovrätten, skall han uppge orsaken till detta. Ändringssö-

avvisas.

En ändringssökande som vill återkalla besvären skall ge in en till hovrätten riktad skriftlig återkallelseanmälan som tillställs hovrättens registratorskontor eller tingsrättens kansli.

Om besvären återkallas, förfaller eller avvisas eller om besvären inte upptas till vidare prövning med stöd av 26 kap. 2 a §, förfaller också motbesvären. När huvudförhandling hålls i saken förfaller motbesvären dock inte, om besvären återkallas efter att huvudförhandlingen har inletts.

13 §

Kan *ändring* på grund av laga förfall eller av något annat godtagbart skäl inte *sökas* inom föreskriven tid, sätter tingsrätten på ansökan ut en ny tid för ändringssökande.

Om ny tid skall innan den ursprungliga *tiden har löpt* ut ansökas skriftligen hos tingsrätten. Till ansökan skall fogas en utredning om det förfall som drabbat sökanden eller om annat skäl för ansökan.

15 §

I besvärsskriften, som skall ställas till vederbörande hovrätt, skall uppges

- 1) det avgörande av tingsrätten i vilket ändring söks,
- 2) till vilka delar ändring söks i tingsrättens avgörande,
- 3) *en eventuell begäran om att huvudförhandling skall hållas i hovrätten,*
- 4) vilka ändringar som yrkas i tingsrättens avgörande,
- 5) de grunder på vilka ändring yrkas och till vilka delar ändringssökanden anser motiveringen för tingsrättens avgörande vara felaktig, samt
- 6) de bevis på vilka ändringssökanden önskar stöda sig och vad ändringssökanden vill styrka med vart och ett av dem.

En ändringssökande som önskar att huvudförhandling skall hållas i hovrätten, skall uppge den individualiserade orsaken till detta. Ändringssökanden skall också uppge sin åsikt om huruvida parterna skall höras personligen vid huvudförhandlingen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer det är nödvändigt att höra i bevissyfte.

kanden skall också uppge sin åsikt om huruvida parterna skall höras vid huvudförhandlingen personligen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer det är nödvändigt att höra i bevissyfte. *Vid yrkande på huvudförhandling behöver ändringssökanden inte nämna de ovan i 4 och 5 punkten nämnda uppgifterna i detalj, om de motsvarar det som åberopats eller lagts fram i tingsrätten.*

En ändringssökande som i ett tvistemål åberopar omständigheter eller bevis som inte har lagts fram i tingsrätten, skall ange varför det skulle vara tillåtet att åberopa dessa i hovrätten med beaktande av 17 §.

26 kap.

Om behandlingen av besvärssärende i hovrätten*Komplettering och avvisande av besvär****Rättegångsmaterialet och hovrättens prövningsrätt***

1 §

(se 1 d §)

Om besvären är bristfälliga och en komplettering är nödvändig för att rättegången skall kunna föras vidare, skall ändringssökanden uppmanas att avhjälpa bristen inom en av hovrätten utsatt tid. Samtidigt skall påföljden för försummelse av uppmaningen meddelas.

Av särskilda skäl får en part vars besvär också efter komplettering är bristfälliga beredas ett nytt tillfälle att komplettera dem.

Om ändringssökanden inte iakttar uppmaningen och besvären är så bristfälliga att de inte kan läggas till grund för rättegång i hovrätten, skall ansökan avvisas.

(se 10 §)

1 §

Rättegången i hovrätten gäller den sak som varit föremål för tingsrättens avgörande till den del det åberopats i besvären och i det eventuella bemötandet. *Vid rättegången prövas om och på vilket sätt tingsrättens avgörande skall ändras.*

1 a §

Vid avgörandet av ett ärende beaktas som rättegångsmaterial

1) när beslut fattas om behandlingsordningen för besvären, besvären och tingsrättens avgörande samt ett eventuellt bemötande som har begärts,

2) under den senare behandlingen av besvären

a) om saken avgörs på föredragning, det skriftliga rättegångsmaterial det är fråga

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

*om i hovrätten, och**b) om saken avgörs vid huvudförhandling, det material som läggs fram eller som åbe-ropas vid huvudförhandlingen.**Dessutom skall innehållet i den bevisning som har tagits emot i tingsrätten vid behov klarläggas med hjälp av bevisinspelningen.*

(se 12 § 3 mom.)

1 b §

Om målet eller ärendet avgörs på basis av skriftligt rättegångsmaterial och ändringssökandens motpart inte har utövat talan i hovrätten eller om målet eller ärendet avgörs vid huvudförhandling trots att *en part, ett vittne eller någon annan som skall höras* är frånvarande, skall det rättegångsmaterial som personen i fråga tidigare har lagt fram eller den berättelse som denne tidigare har avgivit i målet eller ärendet dock beaktas när saken avgörs.

(se 11 §)

1 c §

Hovrätten kan ändra tingsrättens dom med anledning av ett straffyrkande till förmån för svaranden i ett brottmål också när endast allmänna åklagaren har sökt ändring i domen.

Om ändring i tingsrättens dom i ett brottmål söks endast i fråga om straffpåföljden, får hovrätten inte utan särskilda skäl pröva om svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom eller henne.

Behandlingens inledningsfas

(se 1 §)

1 d §

Förberedelsen av ett ärende i hovrätten inleds när besvärsskriften anländer från tingsrätten.

Om besvären är bristfälliga och en komplettering är nödvändig för att rättegången skall kunna föras vidare, skall ändringssökanden uppmanas att avhjälpa bristen inom en av hovrätten utsatt tid. Samtidigt skall påföljden för försummelse av uppmaningen meddelas.

Av särskilda skäl får en part vars besvär också efter komplettering är bristfälliga ges ett nytt tillfälle att komplettera dem.

Om ändringssökanden inte iakttar uppmaningen och besvären är så bristfälliga att de

2 §

Om det finns något annat hinder mot att ta upp besvär till prövning än ett som nämns i 1 §, skall hovrätten genast avvisa ansökan.

2 §

inte kan läggas till grund för rättegång i hovrätten, skall *besvären* avvisas.

Om det finns något annat hinder mot att ta upp besvär till prövning än ett som avses i 1 d §, skall hovrätten genast avvisa besvären.

2 a §

Hovrätten prövar utan dröjsmål om besvären ger anledning att misstänka att tingsrättens avgörande eller det förfarande som har iaktagits där är oriktigt.

Om hovrätten enhälligt konstaterar att det är klart att besvären inte kan leda till resultat och om det med beaktande av i synnerhet parternas rättsskydd inte heller finns någon annan grund för att fortsätta behandlingen, upptas besvären inte till vidare prövning.

Ett beslut som avses i 2 mom. kan också gälla en del av besvären. Ett sådant beslut kan också fattas senare under förberedelsen.

Skriftligt bemötande

3 §

Om besvären avvisas med stöd av 1 eller 2 § och om de inte är klart grundlösa, skall ändringssökandens motpart uppmanas att avge sitt skriftliga bemötande på besvären inom en av hovrätten utsatt tid. I samband med uppmaningen skall besvären och därtill fogade handlingar delges. Hovrätten skall dessutom bestämma om vilken fråga uttalande särskilt skall anföras i bemötandet.

3 §

Ändringssökandens motpart skall uppmanas att avge ett skriftligt bemötande på besvären inom en av hovrätten utsatt tid. I samband med uppmaningen skall besvären och därtill fogade handlingar delges. Hovrätten kan dessutom bestämma om i vilken fråga uttalande särskilt skall ges i bemötandet.

Vid behov kan bemötandet begäras innan besvären har behandlats enligt 2 a §.

Bemötande begärs inte, om besvären avvisas med stöd av 1 d eller 2 §.

Rättegångsmaterialet och hovrättens prövningsrätt

10 §

Rättegången i hovrätten gäller den sak som varit föremål för tingsrättens avgörande till den del det åberopats i besvären och i det eventuella bemötandet.

(upphävs, se rubriken före 1 §)

10 §

(upphävs, se 1 §)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §

Hovrätten kan ändra tingsrättens dom med anledning av ett straffyrkande till förmån för svaranden i ett brottmål också när endast allmänna åklagaren har sökt ändring i domen.

Om ändring i tingsrättens dom i ett brottmål söks endast i fråga om straffpåföljden, får hovrätten inte utan särskilda skäl pröva om svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom.

12 §

Ett mål eller ärende avgörs på föredragning på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet, om någon huvudförhandling inte hålls i saken med stöd av 13—16 §.

En sak i vilken huvudförhandling hålls avgörs på grundval av det material som läggs fram vid denna.

Om målet eller ärendet avgörs på basis av skriftligt rättegångsmaterial och ändringssökandens motpart inte har utövat talan i hovrätten eller om målet eller ärendet avgörs vid huvudförhandling trots motpartens frånvaro, skall det rättegångsmaterial han tidigare lagt fram i målet eller ärendet dock beaktas när saken avgörs.

14 §

Om bevisning som avses i 1 mom. inte kan tas emot på nytt vid huvudförhandlingen, får tingsrättens avgörande inte ändras till denna del, om inte bevisningen av något annat skäl bör bedömas på ett annat sätt. Avgörandet på ett straffyrkande får dock ändras till förmån för svaranden i brottmålet.

20 §

Om ändringssökanden uteblir från huvudförhandlingen, skall besvären avskrivras.

11 §

(upphävs, se 1 c §)

12 §

(upphävs)

(se 1 b §)

(4 mom. upphävs)

20 §

Om ändringssökanden uteblir från huvudförhandlingen, *avskrivs den del av besvären som huvudförhandlingen gäller. Om en sådan svarande i ett brottmål har sökt ändring och denne har kallats att personligen infinna sig till huvudförhandlingen men har sänt ett ombud i sitt ställe, skall dock förfaras så som bestäms i 21 §.*

21 §

Om en part inte infinner sig till huvudförhandlingen trots vite eller om någon som domstolen har bestämt att skall bli hämtad inte påträffas eller om kallelsen inte kan delges en part, kan saken avgöras trots *partens* utevaro, om skäl därtill föreligger. Förelagt vite utdöms härvid inte.

Förelagt vite utdöms inte heller om en part eller hans lagliga företrädare, som uteblivit från huvudförhandlingen trots vite, kan hämtas till samma sammanträde, eller om frågan om hörande *av en part eller hans lagliga företrädare* förfaller.

21 §

Om en part, *ett vittne eller någon annan som skall höras* inte infinner sig till huvudförhandlingen trots vite eller om någon som domstolen har bestämt att skall bli hämtad inte påträffas eller om kallelsen inte kan delges, kan huvudförhandlingen hållas och saken avgöras trots utevaron, om det finns skäl därtill. *På samma sätt skall förfaras om en sådan svarande i ett brottmål har sökt ändring och denne har ålagts att personligen infinna sig till huvudförhandlingen men har sänt ett ombud i sitt ställe.* Härvid döms förelagt vite inte ut.

Förelagt vite döms inte heller ut om en part eller dennes lagliga företrädare, *ett vittne eller någon annan som skall höras* har uteblivit från huvudförhandlingen trots vite men kan hämtas till samma sammanträde eller om frågan om hörandet förfaller.

Beslutsfattandet

29 §

De avgöranden som grundar sig på det skriftliga materialet skall träffas på föredragning, om inte något annat följer av 2 mom.

Hovrätten kan utan föredragning

1) fatta ett beslut som avses i 2 a §,

2) besluta om de åtgärder i fråga om vilka en ledamot ensam är behörig enligt 2 kap. 8 § 2 och 3 mom., och

3) besluta om åtgärder som hänför sig till förberedelsen av saken.

Den ledamot som ansvarar för förberedelsen beslutar om det förfarande som skall iaktas vid avgörandet av de ärenden som avses i detta moment.

Vid huvudförhandling träffas avgörandena utan föredragning.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Denna lag skall tillämpas i sådana fall när det avgörande av tingsrätten som är föremål för ändringssökande avkunnas eller meddelas efter att lagen har trätt i kraft.
